

**EDUKACJA, SZTUKA, ETYKA
W KONTEKŚCIE FILOZOFII PLATONA
– OD TEORII DO PRAKTYKI**

**EDUKACJA, SZTUKA, ETYKA
W KONTEKŚCIE FILOZOFII PLATONA
– OD TEORII DO PRAKTYKI**

Redakcja

Iwona Dudzik

Barbara Czuba

Recenzent

prof. dr hab. Beáta Balogová

Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły
Techniczno-Ekonomicznej
im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu

ISBN 978-83-65823-08-3

Druk i oprawa

druk-24h.com.pl
DRUKARNIA CYFROWA

Białystok, ul. Zwycięstwa 10
tel. 85 653-78-04
e-mail: biuro@partnerpoligrafia.pl

Jarosław 2017

■ SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-----------------	---

EDUKACJA – OD TEORII DO PRAKTYKI

Barbara Czuba, Joanna Inglot-Kulas, Magdalena Kaczorowska, Diana Rusinek Przekonania młodzieży gimnazjalnej na temat psychospołecznych uwarunkowań zażywania substancji psychoaktywnych. Raport z badań	11
--	----

Joanna Kata, Joanna Rzym Konsekwencje medyczne oraz identyfikacja objawów zachowań towarzyszących zażywaniu narkotyków	37
---	----

WOKÓŁ FILOZOFII, ETYKI I SZTUKI

Magdalena Wywrót Dobro ludzkie w obliczu zagrożenia	49
---	----

Regina Sośnicka Problem upadku wartości estetycznych i artystycznych – pytanie o możliwość ich odrestaurowania	65
---	----

Sylwia Krech Ewolucja postrzegania ciała kobiety i współczesny wymóg bycia pięknym	81
--	----

Mariola Wigłusz Wpływ mediów na kształtowanie współczesnego kanonu piękna	99
---	----

Magdalena Gomułczak Wpływ technologii na współczesną kulturę	121
--	-----

Justyna Rusinek Zagadnienie ekspresji artystycznej i języka estetycznego jako mediów bezpośredniego bądź zapośredniczonego (np. symbolem) znaczenia.	139
---	-----

Katarzyna Bochnak Dobro i zło w kulturze współczesnej.	151
--	-----

Karolina Ziemia Czy człowiek jest skazany na obecność zła w swoim życiu?	167
--	-----

■ WSTĘP

■ Cele opracowania

Jednym z ważniejszych problemów współczesności staje się bezpieczeństwo istnienia człowieka oraz jego kulturowego, cywilizacyjnego i przyrodniczego bytu. Pogląd na to, jak należy postępować, aby uzyskać gwarancję bezpiecznego istnienia gatunków, jest przyczynkiem do dyskusji w szerokich kręgach nauki, także filozofii i socjologii. „Filozofia [...] w ciągu wielu stuleci swojego rozwoju różnicowała się [...], powstawały coraz to nowsze kierunki i nurty myślenia¹. Na rosnące znaczenie podejścia filozoficzno-socjologicznego w poszukiwaniu rozwiązań tego problemu wskazują liczne opracowania podejmujące kwestie odpowiedzialności człowieka za jego własne istnienie oraz zachowanie przyrodniczego dziedzictwa i bogactwa natury, w tym za skutki jego negatywnych działań².

Platon – jeden z trzech wielkich klasyków, obok Sokratesa i Arystotelesa, uważał, że jedyny, prawdziwy, wieczny byt to idee, natomiast rzeczywistość materialna jest jedynie odbiciem wiecznotrwałych, niezmiennych idei. Naczelnymi ideami były u niego: Dobro, Piękno i Prawda. Idea była dla Platona piątym i ostatnim etapem, który należy przejść, żeby osiągnąć doskonałość.

Dobro, Piękno, Prawda – Triada Platońska, zestawiająca najwyższe ludzkie wartości, była nie tylko podstawą systemu filozoficznego starożytnego myśliciela. Te naczelne i najbardziej doskonałe – wg Platona – idee stały się podstawą myśli humanistycznej na wiele stuleci. Wyznaczały również azymut kierunku rozwoju sztuki europejskiej na długie stulecia. Nie należy przy tym zapominać, że w ujęciu

¹ M. Vogt, *Historia filozofii dla wszystkich*, Wyd. Klub dla Ciebie, Warszawa 2004, s. 9.

² I. Brukwicka, I. Dudzik, *Kształtowanie świadomości ekologicznej*, [w:] Materiały pokonferencyjne II Międzynarodowej Konferencji Naukowej w Przemysłu – „Ekologia – Żywność – Zdrowie”, Przemysł 2006, s. 35.

platońskim owa triada jest w istocie jednością. To co Prawdziwe, jest *eo ipso* Piękne i Dobre. Jednocześnie to co Dobre, promieniuje na nas Pięknym i Prawdziwym blaskiem. Podążając za Platonem, nie możemy wreszcie w naturalny sposób nie uznać tego, że to co Piękne, jest z natury swej Dobre i niepodważalnie Prawdziwe.

Warto zwrócić uwagę na fakt, iż w myśli filozoficznej odnajdujemy bardzo różne wzorce, którym warto się przyjrzeć zwłaszcza dziś, kiedy chwieją się kano-ny. Warto zatem postawić pytanie: Jak te platońskie idee funkcjonują w świecie współczesnym?

Skrypt jest pokłosiem I Sympozjum Naukowego studentów pedagogiki Instytutu Humanistycznego Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekono-micznej im. ks. B. Markiewicza w Jarosławiu pt. „Edukacja, sztuka, etyka w kon-tekście filozofii Platona – od teorii do praktyki”, które miało miejsce 14 stycznia 2016 roku. Adresowane było do studentów, wykładowców, pracowników Uczelni, uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych oraz wszystkich osób, które zainteresowane były udziałem w sympozjum. Jego głównym celem było zwró-cenie uwagi na ogólnoludzkie, ponadczasowe wartości, takie jak: dobro, piękno i prawda. Pochylono się również nad problemem poszukiwania tychże wartości we współczesnym świecie.

Iwona Dudzik, Barbara Czuba

EDUKACJA
– OD TEORII
DO PRAKTYKI

Barbara Czuba, Joanna Inglot-Kulas, Magdalena Kaczorowska, Diana Rusinek

PRZEKONANIA MŁODZIEŻY GIMNAZJALNEJ NA TEMAT PSYCHOSPOŁECZNYCH UWARUNKOWAŃ ZAŻYWANIA SUBSTANCJI PSYCHOAKTYWNYCH. RAPORT Z BADAŃ

Streszczenie: We współczesnym świecie zjawisko dopalaczy jest bardzo popularne zwłaszcza wśród młodzieży. „Dopalacze” to potoczna nazwa, która zamiennie stosowana jest z takimi terminami jak: substancje psychoaktywne czy substancje halucynogenne. Substancja ta może wywołać wiele nieprzyjemnych skutków, takich m.in. jak zaburzenia motoryki czy stany depresyjne na ośrodkowy układ nerwowy. Z założenia są one legalną alternatywą dla narkotyków. Opracowane w raporcie badania ukazują m.in. poziom świadomości młodzieży na temat działania dopalaczy i skutków, jakie za sobą niesie ich zażywanie.

Słowa kluczowe: „dopalacze”, środki psychoaktywne, substancje halucynogenne, nowe narkotyki.

■ Wstęp

Współcześnie w dobie społeczeństwa wiedzy i stałego, szybkiego oraz nieskrępowanego rozwoju informatycznego, zjawisko używania środków psychoaktywnych przechodzi radykalne zmiany¹. Można zauważyć, iż transmisja

¹ K. Rejman, K. Czubocho, *Spółczesność czasu wolnego i konsumpcji w dobie postmodernizmu: analiza socjologiczna*, [w:] Humanities and Social Sciences HSS, vol. XX, 22 (4/2015), October–December 2015.

zachowań, pewnych trendów, czy stylów życia w nowoczesnym społeczeństwie, niweluje granice kulturowe, a tym bardziej państwowe. Postęp technologiczny, między innymi w dziedzinie chemii, otworzył przed producentami narkotyków zupełnie nowe perspektywy wytwarzania coraz to nowszych i bardziej różnorodnych pod względem składu substancji psychoaktywnych. Sytuacja ta wymusza potrzebę kompleksowych i systemowych zmian, pozwalających na kontrolę coraz bardziej złożonych substancji. Kontrolę opartą nie na represji, lecz na wiedzy naukowej oraz zrozumieniu różnorodnych determinantów tego zjawiska.

Kwestia „dopalaczy” w Polsce w ostatnim czasie stała się za pośrednictwem mass mediów ważna społecznie, wzbudzająca kontrowersje prawne i polityczne, a także stanowiąca istotny problem z punktu widzenia zdrowia publicznego, szczególnie w aspekcie zapobiegania uzależnieniom. W związku z wielowymiarowością tego problemu, trzeba zastosować wielotorowe działania, których skuteczność będzie zależała od aktywności, współpracy i dialogu wszystkich podmiotów.

Niniejszy raport dobrze koresponduje z kampanią społeczno-medialną pt.: „Dopalacze kradną życie”. Miał on na celu zbadanie świadomości współczesnych młodych ludzi z obszarów miejskich i wiejskich, w zakresie poznania ich: poziomu wiedzy na temat „dopalaczy”, skali używania tych środków, świadomości ryzyka zdrowotnego oraz zagrożeń społecznych związanych z zażywaniem „dopalaczy”, konsumenckich zachowań młodzieży w kontekście nabywania „dopalaczy”, a także znajomości przez młodzież działań, programów, kampanii dotyczących przeciwdziałaniu „dopalaczom”.

■ „Dopalacze” – nowe narkotyki

„Dopalacze” to potoczna nazwa różnych produktów zawierających substancje psychoaktywne oraz substancje halucynogenne pochodzenia roślinnego, które nie znajdują się w wykazach substancji kontrolowanych literą prawa międzynarodowego czy krajowego.

Termin ten nie ma charakteru naukowego. To nowe substancje psychoaktywne w Polsce powszechnie nazywane „dopalaczami”, „nowymi narkotykami”, „smartami”², zaś w literaturze zachodnioeuropejskiej określane są jako: *legal highs*,

² A. Kolbowska, *Dopalacze*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2009, nr 1, s. 6.

*designer drug*³ – projektowane narkotyki⁴, *herbalhighs*, *novelcompounds*, *research chemicals*⁵ czy *boosters*⁶, to substancje zarówno pochodzenia syntetycznego, jak i naturalnego, działające stymulująco bądź psychodelicznie czy halucynogennie. W raporcie rocznym EMCDDA wprowadzono rozróżnienie na *legalhighs* i *herbalhighs*. *Legalhighs* to produkty o działaniu stymulującym (tzw. *party pills*), reklamowane jako legalna alternatywa dla ekstazy. *Herbalhighs* stanowią substancje pochodzenia naturalnego, roślinnego. Oferowana jest tutaj cała gama substancji opartych na egzotycznych roślinach oraz mieszankach ziół o działaniu psychoaktywnym⁷.

Nowe substancje psychoaktywne w prawie polskim zdefiniowane są jako środki zastępcze. „Środek zastępczy” w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U z 2012 r., poz. 124) w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 8 października 2010 r., to *substancja pochodzenia naturalnego lub syntetycznego w każdym stanie fizycznym lub produkt, roślina, grzyb lub ich część, zawierająca taką substancję, używane zamiast środka odurzającego lub substancji psychotropowej lub w takich samych celach jak środek odurzający lub substancja psychotropowa, których wytwarzanie i wprowadzanie do obrotu nie jest regulowane na podstawie przepisów odrębnych; do środków zastępczych nie stosuje się przepisów o ogólnym bezpieczeństwie produktów*. We wnioskach Komisji Europejskiej z dnia 17 września 2013 r., dotyczących projektów dyrektywy i rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie nowych substancji psychoaktywnych, przyjęto następującą definicję nowej substancji psychoaktywnej: *nowa substancja psychoaktywna oznacza substancję naturalną lub syntetyczną, która, jeśli jest używana przez człowieka, może działać pobudzająco lub depresyjnie na ośrodkowy układ nerwowy, skutkując halucynacjami, zaburzeniami funkcji motorycznych, myślenia, percepcji, świadomości lub nastroju; która jest przeznaczona do używania przez ludzi lub prawdopodobnie będzie używana przez ludzi, nawet jeśli nie jest dla nich przeznaczona, z zamiarem wywołania jednego lub kilku wymienionych powyżej skutków; która nie jest kontrolowana na mocy*

³ P. Jabłoński, A. Malczewski, *Dopalacze, czyli nowe substancje psychoaktywne: skala zjawiska i przeciwdziałanie*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2014, nr 2, s. 11.

⁴ S. Grzybowski, *Wypalacze mózgu*, „Charaktery”, 2010, nr 9, s. 66.

⁵ A. Pisarska, P. Moskalewicz, *Nowe substancje psychoaktywne – potrzeby informacyjne młodzieży i profesjonalistów*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2013, nr 1, s. 5.

⁶ L. Kapka-Skrzypczak, M. Cyranka, A. Wojtyła, *Dopalacze, jako „palący” problem w kontekście zdrowia publicznego*, „Zdrowie Publiczne”, 2011, nr 2, s. 174.

⁷ M. Kidawa, *Dopalacze – przejściowa moda czy realne zagrożenie?*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2009, nr 1, s. 3.

*konwencji Narodów Zjednoczonych*⁸. Tak więc „dopalacze” z założenia mają stanowić legalną alternatywę dla narkotyków i substancji zmieniających świadomość, imitując efekty narkotyczne.

Określenie „dopalacze” odnosi się do całej gamy substancji o różnej charakterystyce działania na organizm. Ewentualne niebezpieczeństwo związane z dopalaczami wiąże się z faktem, że substancje znajdujące się w nich są stosunkowo mało zbadane. W związku z tym nie jesteśmy w stanie określić ich toksyczności oraz interakcji z innymi substancjami czy lekami⁹. Nie wiadomo, jakie substancje znajdują się w „dopalaczach” i w jakich ilościach, w związku z czym niezbadany jest sposób oddziaływania na pracę różnych organów wewnętrznych, a także jak bardzo mogą zaszkodzić osobie, która je zażyła i jaka dawka może być śmiertelna¹⁰.

„Dopalacze” jako legalne produkty trafiły do Polski poprzez sprzedaż wysyłkową za pośrednictwem Internetu (strona internetowa „dopalacze.com”¹¹ proponowała nowe jakościowo podejście w postaci profesjonalnej strategii i oprawy marketingowej. Oferowane tam produkty reklamowane były jako bezpieczna alternatywa dla psychoaktywnych substancji nielegalnych. Główne hasła reklamowe podkreślały nieszkodliwość towaru np. *„życie jest za krótkie, aby jeść niezdrowe pigułki”*) natomiast od 2005 r. w krajach Unii Europejskiej, a w 2008 r. w Polsce pojawiły się pierwsze sklepy tak zwane „smart shopy”, „euforia-sklepy”¹², „funshopy”¹³ (istnieją one w większości krajów Europy). Najwięcej jest ich w Wielkiej Brytanii, Niemczech i Holandii. Jak do tej pory żaden z krajów europejskich nie zdelegalizował ich działalności¹⁴. Miały być one legalne na obszarze całej Unii Europejskiej, atestowane oraz bezpieczne i spełniać funkcję „tabletek imprezowych”¹⁵. Dynamiczny rozwój sklepów, jak i dystrybucja nowych narkotyków przez Internet sprawiły, iż System Wczesnego Ostrzegania o Nowych

⁸ *Raport Głównego Inspektora Sanitarnego w sprawie środków zastępczych – trzy lata zwalczania dopalaczy w Polsce*, <http://www.gis.gov.pl/ckfinder/userfiles/files/%C5%9Arodki%20Zast%C4%99p-cze/raport2013.pdf>, s. 18–19 (dostęp: 02.11.2015, godz. 14:17).

⁹ M. Kidawa, *Dopalacze...*, dz. cyt., s. 3.

¹⁰ http://dopalaczeinfo.pl/strony/co_to_sa_dopalacze#nowe-narkotyki (dostęp: 02.11.2015, godz. 15:35).

¹¹ P. Jabłoński, A. Malczewski, *Dopalacze...*, dz. cyt., s. 11–12.

¹² A. Kolbowska, *Dopalacze...*, dz. cyt., s. 6.

¹³ T. Zakrzewski, *Mechanizmy perswazji i reklamy środków psychoaktywnych w Internecie*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2009, nr 1, s. 15.

¹⁴ M. Kidawa, *Dopalacze...*, dz. cyt., s. 3.

¹⁵ P. Jabłoński, A. Malczewski, *Dopalacze...*, dz. cyt., s. 12.

Narkotykach działający w krajach Unii reagował z pewnym opóźnieniem. Producenci „dopalaczy”, wykorzystywali istniejące luki prawne. Sprowadzane do Polski produkty były przekazywane przez firmy do badania Polskiemu Towarzystwu Kryminalistycznemu, które stwierdzało, że w skład produktów nie wchodzi substancje podlegające przepisom ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. W 2008 r. na terenie kraju funkcjonowało już około 50 sklepów oferujących „dopalacze”. W kolejnych latach (2009 i 2010) liczba sklepów wzrosła do prawie 1400. Skutki używania przez młodych ludzi produktów kolekcjonerskich były coraz częściej nagłaśniane w mediach, szczególnie z podejrzeniem zatrucia spowodowanego środkami zastępczymi, kiedy osoby takie trafiały na oddziały szpitalne. Ekspertsi szacowali liczbę klientów sklepów z „dopalaczami” na około 350 tysięcy¹⁶.

W 2009 r. znowelizowano ustawę o przeciwdziałaniu narkomanii i tym samym zwiększono listę substancji zakazanych. Producenci „dopalaczy” znaleźli jednak wyjście z tej sytuacji, zastępując wyłączone substancje innymi, niebędącymi na liście substancji zakazanych. W drugiej połowie 2010 r. wzrosła liczba interwencji medycznych i hospitalizacji spowodowanych używaniem „dopalaczy”, a w październiku osiągnęła 258 takich przypadków. Wobec stale rosnącej podaży substancji stanowiących w praktyce nowe narkotyki, podległy Ministrowi Zdrowia, Główny Inspektor Sanitarny wydał 2 października 2010 r. decyzję o zamknięciu sklepów, hurtowni oraz miejsc produkcji „dopalaczy”. Decyzja została wydana na podstawie ustawy z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej. W wyniku podjętych kontroli zamknięto wówczas 1378 sklepów z „dopalaczami”. Wskutek decyzji Głównego Inspektora Sanitarnego z dnia 2 października 2010 r. udowodniono, że dopalacze stanowią nowe narkotyki – tym samym zmieniono przekonanie o braku ich szkodliwości, które było powszechne. O skuteczności podjętych działań świadczył bardzo szybki spadek zgłoszeń zatruć. Wobec potrzeby koordynacji zapoczątkowanych działań mających na celu wyeliminowanie handlu substancjami psychoaktywnymi, w 2011 r. utworzono w Głównym Inspektoracie Sanitarnym Departament Nadzoru nad Środkami Zastępczymi. Zapoczątkowane 2 października 2010 r. działania Państwowej Inspekcji Sanitarnej w zakresie „dopalaczy”, są kontynuowane na podstawie ustawy z dnia 8 października 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii

¹⁶ *Raport Głównego Inspektora Sanitarnego w sprawie środków zastępczych – trzy lata zwalczania dopalaczy w Polsce*, <http://www.gis.gov.pl/ckfinder/userfiles/files/%C5%9Arodki%20Zast%C4%99pce/raport2013.pdf>, s. 4 (dostęp: 02.11.2015, godz. 16:31).

oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (Dz. U. nr 213, poz. 1396), która zakazuje wytwarzania i wprowadzania do obrotu środków zastępczych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej¹⁷.

Jednym z elementów strategii antynarkotykowej Unii Europejskiej na lata 2013–2020 jest zwalczanie zagrożeń związanych z nowymi substancjami psychoaktywnymi, m.in. poprzez wzmocnienie obowiązującego prawodawstwa UE. Ujednolicenie przepisów we wszystkich państwach Unii, zainicjowane przez Polskę w 2010 r. i kontynuowane podczas przewodnictwa w Radzie Unii Europejskiej, w II połowie 2011 r., stworzy skuteczne instrumentarium do walki z nowymi substancjami psychoaktywnymi¹⁸. „Dopalacze” od początku reklamowane są jako legalna i nieszkodliwa alternatywa dla narkotyków. Pokazanie ryzyka związanego z ich używaniem może być jedną ze strategii do rozważenia, aby przeciwdziałać „dopalaczom”¹⁹.

Charakterystyka terenu badań, próby badawczej, metody, techniki i narzędzia badań

Badania zrealizowano w czterech publicznych gimnazjach – w dwóch placówkach miejskich i dwóch wiejskich (tabela 1) na terenie województwa podkarpackiego. Zostały one poprzedzone badaniami pilotażowymi na próbie 30 osób (15 uczniów ze szkoły wiejskiej i 15 ze szkoły miejskiej). Badane szkoły były zróżnicowane pod względem liczby oddziałów oraz uczęszczających tam uczniów. Badaniami objętych zostało 105 uczniów w wieku 15 lat, z czego do dalszych badań wyselekcjonowano 100 osób. Głównym powodem selekcji badanych było nieprawidłowe wypełnienie przez nich kwestionariusza ankiety. Dobór respondentów do próby badawczej miał charakter celowo losowy. Celowy był wybór szkół gimnazjalnych (studentki przeprowadzały ankietę w gimnazjach usytuowanych w ich miejscu zamieszkania, bądź w przypadku szkół na wsi w miejscowościach sąsiadujących) oraz grup uczestniczących w badaniach – ostatnich, trzecich klas gimnazjalnych. Losowy zaś był wybór klas w placówkach z terenów miejskich

¹⁷ Tamże, s. 4–6 (dostęp: 02.11.2015, godz. 14:30).

¹⁸ *Raport Głównego Inspektora Sanitarnego w sprawie środków zastępczych – trzy lata zwalczania dopalaczy w Polsce*, <http://www.gis.gov.pl/ckfinder/userfiles/files/%C5%9Arodki%20Zast%C4%99p-cze/raport2013.pdf>, s. 30 (dostęp: 02.11.2015, godz. 16:37).

¹⁹ A. Malczewski, *Dopalacz A.D. – nowe otwarcie*, „Remedium”, 2014, nr 1, 2015, s. 25.

i wiejskich w województwie podkarpackim. Udział młodzieży w badaniach był dobrowolny i anonimowy.

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego z zastosowaniem ankiety. Narzędzie badań stanowił kwestionariusz ankiety zawierający 25 pytań o kafeterii zamkniętej oraz półotwartej.

Tabela 1. Wykaz szkół gimnazjalnych miejskich i wiejskich – miejsca badań

Gimnazja miejskie, w których przeprowadzono badania		Klasa III gimnazjum		
		Liczba badanych oddziałów	Liczba uczniów	
			Dziewczęta N=31	Chłopcy N=19
1.	Gim. nr 3 im. ks. Jana Twardowskiego w Jarosławiu	1	14	10
2.	Gim. nr 4 im. Książąt Czartoryskich w Jarosławiu	1	17	9
Gimnazja wiejskie, w których przeprowadzono badania		Liczba badanych oddziałów	Liczba uczniów	
			Dziewczęta N=26	Chłopcy N=24
3.	Gim. w Markowej im. Śług Bożych Rodziny Ulmów	2	14	14
4.	Gim. w Urzejowicach	1	12	10
Ogółem		5	57	43
			100	

Źródło: opracowanie własne.

Prezentacja i analiza wyników badań Wiedza na temat „dopalaczy”

Chcąc zbadać komponent poznawczy młodzieży wobec „dopalaczy”, zapytano respondentów, czy kiedykolwiek słyszeli o „dopalaczach” (tabela 2) oraz czy według nich „dopalacze” należą do narkotyków (tabela 3).

Tabela 2. Znajomość terminu „dopalacze”

Znajomość terminu „dopalacze”	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘ SZKOŁY		
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	
	%	%	%	%	
	%	%	%	%	
Tak	53	42	46	49	95
Nie	4	1	4	1	5

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badań (tabela 2) wskazują, iż termin „dopalacze” jest znany prawie wszystkim gimnazjalistom. Jedynie pięć osób, w tym głównie dziewczęta z terenów miejskich, nie słyszało o tych substancjach. Wyniki te są zaskakujące i wskazują na niedostateczny wpływ przekazu kampanii społeczno-medialnych (plakaty, radio, telewizja, Internet) na świadomość zagrożenia w środowisku młodych ludzi.

Tabela 3. Klasyfikacja „dopalaczy” jako narkotyków

„Dopalacze” są narkotykami	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘSZKOŁY		
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	
	%	%	%	%	
Tak	51	33	42	42	84
Nie	6	10	8	8	16

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskane dane (tabela 3) obrazują, że średnio co szósta osoba, w tym w większości chłopcy, mają wątpliwości co do jednoznacznego zakwalifikowania „dopalaczy” jako narkotyków. Badania pokazują, iż spora grupa młodych ludzi uważa „dopalacze” jedynie za produkty kolekcjonerskie, „relaksujące” kadzidełka, „lecznicze” ziołka, „wspomagające” herbatki²⁰, bądź niegroźne „pigułki na zabawę”²¹ aplikowane przez maszynę mediów i marketingu, jako określone wzory

²⁰ S. Grzybowski, *Wypalacze...*, dz. cyt., s. 66.

²¹ A. Kowal-Orczykowska, *Wychowani do dopalaczy. Analiza wybranych czynników sprzyjających poszukiwaniu przez młodzież sztucznej stymulacji organizmu*, „Wychowanie na co dzień”, 2010, nr 10/11, s. 32.

zachowania, treningu społecznego sprzyjającego już od najmłodszych lat oswajaniu się ze sztuczną stymulacją organizmu.

■ Społeczna świadomość zagrożenia

Przeprowadzone badania dowodzą, iż problem „dopalaczy” jest stale obecny w środowisku gimnazjalistów (tabela 4). Ponad połowa młodych ludzi ze środowiska miejskiego miała kontakt z osobami zażywającymi te środki.

Tabela 4. Kontakt z osobami zażywającymi „dopalacze”

Kontakt z osobami zażywającymi „dopalacze”	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘ SZKOŁY		
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	
	%	%	%	%	
Tak	29	22	30	21	51
Nie	28	21	20	29	49

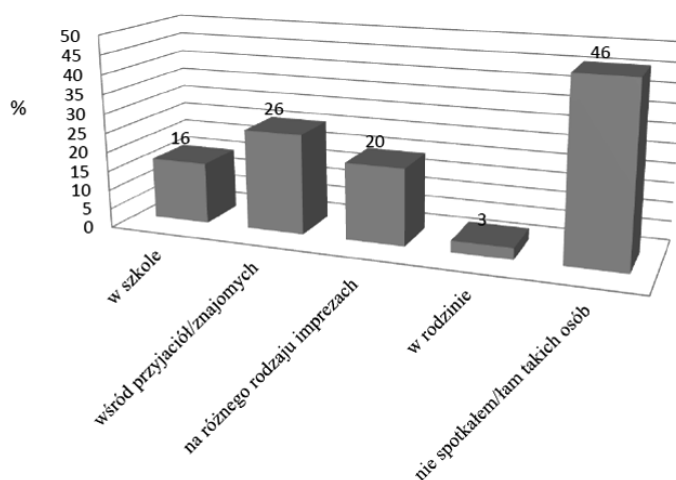
Źródło: opracowanie własne.

Środowisko, w którym można spotkać osoby zażywające „dopalacze” (wykres 1) w opinii 62% badanych to w głównej mierze ich środowisko rówieśnicze: przyjaciele, podczas różnych imprez oraz w szkole. „Dopalacze” stały się elementem młodzieżowego folkloru. Przyjemność stanowi najsilniejszy socjalizujący czynnik postmodernistycznej kultury implozji ekstazy²². „Dopalacze” stanowią przedłużenie zabawy, kontynuację beztroskiego, niezobowiązującego wchodzenia w „inne światy”, w „równoległe rzeczywistości”²³ niczym w grach komputerowych. Zagrożenie nowymi narkotykami wydaje się jeszcze poważniejsze po dokonaniu analizy topografii punktów sprzedaży tych środków. Wynika z niej, iż najczęściej znajdowały się one w pobliżu szkół i dyskotek, co wskazuje na to, że docelowymi klientami mieli być ludzie młodzi, którzy zwłaszcza w okresie adolescencji, chętnie eksperymentują ze środkami psychoaktywnymi²⁴.

²² J. Baudrillard, *Procesja symularków*, [w:] *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku*, M. Hopfinger (red.), Warszawa 2002, s. 17.

²³ A. Kowal-Orczykowska, *Wychowani do dopalaczy. Analiza wybranych czynników sprzyjających poszukiwaniu przez młodzież sztucznej stymulacji organizmu*, „Wychowanie na co dzień”, 2010, nr 10/11, s. 34.

²⁴ A. Karłyk-Ćwik, *Dopalacze – nowe wyzwanie socjopedagogiczne*, „Wychowanie na co Dzień”, 2012, nr 10/11, s. 28.

Wykres 1. Miejsce spotkania osób zażywających „dopalacze”

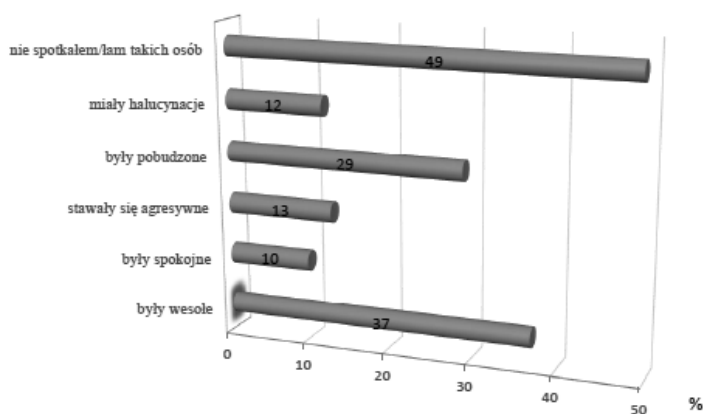
Źródło: opracowanie własne.

Ze względu na możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi, procent odpowiedzi nie sumuje się do 100.

Wypowiedzi gimnazjalistów, którzy spotkali osoby będące pod wpływem „dopalaczy”, świadczą w zdecydowanej większości (ponad 75 % wszystkich głosów) o pozytywnym aspekcie zażywania tych środków (wykres 2). Młodzi ludzie wskazywali, iż osoby, które przyjęły te substancje, były wesołe i pobudzone, a niektóre spokojne. W zdecydowanej mniejszości badani zaznaczyli zdania dotyczące negatywnego obszaru zachowania pod wpływem „dopalaczy”, takie jak agresja czy halucynacje.

„Dopalacze” w swojej natychmiastowości wpisują się w działania instrumentalne i efektywne. Mogą stanowić chwilowe panaceum na zmęczenie, wyczerpanie czy znużenie. Zapewniają natychmiastowe pobudzenie, a ich niebezpieczeństwo ma wymiar nie tylko fizyczny, ale również społeczny i kulturowy²⁵.

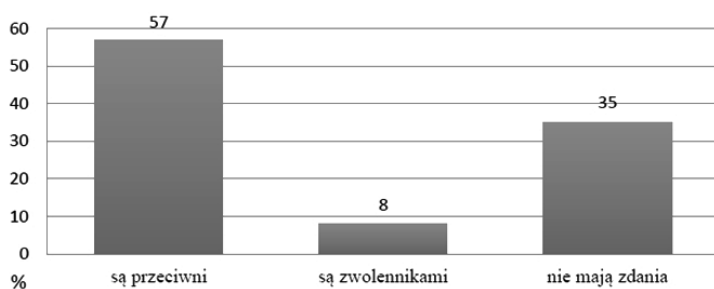
²⁵ A. Kowal-Orczykowska, *Wychowani...*, dz. cyt., s. 33.

Wykres 2. Zachowanie osób pod wpływem „dopalaczy”

Źródło: opracowanie własne.

Ze względu na możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi, procent odpowiedzi nie sumuje się do 100.

Wykres 3. Opinia przyjaciół na temat „dopalaczy”

Źródło: opracowanie własne.

Chcąc poznać opinię przyjaciół badanych na temat „dopalaczy” (wykres 3), zapytano gimnazjalistów, jakie jest zdanie ich przyjaciół odnośnie tych środków. Mimo zadowalającego faktu, iż ponad połowa badanych jest w zdecydowanej opozycji, niepokojące jest, że blisko co trzeci uczeń nie potrafi się jednoznacznie wypowiedzieć w tym temacie. Stwarza to spore zagrożenie, a tym samym może stanowić ciche przyzwolenie na eksperymentowanie z tego rodzaju substancjami. W badanej grupie znalazły się także osoby będące nie tylko zwolennikami „dopalaczy”, ale prawdopodobnie również ich konsumentami.

■ **Skala używania dopalaczy**

Używanie „dopalaczy” wydaje się być silnie zróżnicowane ze względu na płeć respondentów. Według deklaracji badanych po „dopalacze” sięgnęło kiedykolwiek w życiu 3% uczniów (tabela 5), w tym wszyscy to chłopcy głównie z terenów miejskich. Uzyskane wyniki są zbieżne z danymi projektu badawczego „Młodzież” przeprowadzonego przez CBOS w 2008, 2010 i 2013 roku²⁶.

Tabela 5. Używanie „dopalaczy” kiedykolwiek w życiu

Używanie „dopalaczy” kiedykolwiek w życiu	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘ SZKOŁY		
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	
	%	%	%	%	
Tak	0	3	2	1	3
Nie	57	40	48	49	97

Źródło: opracowanie własne.

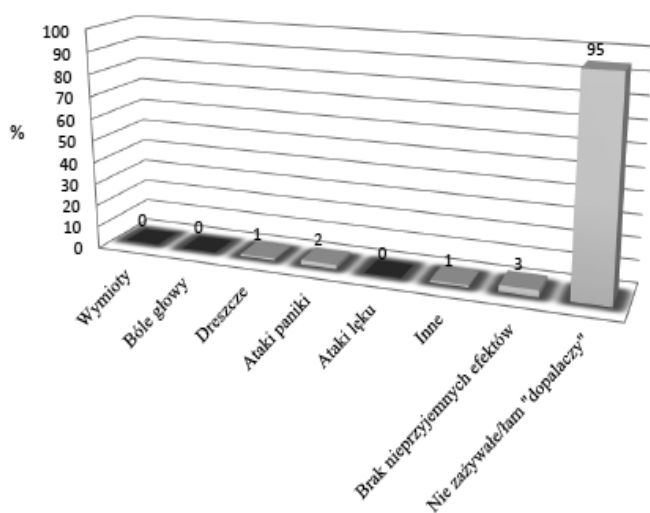
Średnia wieku uczniów rozpoczynających inicjację z „dopalaczami” to 11–13 lat, a więc jeszcze przed pójściem do szkoły gimnazjalnej (tabela 6). Z wypowiedzi badanych można wnioskować, że im wcześniej rozpoczyna się inicjacja z tego rodzaju środkami, tym bardziej wzrasta ryzyko eksperymentowania z innymi substancjami psychoaktywnymi.

Tabela 6. Wiek pierwszej inicjacji z „dopalaczami”

Wiek pierwszego zażycia „dopalacza”	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘ SZKOŁY		
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=39)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	
	%	%	%	%	
7-10	0	0	0	0	0
11-13	0	1	1	0	1
14-16	0	2	1	1	2
Nie zażywałem/łam dopalaczy	57	36	48	49	97

Źródło: opracowanie własne.

²⁶ P. Jabłoński, A. Malczewski, *Dopalacze...*, dz. cyt., s. 11–16.

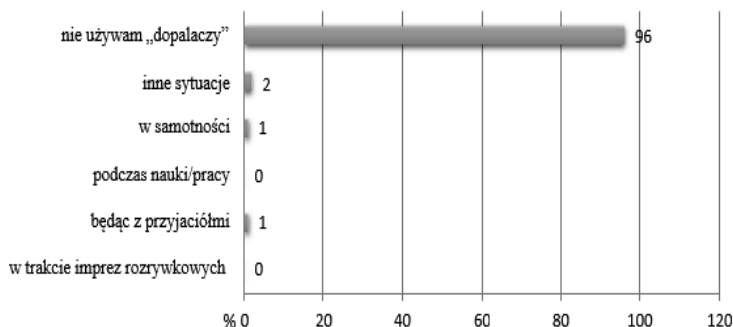

Wykres 4. Nieprzyjemne efekty po zażyciu „dopalaczy”

Źródło: opracowanie własne.

Ze względu na możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi, procent ich nie sumuje się do 100.

Opinie młodzieży eksperymentującej z „dopalaczami” (wykres 4) wskazują, iż zażywaniu tych środków towarzyszą nieprzyjemne efekty uboczne, takie jak ataki paniki czy dreszcze. Niepokojące jest, że dla 3% badanych zażywanie „dopalaczy” nie skutkuje żadnymi ubocznymi efektami, co z pewnością wzmacnia proces dalszej inicjacji z tymi substancjami.

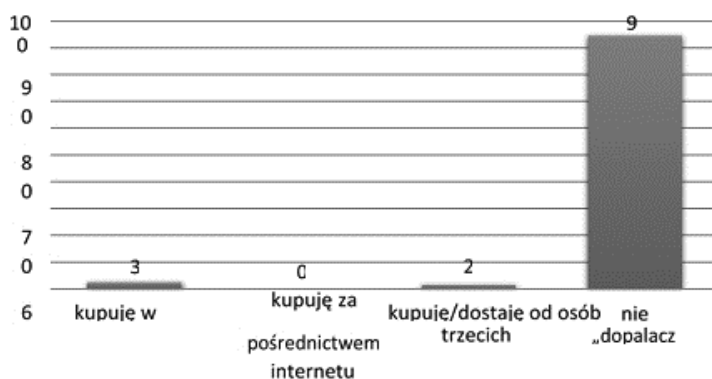

Wykres 5. Okoliczności zażywania „dopalaczy”

Źródło: opracowanie własne.

Okoliczności, w jakich młodzież sięga po „dopalacze” (wykres 5) to przede wszystkim sytuacje, w których przebywają z przyjaciółmi, a także w samotności (respondenci wskazali również na inne okoliczności – 2% ogółu odpowiedzi, jednak nie sprecyzowali ich). Uzyskane wyniki dobrze korespondują z badaniami przeprowadzonymi w 2014 r. przez Państwową Inspekcję Sanitarną²⁷ na zlecenie Komisji Europejskiej. Polska młodzież nie odbiega w zakresie używania „dopalaczy” od średniej ogólnoeuropejskiej.

■ Dostępność „dopalaczy”

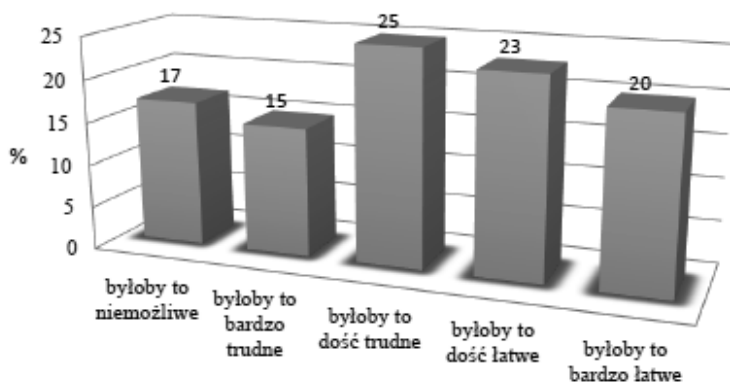

Wykres 6. Sposób zaopatrywania się w „dopalacze”

Źródło: opracowanie własne.

Uczniowie deklarujący używanie „dopalaczy” za główne źródło pozyskiwania tych środków (wykres 6) wskazywali sklepy oraz osoby trzecie – znajomych, dilerów. Żaden z nabywców nie zaopatruje się w sklepie internetowym. Zastanawia fakt, iż mimo zamknięcia sklepów z tego rodzaju produktami, odpowiedzi respondentów wskazują, że nadal istnieją punkty, w których można nabyć „dopalacze”.

²⁷ T. Białas, J.R. Łuczak, *Używanie „dopalaczy. Sytuacja w Polsce na tle zmian zachodzących w krajach Unii Europejskiej*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2014, nr 3, s. 30–32.

Wykres 7. Ocena możliwości zdobycia „dopalaczy”

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskane wyniki badań (wykres 7) jednoznacznie wskazują, iż dla 43% gimnazjalistów zdobycie „dopalaczy” nie stanowiłoby trudnego zadania.

Co czwarty uczeń określił ten problem jako dosyć trudny, a jedynie dla co trzeciej osoby byłoby to zadanie bardzo trudne, niemożliwe. Otrzymane dane budzą spory niepokój szczególnie w aspekcie powszechnej dostępności „dopalaczy”.

■ Ryzyko zdrowotne a przyjmowanie „dopalaczy”

Młodzi ludzie są świadomi ryzyka zdrowotnego, jakie łączy się z zażywaniem „dopalaczy” (tabela 7) – 90% uczniów jednoznacznie potwierdza tę tezę. Jednak wśród respondentów znalazły się również odmienne wypowiedzi – co dziesiąty uczeń jest zdania, iż przyjmowanie „dopalaczy” w żaden sposób nie naraża ich zdrowia. Gimnazjaliści nie zdają sobie sprawy z tego, iż „dopalacze” są tak samo groźne jak twarde, zakazane narkotyki. Mózgowe mechanizmy ich działania prowadzą w prostej linii do trudnego w leczeniu uzależnienia, wyniszczenia tkanki nerwowej, a w skrajnych przypadkach do śmierci²⁸. „Dopalacze” nie są kompleksowo badane, ani w żaden sposób testowane. Producenci „dopalaczy” testują swoje wynalazki bezpośrednio na konsumentach, na co może wskazywać brak stosownych certyfikatów oraz liczne zatrucia wymagające hospitalizacji po ich spożyciu²⁹. Nawet okazjonalne zażywanie nowych środków odurzających

²⁸ S. Grzybowski, *Wypalacze...*, dz. cyt., s. 66.

²⁹ A. Karłyk-Ćwik, *Dopalacze...*, dz. cyt., s. 28.

o nieznanych właściwościach i toksyczności, nieokreślonym działaniu na organizm, przy jednoczesnym braku informacji o dawkowaniu łączy się z wysokim ryzykiem utraty zdrowia bądź życia.

Tabela 7. Występowanie ryzyka zdrowotnego związanego z przyjmowaniem „dopalaczy”

Zażywanie „dopalaczy” łączy się z ryzykiem zdrowotnym	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘ SZKOŁY		
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	
	%	%	%	%	
Tak	51	39	44	46	90
Nie	6	4	6	4	10

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 8. Ryzyko łączące się z okazjonalnym i regularnym zażywaniem „dopalaczy”

Okazjonalne przyjmowanie „dopalaczy” jest	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)	
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘ SZKOŁY			
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)		
	%	%	%	%		
Wysoko ryzykowne	49	27	35	41	76	
Nisko ryzykowne	8	16	15	9	24	
Regularne przyjmowanie „dopalaczy” jest	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	Ogółem (N=100)	
	%	%	%	%	%	
	Wysoko ryzykowne	56	38	47	47	94
	Nisko ryzykowne	1	5	3	3	6

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 9. Ryzyko uzależnienia „dopalaczami”

„Dopalaczami” można się uzależnić	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘ SZKOŁY		
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	
	%	%	%	%	
Tak	57	40	48	49	97
Nie	0	3	2	1	3

Źródło: opracowanie własne.

Świadomość młodzieży dotycząca ryzyka łączącego się z zażywaniem „dopalaczy”, tak jak pokazują przeprowadzone badania (tabela 8) jest na poziomie zadowalającym. Zdecydowana większość respondentów (94%) jest przekonana, iż regularne przyjmowanie „dopalaczy” jest wysoce ryzykowne i może w konsekwencji doprowadzić do uzależnienia (tabela 9). Przyczyn takiego stanu

świadości należy upatrywać w sukcesach kampanii medialnych, masowych imprezach publicznych, czy realizacji szkolnych programów profilaktycznych dotyczących przeciwdziałania używania nowych substancji psychoaktywnych. Więcej wątpliwości wzbudziło okazjonalne przyjmowanie tych środków (tabela 8), gdyż co czwarty uczeń wskazał na niskie ryzyko takiego zachowania. Uzyskane wyniki badań jednoznacznie uświadamiają potrzebę dalszych i intensywniejszych działań informacyjno-edukacyjnych wśród młodzieży.

■ Działania informacyjno-profilaktyczne

Blisko 80% badanych w ciągu ostatniego roku zostało poinformowanych o efektach oraz ryzyku zażywania „dopalaczy” (tabela 10). Jednak nadal pozostają jednostki, do których te informacje nie docierają. Warto zwrócić uwagę na ten problem, dokonując diagnozy i ewaluacji dotychczasowych szkolnych programów profilaktycznych.

Tabela 10. Przekaz informacji na temat efektów i ryzyka zażywania dopalaczy w przeciągu ostatniego roku

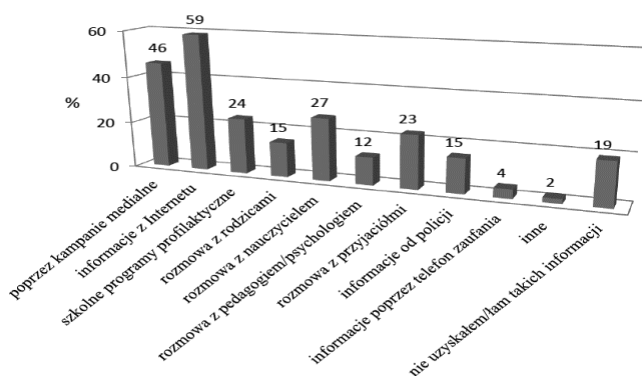
Uzyskane informacje na temat efektów i ryzyka zażywania dopalaczy	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘ SZKOŁY		
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	
	%	%	%	%	
Tak	45	34	38	51	79
Nie	12	9	12	9	21

Źródło: opracowanie własne.

Głównym źródłem pozyskiwania informacji na temat efektów i ryzyka zażywania „dopalaczy” w opinii badanych gimnazjalistów są środki masowego przekazu (wykres 8). Blisko 60% młodych ludzi uzyskuje informacje poprzez Internet, co potwierdzają również badania J. Hillebranda, D. Olszewskiego i R. Sedefov’a³⁰. Ponad 45% uczniów pozyskuje informacje o „dopalaczach” z kampanii

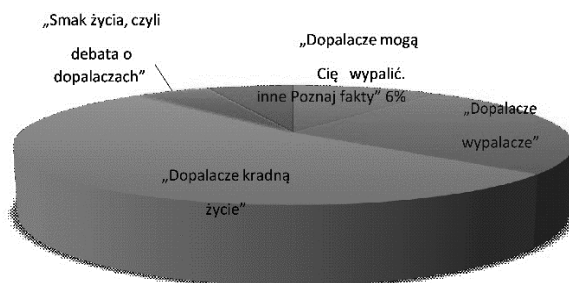
³⁰ Aż 55,7% populacji europejskiej korzysta z sieci, a wśród osób w wieku 15–24 dla 61% to Internet jest głównym źródłem informacji o narkotykach. W Polsce głównym źródłem wiedzy o „dopalaczach” są fora internetowe i serwisy społecznościowe. Zawierają one informacje podane w przystępny sposób dla przeciętnego użytkownika oraz z racji tego, że ich forma ma charakter interaktywny, pozwala wymienić się opiniami, doświadczeniami, spostrzeżeniami i wiedzą, co daje użytkownikom najbardziej pełne i aktualne informacje, [w:] *Legal highs on the Internet*, „SubstUseMisuse J. Hillebrand, D. Olszewski, R. Sedefov, 2010, nr 45, s. 330–340.

medialnych. Trzecim najszerzej rozpowszechnionym źródłem są rozmowy z osobami znaczącymi (nauczyciel, przyjaciel, rodzic, policja, pedagog/psycholog) oraz szkolne programy profilaktyczne.

Wykres 8. Źródła informacji na temat efektów i ryzyka zażywania „dopalaczy”

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 9. Działania profilaktyczne podejmujące tematykę „dopalaczy”

Źródło: opracowanie własne.

Najpopularniejszy program podejmujący tematykę „dopalaczy” w opinii ponad połowy badanych respondentów (53% ogółu) nosi tytuł „Dopalacze kradną życie”. Co czwarty uczeń wskazał również na znajomość programu pt. „Dopalacze wypalacze”. Pozostali uczniowie (łącznie 22% ogółu) wymieniali takie programy, jak: „Dopalacze mogą Cię wypalić. Poznaj fakty”, „Smak życia, czyli debata o dopalaczach”, a także autorskie programy realizowane w szkole przez pedagoga (wykres 9).

Program najczęściej realizowany w badanych gimnazjach pt. „Dopalacze kradną życie” to nazwa kampanii edukacyjno-informacyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Komendy Głównej Policji, łączącej wszystkie osoby, którym zależy na walce z niebezpiecznymi substancjami. Szczegółowe informacje o akcji można znaleźć na stronie www.dopalaczekradnazycie.pl. Dołączyło do niej wiele osób, m.in. przedstawiciele mediów. Na stronie znalazła się m.in. mapa inicjatyw antydopalaczowych. Jest to lista podejmowanych lub planowanych działań profilaktycznych związanych z walką z tymi niebezpiecznymi substancjami. Lista zawiera już blisko 70 inicjatyw prowadzonych przez różne instytucje, m.in. Policję czy Ministerstwo Edukacji Narodowej. Strona zawiera także informacje profilaktyczne dotyczące niebezpieczeństw związanych z dopalaczami. We współpracy z Krajowym Biurem Do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii opracowano poradniki m.in. dla nauczycieli i rodziców oraz informacje – jak należy pomóc osobie, która zatrula się dopalaczami.

W Polsce pierwsze działania zapobiegawcze w dziedzinie „dopalaczy”, połączone z szeroko adresowanym programem edukacji publicznej, podjęło Krajowe Biuro Przeciwdziałania Narkomanii akcją edukacyjno-profilaktyczną pt. „Dopalacze mogą Cię wypalić. Poznaj fakty”. Program adresowany jest do młodzieży w wieku 15–25 lat. Jego celem jest przeciwstawienie się mitom rozpowszechnianym przez dystrybutorów „dopalaczy” dotyczących m.in. bezpieczeństwa ich konsumpcji poprzez dostarczanie rzetelnych informacji o nowych substancjach, ryzyku związanym z ich zażywaniem oraz ich faktycznym statusie prawnym.

Kolejna kampania informacyjna „Dopalacze wypalacze” adresowana jest do rodziców i środowisk edukacyjno-wychowawczych. W jej ramach przygotowano scenariusz zajęć z rodzicami i ulotkę informacyjną. Scenariusz pozwalał każdej osobie z wykształceniem mającym zastosowanie w systemie szkolnym czy edukacyjnym na przeprowadzenie zajęć z rodzicami bądź opiekunami młodzieży.

Program profilaktyki uniwersalnej autorstwa K. Wojcieszka pt.: „Smak życia, czyli debata o dopalaczach” bazuje na metodach aktywizujących i adresowany jest do młodzieży szkolnej w wieku 15–18 lat. Jego celem jest dostarczenie młodym ludziom podstawowych informacji na temat „dopalaczy” i zagrożeń wynikających z ich używania, a w konsekwencji zwiększenie ostrożności i zmniejszenie otwartości na kontakty z tymi produktami. Zastosowana w programie metoda krótkiej interwencji profilaktycznej umożliwia twórcze wykorzystanie dysonansu

poznawczego uczestników związanego z nową wiedzą i oceną ich własnych zachowań ryzykownych³¹.

Tabela 11. Zapotrzebowanie na działania profilaktyczne realizowane w szkole

W szkole częściej powinny odbywać się zajęcia na temat profilaktyki uzależnień	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘ SZKOŁY		
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	
	%	%	%	%	
	%	%	%	%	
Tak	41	29	27	43	70
Nie	16	14	23	7	30

Źródło: opracowanie własne.

Zapotrzebowanie na działania profilaktyczne w szkole potwierdza 70% badanych uczniów (tabela 11). Szczególnie młodzież z obszarów wiejskich (43%) zauważa większą potrzebę realizacji tego rodzaju zajęć w swoim środowisku.

Najbardziej aktualne i pełne informacje dotyczące rynku dopalaczy pochodzą od ich użytkowników. Istnieje więc konieczność stworzenia serwisu³², umożliwiającego nie tylko dostęp do rzetelnej bazy danych na temat „dopalaczy”, ale pozwalającego również na szybką i sprawną komunikację z osobami potrzebującymi specjalistycznej pomocy i wsparcia.

W działaniach profilaktycznych szczególnie powinno się zwrócić uwagę na psychoedukację młodzieży w zakresie: rozpoznawania i rozumienia przeżywanych emocji; radzenia sobie z trudnymi i nieprzyjemnymi stanami emocjonalnymi; wzmacniania poczucia własnej wartości, kontroli i sprawstwa; poszukiwania konstruktywnych źródeł stymulacji, pozytywnych doznań emocjonalnych oraz możliwości rozwoju własnych zainteresowań, zdolności i twórczej aktywności.

³¹ <https://msw.gov.pl/pl/aktualnosci/13659,Ruszyla-strona-wwwdopalaczekradnazyciepl.html> (dostęp: 19.11.2015, godz. 16:33); P. Jabłoński, A. Malczewski, *Dopalacze, czyli nowe substancje psychoaktywne: skala zjawiska i przeciwdziałanie* – część II, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2014, nr 3, s. 25–26; F. Łobodziński, *Dopalacze kradną życie – kampania edukacyjno-informacyjna Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Komendy Głównej Policji*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2015, nr 3, s. 25.

³² Brytyjczycy uruchomili witrynę talktofrank.com, gdzie młodzi ludzie mogą odnaleźć nie tylko informacje na temat dostępnych substancji, potencjalnego ryzyka ich stosowania, slangowych określeń czy stanu prawnego, ale przede wszystkim strona ta umożliwia szybki kontakt z fachowcami osobom potrzebującym bądź ich bliskim.

Tabela 12. Wiedza nauczycieli na temat „dopalaczy”

Nauczyciele posiadają wiedzę dotyczącą problematyki „dopalaczy”	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘ SZKOŁY		
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	
	%	%	%	%	
Tak	47	30	40	37	77
Nie	10	13	10	13	23

Źródło: opracowanie własne.

Prawie 80% ogółu młodzieży potwierdza, że ich nauczyciele posiadają wiedzę dotyczącą problematyki „dopalaczy” (tabela 12). Z opinią tą zgadza się więcej dziewcząt (47%) niż chłopców (30%). Ponad 20% respondentów podważa zdanie większości i wskazuje na brak wiedzy swoich nauczycieli w zakresie „dopalaczy”. Ogólna strategia przeciwdziałania środkom psychoaktywnym wymaga między innymi wiedzy o rozmiarach i charakterze zjawiska oraz efektywności podejmowanych działań zapobiegawczych³³. Toteż uzyskane wyniki mogą stanowić dla nauczycieli i wychowawców cenną wskazówkę w zakresie ewaluacji własnych kompetencji szczególnie w aspekcie posiadanej i przekazywanej młodzieży wiedzy z obszaru profilaktyki uzależnień.

Tabela 13. Realizacja spotkań informacyjnych dla rodziców z zakresu środków uzależniających

Realizacja w szkole spotkań informacyjnych dla rodziców z zakresu środków uzależniających	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘ SZKOŁY		
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	
	%	%	%	%	
Tak	22	8	14	16	30
Nie	35	35	36	34	70

Źródło: opracowanie własne.

Analiza zebranego materiału pozwala stwierdzić, iż tylko 30% badanych uczniów potwierdza udział rodziców w organizowanych przez szkołę spotkaniach informacyjnych z zakresu środków psychoaktywnych (tabela 13). Aż 70% ogółu respondentów wskazuje na brak organizacji tego typu spotkań dla rodziców w ich gimnazjach. Wzbudza to spory niepokój szczególnie w obszarze realizacji działań

³³ D. Macander, *Dopalacze*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010, s. 4.

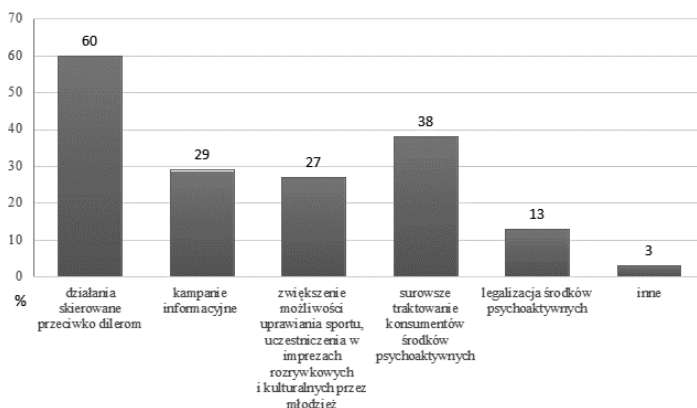
profilaktycznych oraz jakości współpracy szkoły ze środowiskiem lokalnym i rodzicami, stanowiącymi podstawowego partnera i podmiot tych oddziaływań.

Tabela 14. Podejmowanie rozmowy z rodzicem na temat „dopalaczy”

Rozmowa z rodzicami na temat „dopalaczy”	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘ SZKOŁY		
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	
	%	%	%	%	
Tak	27	12	21	18	39
Nie	30	31	29	32	61

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badań (tabela 14) jednoznacznie wskazują, iż ponad 60% gimnazjalistów nie rozmawia ze swoimi rodzicami na tematy związane z nowymi narkotykami. Brak podejmowania rozmowy z rodzicami na temat „dopalaczy” wynikać może z jednej strony z braku zaufania do ich autorytetu, z drugiej zaś z niskiego poziomu wiedzy na temat „dopalaczy” posiadanej przez rodziców. Ważnym aspektem profilaktyki sięgania po „dopalacze” przez młodych ludzi powinna być edukacja rodziców, wychowawców i nauczycieli oraz wzmacnianie ich autorytetu i zdolności wywierania konstruktywnego wpływu wychowawczego na podopiecznych oraz sprawowania nad nimi rozsądnej i elastycznej kontroli.

Wykres 10. Działania ograniczające problem zażywania „dopalaczy” i innych substancji psychoaktywnych

Źródło: opracowanie własne.

Ze względu na możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi, procent odpowiedzi nie sumuje się do 100.

Badanych zapytano również o opinię na temat działań, które mogłyby w najefektywniejszy sposób ograniczyć problem używania nielegalnych środków psychoaktywnych (NSP) (wykres 10). Na pierwszym miejscu respondenci wymieniali działania skierowane przeciwko dilerom (60%), następnie surowsze traktowanie konsumentów środków zmieniających świadomość (38%) oraz kampanie informacyjne (29%). Mniejszy odsetek wskazań zanotowały działania w kierunku zwiększenia możliwości uprawiania sportu, uczestniczenia w imprezach rozrywkowych i kulturalnych przez osoby młode (27%), a także legalizacja narkotyków (13%). Nowe prawo w sposób jednoznaczny skierowane jest przeciw osobom i podmiotom wprowadzającym „dopalacze” na rynek substancji, nie zaś przeciwko ich konsumentom, traktowanym raczej jako ofiary tego procederu. Takie stanowisko zainicjowało zmiany w generalnym podejściu do użytkowników substancji psychoaktywnych w polskiej legislacji i praktyce prokuratorsko-sądowej, oddzielając tym samym „świat użytkowników” od „świata przestępców”³⁴.

Tabela 15. Konsekwencje prawne zażywania „dopalaczy”

Znajomość konsekwencji prawnych	BADANI UCZNIOWIE ZE WZGLĘDU NA:				Ogółem (N=100)
	PŁEĆ		LOKALIZACJĘ SZKOŁY		
	Dziewczęta (N=57)	Chłopcy (N=43)	Miasto (N=50)	Wieś (N=50)	
	%	%	%	%	
Tak	34	20	26	28	54
Nie	23	23	24	22	46

Źródło: opracowanie własne.

Świadomość młodych ludzi w zakresie odpowiedzialności karnej za posiadanie i spożywanie „dopalaczy” jest na stosunkowo bardzo niskim poziomie (tabela 15). Blisko połowa badanych gimnazjalistów (46%) nie zna konsekwencji prawnych grożących za zażywanie „dopalaczy”, a przecież w Polsce, w znowelizowanej w 2000 roku ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii jest zapis, iż posiadanie dowolnego narkotyku, niezależnie od ilości i celu jego posiadania, karane jest pozbawieniem wolności³⁵. Wyniki badań uświadamiają dalszą potrzebę współpracy szkoły z policją oraz realizacji kampanii informacyjnych i medialnych szczególnie w obszarze odpowiedzialności karnej.

³⁴ P. Jabłoński, A. Malczewski, *Dopalacze...*, dz. cyt., s. 25.

³⁵ L. Kapka-Skrzypczak, M. Cyranka, A. Wojtyła, *Dopalacze...*, dz. cyt., s. 176.

■ Zakończenie

„Dopalacze”, będące „legalną alternatywą dla narkotyków”³⁶, wydają się być wypadkową różnych obowiązujących trendów społecznych, a właściwie ich groźnym efektem ubocznym. Stanowią jedno z najpoważniejszych wyzwań socjo-pedagogicznych współczesności. Substancje te stwarzają bardzo poważne zagrożenie dla życia i zdrowia zażywających je osób.

Nowość, jaką na rynku substancji odurzających stanowią „dopalacze”, skłania do eksperymentowania z tymi środkami przede wszystkim amatorów. Brak informacji dotyczących skutków ubocznych, interakcji z lekami czy alkoholem, przeciwskażeń i danych co do efektywnej dawki daje niebezpieczeństwo przedawkowania, a w konsekwencji śmierci. Bardzo złudne mogą być nazwy typu *herbalhighs* sugerujące naturalne pochodzenie produktu, który dzięki temu ma być bardziej bezpieczny. Legalność produktów tego typu powinna być weryfikowana w kontekście ich bezpieczeństwa, nawet jeśli nie są to z założenia produkty do spożycia przez ludzi. Osoby nieświadome ryzyka, jakie niosą „dopalacze”, mogą być narażone na kryminalizację, uzależnienie lub sięgać po mocniejsze narkotyki. Na tej płaszczyźnie działań najbardziej istotna staje się więc edukacja publiczna wszystkich warstw społecznych, poczynawszy od przedszkola, a skończywszy na kształceniu ustawicznym. Powinna się ona opierać na przekazywaniu rzetelnej wiedzy, wspomaganej naukowymi podstawami danych epidemiologicznych oraz raportami na temat narkotyków i ich legalnych odpowiedników.

■ Bibliografia

- Baudrillard J., *Procesja symularków*, [w:] *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku*, M. Hopfinger (red.), Warszawa 2002.
- Białas T., Łuczak J.R., *Używanie „dopalaczy”. Sytuacja w Polsce na tle zmian zachodzących w krajach Unii Europejskiej*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2014, nr 3.
- Grzybowski S., *Wypalacze mózgu*, „Charaktery”, 2010, nr 9.
- Jabłoński P., Malczewski A., *Dopalacze, czyli nowe substancje psychoaktywne: skala zjawiska i przeciwdziałanie*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2014, nr 2.
- Kapka-Skrzypczak L., Cyranka M., Wojtyła A., *Dopalacze jako „palący” problem w kontekście zdrowia publicznego*, „Zdrowie Publiczne”, 2011, nr 2.

³⁶ K. Warecki, *Dopalacze*, Radom 2010, s. 15.

- Kidawa M., *Dopalacze – przejściowa moda czy realne zagrożenie?*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2009, nr 1.
- Kolbowska A., *Dopalacze*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2009, nr 1.
- Kowal-Orczykowska A., *Wychowani do dopalaczy. Analiza wybranych czynników sprzyjających poszukiwaniu przez młodzież sztucznej stymulacji organizmu*, „Wychowanie na co dzień”, 2010, nr 10/11.
- Łobodziński F., *Dopalacze kradną życie – kampania edukacyjno-informacyjna Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Komendy Głównej Policji*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2015, nr 3.
- Macander D., *Dopalacze*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.
- Malczewski A., *Dopalacze A.D. – nowe otwarcie*, „Remedium”, 2014, nr 1.
- Malczewski A., *Dopalacze czyli nowe substancje psychoaktywne: skala zjawiska i przeciwdziałanie – część II*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2014, nr 3.
- Pisarska A., Moskalewicz P., *Nowe substancje psychoaktywne – potrzeby informacyjne młodzieży i profesjonalistów*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2013 nr 1.
- Rejman K., Czubocha K., *Społeczeństwo czasu wolnego i konsumpcji w dobie postmodernizmu: analiza socjologiczna*, [w:] Humanities and Social Sciences HSS, vol. XX, 22 (4/2015), October–December 2015.
- Sedefov R., *Legal highs on the Internet*, „Subst Use Misuse”, 2010, nr 45.
- Warecki K., *Dopalacze*, Radom 2010.
- Zakrzewski T., *Mechanizmy perswazji i reklamy środków psychoaktywnych w Internecie*, „Serwis Informacyjny NARKOMANIA”, 2009, nr 1.

■ Strony internetowe

- <http://www.gis.gov.pl/ckfinder/userfiles/files/%C5%9Arodki%20Zast%C4%99pcze/raport2013.pdf>, s.18-19
- http://dopalaczeinfo.pl/strony/co_to_sa_dopalacze#nowe-narkotyki
- <http://www.gis.gov.pl/ckfinder/userfiles/files/%C5%9Arodki%20Zast%C4%99pcze/raport2013.pdf>, s.4
- <http://www.gis.gov.pl/ckfinder/userfiles/files/%C5%9Arodki%20Zast%C4%99pcze/raport2013.pdf>, s.30
- <https://msw.gov.pl/pl/aktualnosci/13659,Ruszyła-strona-wwwdopalaczekradnazyciepl.html>

KONSEKWENCJE MEDYCZNE ORAZ IDENTYFIKACJA OBJAWÓW ZACHOWAŃ TOWARZYSZĄCYCH ZAŻYWIANIU NARKOTYKÓW

Streszczenie: Niniejszy artykuł napisany jest w oparciu o literaturę oraz źródła elektroniczne. Omawiana jest w nim tematyka dopalaczy, które są współczesnym zagrożeniem, z jakim zmaga się społeczeństwo. W pierwszej kolejności przedstawione zostają definicje określenia, czym są dopalacze oraz ich skład chemiczny wraz z opisami najczęściej spotykanych składników tych substancji psychoaktywnych. Ze względu na pochodzenie zostają one podzielone na substancje naturalne oraz syntetyczne. Następnie przedstawiony jest opis zagrożeń, jakie wywołują dopalacze, w tym skutki zdrowotne, jakie one wywierają zarówno na ciało, jak i psychikę osoby, która je zażywa. Artykuł podsumowuje ostrzeżenie o skutkach długotrwałego używania dopalaczy.

Słowa kluczowe: dopalacze, konsekwencje zdrowotne, psychika, ciało.

■ Wstęp

„Mieszanka substancji psychoaktywnych zwana dopalaczami silnie uzależnia, doprowadzając do nieprzewidzianych dla zdrowia skutków oraz nieodwracalnych zmian w organizmie”.

Natalia Golik¹

¹ <https://www.medme.pl/artykuly/dopalacze-jaki-maja-wplyw-na-psychike,35588.html> (dostęp: 09.11.2015, godz. 17:15).

Dopalacze są to substancje o silnym działaniu psychoaktywnym. Ich zażywanie prowadzi do wielu zmian w organizmie, których nie jest się w stanie kontrolować. Bardzo ważne jest to, że nikt do końca nie wie, co wchodzi w skład dopalaczy². Zażycie nieznanej mieszanki powoduje, że organizm nie wie, co się z nim dzieje. W wielu przypadkach nie jest on w stanie poradzić sobie z toksycznym działaniem różnych związków na poszczególne narządy. Może to doprowadzić do bardzo poważnych skutków ubocznych, a nawet do śmierci³.

■ Skład dopalaczy

W dopalaczach znajdują się substancje psychoaktywne, które są najczęściej pochodzenia roślinnego lub chemicznego⁴.

W skład dopalaczy wchodzi:

- kannabinoidy (oddziałują na wybrane obszary mózgu);
- pobudzające stymulanty;
- halucynogeny (wywołują omamy słuchowe oraz wzrokowe);
- pioidy (ich działanie jest przybliżone do heroiny lub morfiny)⁵.

Substancje, które są zawarte w dopalaczach to narkotyki⁶.

■ Substancje pochodzenia syntetycznego

Skutki zdrowotne zażywania dopalaczy zależą przede wszystkim od substancji, jakie wchodzi w ich skład. Do najczęściej spotykanych należą substancje pochodzenia syntetycznego oraz pochodzenia naturalnego⁷.

² <http://www.psychiatria.pl/artukul/epidemia-dopalaczy-skutki-uboczne-zwiazane-z-ich-uzyciem/18131.html> (dostęp: 14.12.2015, godz. 20:12).

³ <https://www.medme.pl/artykuly/dopalacze-jaki-maja-wplyw-na-psychike,35588.html> (dostęp: 09.11.2015, godz. 21:05).

⁴ <http://www.medme.pl/artykuly/dopalacze-jaki-maja-wplyw-na-psychike,35588.html> (dostęp: 09.11.2015, godz. 22:09).

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

⁷ http://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/nalogi/dopalacze-objawy-zatrucia-i-skutki-uboczne-zazywania-dopalaczy_37554.html (dostęp: 15.12.2015, godz. 11:27).

Tabela 1. Substancje pochodzenia syntetycznego

Nazwa narkotyku	Skutek zażywania
BZP – Benzylopiperazyna	• przyływ energii • odczuwanie lepszej koncentracji • odczuwanie silniejszego radosnego podniecenia Skutki uboczne: nudności, zwiększony głód, bezsenność, stany depresyjne
TFMPP – trifluorometylofenylopiperazyna	• w połączeniu z BZP - hipertermia • odwodnienia z uwagi na brak odczuwania zmian temperatur przy jednoczesnym zaburzeniu pragnienia
THC – tetrahydrokannabinol	• mniejszą wydajność w myśleniu • problemy z koncentracją i pamięcią • choroba psychiczna • powikłania mogą prowadzić nawet do problemów z trawieniem czy niepłodności • stosowanie w okresie dojrzewania dwukrotnie zwiększa ryzyko zachorowania na schizofrenię
Mefedron	• spustoszenie w organizmie • palpacje serca • udar mózgu • dewiacyjne zachowania seksualne
Ectasy	• zagrożenie dla życia • niszczy (degeneruje) szlaki serotonergiczne w mózgu

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://polska.newsweek.pl/prawo-do-odlotu-z-dopalaczem,35898,1,1.html>, http://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/nalogi/mefedron-skutki-zazywania-narkotyku_43007.html, http://www.se.pl/technologie/nauka/encyklopedia-dopalaczy-mefedron-co-jest-jak-dziala_151156.html, <http://pkpp.pl/uzaleznienie-od-dopalaczy/99-co-zawieraja-dopalacze.php>, http://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/nalogi/marihuana-i-jej-wplyw-na-zdrowie-jak-thc-wplywa-na-mozg_41407.html, http://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/nalogi/mefedron-skutki-zazywania-narkotyku_43007.html, <http://www.czytelniamedyczna.pl/3463,dopalacze-jako-problem-medycyny-ratunkowej.html>, <http://www.czytelniamedyczna.pl/3463,dopalacze-jako-problem-medycyny-ratunkowej.html>.

BZP – Benzylopiperazyna jest substancją o działaniu zbliżonym do amfetaminy, jednak o nieporównywalnie mniejszej sile⁸. Osoba, która ją zażyje, odczuwa przyływ energii, jest w stanie silniej się skoncentrować oraz odczuwa silne, radosne podniecenie. Skutkami ubocznymi mogą być nudności, odczuwanie stanu podobnego do kaca alkoholowego, zwiększony głód, bezsenność, splątanie.

⁸ B. Bukowska, M. Kidawa, D. Chojewski, *Dopalacze*, „Remedium” 2009, nr 5, s. 30.

W przypadku częstego stosowania może wprowadzać użytkownika w stany depresyjne⁹.

TFMPP – trifluorometylofenylopipezyna nie jest substancją zabronioną, często jest sprzedawana razem z BZP dla wzmocnienia efektu, w połączeniu można otrzymać efekt podobny do zażycia ekstazy¹⁰. Połączenie BZP z TFMPP może prowadzić do hipertermii, czyli wychłodzenia organizmu, odwodnienia z uwagi na brak odczuwania zmian temperatur przy jednoczesnym zaburzeniu pragnienia¹¹.

THC – tetrahydrokannabinol, to jedna z substancji psychoaktywnych wchodzących w skład marihuany. Długość jej oddziaływania na mózg to około 6 godzin. Początkowa euforia może z czasem zostać zastąpiona nadwrażliwością na dźwięki i obrazy. Mózg zanieczyszczony THC wykazuje dużo mniejszą wydajność w myśleniu, pojawiają się problemy z koncentracją i pamięcią, a w skrajnych przypadkach może doprowadzić do choroby psychicznej. Sposób aplikacji, np. palenie może wpływać negatywnie na układ oddechowy, a powikłania mogą prowadzić nawet do problemów z trawieniem czy niepłodności. Szczególnie niebezpieczna jest w okresie dojrzewania, kiedy to regularne stosowanie niemal dwukrotnie zwiększa ryzyko zachorowania na schizofrenię¹².

Mefedron swoim działaniem przypomina amfetaminę. Sposób, w jaki sieje spustoszenie w organizmie zależy od sposobu przyjmowania. Podstawowym zagrożeniem związanym z mefedronem jest podnoszenie ciśnienia tętniczego, co w efekcie może prowadzić zarówno do palpacji serca, jak i udaru mózgu. Innym objawem jest pocenie się i to w dużych ilościach, z czasem nabiera ono woni przetrawionego przez organizm mefedronu. W wyjątkowych sytuacjach spotkano się również z dewiacyjnymi zachowaniami seksualnymi¹³.

Ectasy nie tyle wywołuje bezpośrednie zagrożenie dla życia (znane są przypadki tańczenia „na tabletki” do upadłego, to znaczy do śmierci z odwodnienia).

⁹ <http://www.czytelniamedyczna.pl/3463,dopalacze-jako-problem-medycyny-ratunkowej.html> (dostęp: 13.11.2015, godz. 12:07).

¹⁰ <http://www.czytelniamedyczna.pl/3463,dopalacze-jako-problem-medycyny-ratunkowej.html> (dostęp: 13.11.2015, godz. 16:37).

¹¹ http://www.stowarzyszenieows.c0.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=127&Itemid=165 (dostęp: 24.11.2015, godz. 20:32).

¹² http://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/nalogi/marihuana-i-jej-wplyw-na-zdrowie-jak-thc-wplywa-na-mozg_41407.html (dostęp: 15.12.2015, godz. 18:12).

¹³ http://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/nalogi/mefedron-skutki-zazywania-narkotyku_43007.html (dostęp: 15.12.2015, godz. 19:17).

Stwarza to tragiczne oraz długotrwałe skutki, dosłownie degenerując drogi serotonergiczne w mózgu człowieka¹⁴.

■ Substancje pochodzenia naturalnego

Natomiast substancjami pochodzenia naturalnego są: szalwia wieszczca, caleacatechichi, kratom, powój hawajski oraz muchomor czerwony.

Tabela 2. Substancje pochodzenia naturalnego

Nazwa narkotyku	Skutek zażywania
Szałwia wieszczca	• stany lękowe • przyspiesza rozwój chorób psychicznych takich jak schizofrenia
Calea Zacatechichi	• nudności i wymioty
Kratom	• nadmierna euforia, a nawet halucynacje • uzależnienia • wywołuje syndrom abstynencji
Powój hawajski	• pobudzenie organizmu często łączące się z euforią • abstrakcyjne spostrzeganie rzeczywistości • omamy wzrokowe i słuchowe • wymioty i nudności
Muchomor czerwony	• osłabienie • hipertermia • przyspieszone bicie serca • w skrajnych przypadkach możliwa śpiączka, wstrząs oraz zaburzenie działania układu oddechowego

Zródło: <http://polska.newsweek.pl/walka-z-dopalaczami-a-prawo--kto-będzie-gora,65725,1,1.html>,
<http://pkpp.pl/uzaleznienie-od-dopalaczy/99-co-zawieraja-dopalacze.php>,
http://www.psychiatriapolska.pl/uploads/images/PP_3_2013/Simonienko499_PP3_2013.pdf,
<http://www.czytelniamedyczna.pl/3463,dopalacze-jako-problem-medycyny-ratunkowej.html>,
<https://www.google.pl/url?sa=t&rc=t&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0ahUKEwjHrL-KWlcbLAhVhJJJoKHTRIAvgQFgg1MAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.abw.gov.pl%2Fdownload.php%3Fs%3D1%26id%3D1083&usg=AFQjCNHaihqntjgpcCB4eY5WYxe69d6Eg&cad=rja>.

Szałwia wieszczca – to roślina pochodząca z Meksyku, mająca charakter halucynogeny, co przy nadmiernym spożyciu może w użytkowniku wywoływać stany lękowe lub przyspieszać rozwój chorób psychicznych, takich jak schizofrenia¹⁵.

¹⁴ <http://charaktery.eu/psychowiesci/4323> (dostęp: 12.12.2015, godz. 18:23).

¹⁵ <http://polska.newsweek.pl/walka-z-dopalaczami-a-prawo--kto-będzie-gora,65725,1,1.html> (dostęp: 11.11.2015, godz. 11:09).

Caleazacatechichi – jest to roślina pochodząca z Ameryki Środkowej¹⁶, mająca właściwości halucynogenne, powszechnie stosowana była w celu zapamiętywania snów¹⁷. Skutkami ubocznymi są nudności i wymioty¹⁸.

Kratom – roślina wywodząca się z Indonezji. Ma właściwości uspokajające, może jednak prowadzić do nadmiernej euforii, a nawet halucynacji¹⁹. W przypadku dłuższego używania może uzależnić i wywołać syndrom abstynencji, czyli nudności, wymioty, zawroty głowy oraz inne symptomy sprzyjające odstawieniu jakiegś używki²⁰.

Powój hawajski – najczęściej spotykanymi symptomami korzystania z tej używki są słowotoki, ogólne pobudzenie organizmu często łączące się z euforią. Wśród objawów psychicznych występuje lęk, abstrakcyjne spostrzeganie rzeczywistości, omamy wzrokowe i słuchowe, często także utrata kontaktu z ciałem i rzeczywistością. Występują także wymioty i nudności²¹.

Muchomor czerwony – może wywołać osłabienie, nadmierną potliwość, suchość i zaczerwienienie skóry, zawroty głowy, szum w uszach, zaburzenia trawienia, hipertermie, przyspieszone bicie serca. W skrajnych przypadkach możliwa śpiączka, wstrząs oraz zaburzenie działania układu oddechowego²².

■ **Zmiany psychiki podczas zażywania dopalaczy**

Z długotrwałym zażywaniem substancji psychoaktywnych związane jest ryzyko śpiączki, zapaści, a nawet śmierci. Specjaliści są zdania, że substancje

¹⁶ http://www.psychiatriapolska.pl/uploads/images/PP_3_2013/Simonienko499_PP3_2013.pdf (dostęp: 08.01.2015, godz. 12:19).

¹⁷ <https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0ahUKEwjHrL-KWlcbLAhVhJJoKHTRIAvgQFgg1MAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.abw.gov.pl%2Fdownload.php%3Fs%3D1%26id%3D1083&usg=AFQjCNHaihqnxtjgpcCB4eY5WYxe69d6Eg&cad=rja> (dostęp: 10.12.2015, godz. 14:20).

¹⁸ <http://pkpp.pl/uzaleznienie-od-dopalaczy/99-co-zawieraja-dopalacze.php> (dostęp: 16.12.2015, godz. 10:45).

¹⁹ <http://www.czytelniamedyczna.pl/3463,dopalacze-jako-problem-medycyny-ratunkowej.html> (dostęp: 13.11.2015, godz. 15:13).

²⁰ <http://pkpp.pl/uzaleznienie-od-dopalaczy/99-co-zawieraja-dopalacze.php> (dostęp: 16.12.2015, godz. 17:19).

²¹ <http://www.czytelniamedyczna.pl/3463,dopalacze-jako-problem-medycyny-ratunkowej.html> (dostęp: 13.11.2015, godz. 19:34).

²² http://www.skaryszew.pl/index.php?option=18&action=articles_show&art_id=636 (dostęp: 13.11.2015, godz. 20:13).

przypominające swoim składem heroinę i amfetaminę są dla zdrowia człowieka najbardziej niebezpieczne. Ich zażywanie prowadzi do zaburzeń w obrębie mózgu, ponieważ zaburzają koncentrację oraz uszkadzają ośrodki mowy i pamięci²³.

Inne objawy to:

- nagła zmiana nawyków;
- duże wahania nastrojów;
- napady złości, agresji;
- izolowanie się od bliskich;
- napady euforii albo obniżonego nastroju²⁴;
- ataki szału, urojenia;
- stany lękowe, stany depresyjne²⁵;
- znaczne pogorszenie samopoczucia²⁶.

■ Konsekwencje spożywania dopalaczy dla organizmu

Podczas zażywania dopalaczy występuje szereg objawów, które są groźne dla zdrowia i życia człowieka, jak np. często występujący doprowadzający do śmierci nagły wzrost temperatury ciała, zwany hipertermią. Spożywanie dopalaczy prowadzi także do uszkodzeń organów wewnętrznych, np. wątroby. Ma również wpływ m. in. na układ nerwowy, wygląd zewnętrzny i pracę organizmu²⁷.

Spożywanie dopalaczy nie jest obojętne dla wyglądu zewnętrznego, ponieważ prowadzi m.in. do:

- owrzodzenia w okolicach nosa;
- zmienionej bladej i ziemistej cery;
- zaniedbywania higieny osobistej;

²³ <https://www.medme.pl/artykuly/dopalacze-jaki-maja-wplyw-na-psychike,35588.html> (dostęp: 09.11.2015, godz. 09:15).

²⁴ <http://www.wieciestem.us.edu.pl/dopalacze-wypalacze-umyslu> (dostęp: 04.11.2015, godz. 17:18).

²⁵ https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&u-act=8&ved=0CC4QFjACahUKEwj2vdnK-_jHAhXMVRQKHAlHD_o&url=http%3A%2F%2Fwww.zs-chelmza.nazwa.pl%2Fdoradztwo_zawodowe%2FDopalacze.doc&us-g=AFQjCNGqT8cVBEYpk8Gcn-3DoFCCM89fqw&sig2=iEB_LULprGMr4srrXXOjDQ (dostęp: 30.10.2015, godz. 12:15).

²⁶ <https://www.medme.pl/artykuly/dopalacze-jaki-maja-wplyw-na-psychike,35588.html> (dostęp: 09.11.2015, godz. 17:13).

²⁷ <https://www.medme.pl/artykuly/dopalacze-jaki-maja-wplyw-na-psychike,35588.html> (dostęp: 09.11.2015, godz. 10:18).

- przekrwionych oczu, rozszerzonych albo zwężonych źrenic²⁸;
- pogorszenia stanu uzębienia oraz dziwnego zapachu ubrań czy włosów²⁹;
- zmiany koloru skóry (bładość, odcienie szarości albo zaczerwienienie)³⁰;
- wysuszenie skóry;
- nadmierne zwiększenia lub zmniejszenia masy ciała³¹.

Wśród objawów w wyglądzie zewnętrznym, które wskazują na to, że dana osoba zażywa dopalacze, występują również:

- gęsia skórka;
- zgrzytanie zębami, nawet w lecie;
- zmiany temperatury ciała
- pocenie³².

Spożywanie dopalaczy ma także wpływ na pracę organizmu. Najczęściej spotykanymi i zagrażającymi życiu objawami są:

- zaburzenia rytmu serca;
- gwałtownie podniesione ciśnienie³³;
- drżenie rąk;
- brak apetytu lub bardzo pobudzony apetyt;
- ciągły katar i podciąganie nosem u osoby, która dotychczas nie przejawiała symptomów choroby, np. alergii³⁴.

Objawami wpływu dopalaczy na układ nerwowy są:

- osoba zażywająca dopalacze ma problemy z koncentracją;
- nadmierna agresja;
- zmienne nastroje, charakteryzujące się nagłym przejściem od euforii do depresji;
- kolorowe wizje, halucynacje;
- omamy słuchowe i wzrokowe;
- zaburzenia świadomości, pamięci, orientacji oraz uwagi³⁵;

²⁸ <http://www.wieciestem.us.edu.pl/dopalacze-wypalacze-umyslu> (dostęp: 04.11.2015, godz. 14:12).

²⁹ <http://www.wieciestem.us.edu.pl/dopalacze-wypalacze-umyslu> (dostęp: 04.11.2015, godz. 13:14).

³⁰ A. Denst-Sadura, *Dopalacze i inne używki*, „Głos Nauczycielski”, 2010, nr 42, s. 12.

³¹ <http://upload.lo17.wroc.pl/upload/dopalacze.pdf> (dostęp: 12.11.2015, godz. 20:13).

³² http://www.se.pl/technologie/nauka/encyklopedia-dopalaczy-mefedron-co-jest-jak-dziala_151156.html (dostęp: 13.11.2015, godz. 21:12).

³³ <http://edzieci.pl/uczen-nastolatek/237-dopalacze> (dostęp: 14.12.2015, godz. 16:18).

³⁴ A. Denst-Sadura, dz. cyt., s. 12.

³⁵ <http://www.psychiatria.pl/artikul/epidemia-dopalaczy-skutki-uboczne-zwiazane-z-ich-uzywaniem/18131.html> (dostęp: 13.11.2015, godz. 14:15).

- jest impulsywna i rozdrażniona;
- charakteryzuje ją także brak chęci do działania;
- zaburzenia koordynacji ruchowej;
- apatia i urojenia³⁶.

■ Zakończenie

Podsumowując, dopalacze są to:

- mieszaniny narkotyków³⁷;
- zażywając je, można narazić się na wiele konsekwencji, jak: utratę zdrowia, zatrucie toksynami, a nawet śmierć³⁸.
- Skala negatywnych konsekwencji związanych z zażywaniem dopalaczy jest przerażająca: od długotrwałych i nieprzyjemnych „zejść” po ataki paniki, ostre psychozy, urojenia, napady padaczki, utratę przytomności czy uszkodzenia neurologiczne lub napady lęku³⁹.
- Dopalacze zmieniają również pracę układu nerwowego, czyli mają wpływ na funkcjonowanie odpowiedzialnych za różne procesy poszczególnych części mózgu⁴⁰.

■ Bibliografia

- Bukowska B., Kidawa M., Chojecki D., *Dopalacze*, „Remedium” 2009, nr 5.
 Denst-Sadura A., *Dopalacze i inne używki*, „Głos Nauczycielski” 2010, nr 42.

■ Strony internetowe

- <http://charaktery.eu/psychowiesci/4323>
<http://edzieci.pl/uczen-nastolatek/237-dopalacze>
<http://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news,394547,farmakolog-najgrozniejsze-dla-zdrowia-sa-mieszanki-dopalaczy.html>

³⁶ <http://pkpp.pl/uzaleznienie-od-dopalaczy/99-co-zawieraja-dopalacze.php> (dostęp: 16.12.2015, godz. 14:19).

³⁷ <http://www.wieciestem.us.edu.pl/dopalacze-wypalacze-umyslu> (dostęp: 04.11.2015, godz. 19:20).

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ <http://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news,394547,farmakolog-najgrozniejsze-dla-zdrowia-sa-mieszanki-dopalaczy.html> (dostęp: 19.12.2015, godz. 20:30).

<http://pkpp.pl/uzaleznienie-od-dopalaczy/99-co-zawieraja-dopalacze.php>

<http://polska.newsweek.pl/walka-z-dopalaczami-a-prawo--kto-będziegóra,65725,1,1.html>

<http://upload.lo17.wroc.pl/upload/dopalacze.pdf>

<http://www.czytelniamedyczna.pl/3463,dopalacze-jako-problem-medycyny-ratunkowej.html>

http://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/nalogi/dopalacze-objawy-zatrucia-i-skutki-uboczne-zazywania-dopalaczy_37554.html

http://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/nalogi/marihuana-i-jej-wplyw-na-zdrowie-jak-thc-wplywa-na-mozg_41407.html

http://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/nalogi/mefedron-skutki-zazywania-narkotyku_43007.html

<http://www.psychiatria.pl/artykul/epidemia-dopalaczy-skutki-uboczne-zwiazane-z-ich-uzywaniem/18131.html>

<http://www.psychiatria.pl/artykul/epidemia-dopalaczy-skutki-uboczne-zwiazane-z-ich-uzywaniem/18131.html>

http://www.psychiatriapolska.pl/uploads/images/PP_3_2013/Simonienko499_PP3_2013.pdf

http://www.se.pl/technologie/nauka/encyklopedia-dopalaczy-mefedron-co-jest-jak-dziala_151156.html

http://www.skaryszew.pl/index.php?option=18&action=articles_show&art_id=636

http://www.stowarzyszenieows.c0.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=127&Itemid=165

<http://www.wieciem.us.edu.pl/dopalacze-wypalacze-umyslu>

https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0CC4QFjACahUKEwj2vdnK-_jHAhXMVRQKHAlHD_o&url=http%3A%2F%2Fwww.zs-chelmza.nazwa.pl%2Fdoradztwo_zawodowe%2FDopalacze.doc&usg=AFQjCNGqT8cVBEPk8Gcn-3DoFCCM89fqw&sig2=iEB_LULprGMr4srrXXOjDQ

<https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0ahUKEwjHrLKWlcbLAhVhJJoKHTRIAvgQFgg1MAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.abw.gov.pl%2Fdownload.php%3Fs%3D1%26id%3D1083&usg=AFQjCNHa-iquxtjgpcCB4eY5WYxe69d6Eg&cad=r>

<https://www.medme.pl/artykuly/dopalacze-jaki-maja-wplyw-na-psychike,35588.html>

**WOKÓŁ FILOZOFII,
ETYKI I SZTUKI**

Magdalena Wywrót

■ DOBRO LUDZKIE W OBLICZU ZAGROŻENIA

Streszczenie: Dobro jest jedną z najpiękniejszych wartości, jakie człowiek może okazać drugiemu człowiekowi. Jednym z przejawów dobroci jest okazywanie pomocy potrzebującym. Pomimo tego, że na co dzień staramy się pomagać innym, udzielać w akcjach charytatywnych i okazywać swoją dobroć, w pewnych sytuacjach nasze dobro staje się ważniejsze niż okazywanie pomocy innym. Rok 2015 na zawsze zapisze się na kartach historii z powodu napływu ludności z Bliskiego Wschodu i Afryki do Europy. Ludzie Ci w ucieczce przed wojną przemierzają tysiące kilometrów, by znaleźć schronienie i pomoc u Europejczyków. Jednakże, jak się okazuje, z powodu różnic kulturowych i odmienności zachowania migrującej ludności, wielu Europejczyków ma do nich negatywny stosunek. Celem niniejszego artykułu było między innymi zbadać, jak sprawa migrującej ludności jest postrzegana w Jarosławiu. W szczególności skupiono się na okazywaniu dobroci i pomocy ze strony mieszkańców Jarosławia ofiarom wojny w Syrii. Zebrany materiał empiryczny, dotyczący opinii mieszkańców Jarosławia na temat migrującej ludności, może stanowić ciekawe podłoże do dalszej dyskusji dotyczącej przyjmowania uchodźców na terenie naszego miasta.

Słowa kluczowe: dobro ludzkie, uchodźcy z Syrii, pomoc potrzebującym, mieszkańcy Jarosławia, sprawa uchodźców z Syrii.

■ Wstęp

Większość z nas stara się na co dzień żyć moralnie, podążać za określonymi wartościami i zasadami. Dzięki temu uważamy siebie za dobrych ludzi. Jednakże warto zastanowić się, czy pamiętamy o dobroci i pomaganiu innym

w każdej życiowej sytuacji. A przede wszystkim, czy jesteśmy w stanie postawić czyjeś dobro ponad nasze własne.

Pojęcie dobra było przedmiotem rozważań największych filozofów. Platon jako pierwszy nadał słowu dobro filozoficzne znaczenie. Uważał on, że dobro to coś godnego podziwu. Z kolei Arystoteles twierdził, że „dobro jest celem wszelkiego dążenia”. Natomiast stoicy uznali, że dobro jest niczym innym, jak działaniem zgodnym z ogólnym porządkiem świata¹.

Również w dzisiejszych czasach ludzie chcą być podziwiani. Podziwiani również za swoją dobroć i pomoc okazywaną innym. Osoby pomagające nazywane są altruistami². To oni pomagają innym, poświęcając swój czas i pieniądze. W literaturze możemy odnaleźć informacje na temat motywów działania altruistów. Po pierwsze jest to motyw endocentryczny, z którym związana jest ocena własnej osoby. Po drugie motyw egzocentryczny, który wiąże się z oceną osoby poszkodowanej. W tej sytuacji, pomagający przejawiając swoją empatię, wczuwa się w rolę osoby poszkodowanej, lub też rozpoznając realne zagrożenie dla życia lub zdrowia innej jednostki, decyduje się jej pomóc³.

■ **Okazywanie dobroci w sytuacji zagrożenia własnego życia**

Jednak czy każdy z nas jest w stanie czynić dobro i pomagać w obliczu realnego zagrożenia?

Zagrożenie jest stanem psychicznym, który wywołany jest subiektywną oceną jakiś zdarzeń, które w mniejszym lub większym stopniu nas dotyczą⁴. Należy zaznaczyć, że zagrożenie jest przeciwieństwem bezpieczeństwa, a poczucie bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych potrzeb każdego człowieka według teorii Masłowa. Oznacza to, że dopiero po zaspokojeniu tej elementarnej potrzeby chcemy realizować się na innych płaszczyznach, w tym również jako altruści, ludzie czyniący dobro, którzy chcą pomagać innym⁵.

¹ *Powszechna encyklopedia filozofii*, Wyd. Tomasz z Akwinu, Lublin 2000–2009, s. 354.

² E. Sobol, *Słownik wyrazów obcych*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 35.

³ J. Śliwak, *Osobowość altruistyczna: osobowościowe korelaty altruizmu*, Wyd. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001, s. 252.

⁴ T. Bąk, Z. Ciekankowski, *Teorie bezpieczeństwa*, Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu, Jarosław 2012, s. 17.

⁵ L. Hofreiter, *Wstęp do studiów bezpieczeństwa*, Wyd. Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków, 2012, s. 55.

Otoczeniem, w którym powinniśmy się czuć bezpiecznie jest nasz dom, nasza miejscowość, nasze państwo. Na ogół czujemy się bezpiecznie w naszym otoczeniu do czasu, kiedy pojawi się w nim jakieś niebezpieczeństwo, które według nas realnie zagraża naszemu życiu lub zdrowiu. Żyjemy w państwie, gdzie odpowiednie służby i określone decyzje władzy naszego kraju wpływają na bezpieczeństwo obywateli⁶. Zagrożeniem dla bezpieczeństwa obywateli Polski mogą być różne czynniki zewnętrzne, pochodzące spoza terenu naszego kraju⁷, a w związku z decyzją ówczesnych władz naszego państwa, Polska zmuszona będzie do przyjęcia na swoje terytoria uchodźców pochodzących z krajów Bliskiego Wschodu i Afryki.

■ **Ludność z krajów Bliskiego Wschodu i Afryki w Europie**

Jak obecność ludności wschodniej wpływa na bezpieczeństwo ludności w Europie możemy zobrazować na podstawie obecnej sytuacji krajów, które udzieliły azylu uchodźcom, oraz krajów, które znalazły się na drodze wędrujących ludzi, zmierzających w głąb Europy.

Jednym z krajów, które są najbardziej narażone na napływ ludności ze Wschodu jest Republika Grecka. Teren tego państwa położony jest w południowo-wschodniej części Europy, na południowym krańcu Półwyspu Bałkańskiego. Graniczy z czterema państwami: Albanią, Republiką Macedonii i Bułgarią od północy oraz Turcją od wschodu, co czyni ją najbliższym usytuowanym państwem Unii Europejskiej obok Syrii. W związku z tym, praktycznie wszyscy uchodźcy uciekający z Syrii, przebywają jakiś czas na terenie Grecji. Jak podaje tygodnik *Newsweek Polska*, najgorzej sytuacja wygląda na wyspie Kos, zamieszkiwanej przez 33 tysiące osób. Już w sierpniu 2015 roku przebywało tam 7 tysięcy osób pochodzących z Afryki i Bliskiego Wschodu, a kolejne 500–1000 osób przybywa tam praktycznie każdego dnia. Istotne jest, że ani władza, ani żadne służby nie podejmują działań, gdy na teren ich państwa przybywa kolejna łódź przepełniona ludnością. Sytuacja na wyspie z każdym dniem robi się coraz trudniejsza, zarówno dla władz wyspy, jak i dla samych mieszkańców. Napływ przybyszów jest uciążliwy dla mieszkańców ze względów turystycznych, ponieważ uchodźcy

⁶ S. Koziej, F. Wołkowicz, *Podstawowe założenia polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej*, Wyd. Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1998, s. 8.

⁷ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, J. Pawłowski (red.), Wyd. Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1994, s. 6.

skutecznie odstraszać wszystkich przyjezdnych, oraz ekonomicznych, ponieważ tamtejsi Grecy utrzymują się głównie z turystyki, jak i z najważniejszego względu – bezpieczeństwa⁸.

Inną grecką wyspą, na której zagrożenie bezpieczeństwa ludności lokalnej jest szczególnie widoczne, jest wyspa Lesbos. Na Internetowym portalu YouTube zamieszczono filmik, na którym widać zamieszki wywoływane przez Syryjczyków walczących z Irakijczykami i Palestyńczykami. Ludność widoczna na filmie, to agresywni mężczyźni w sile wieku, którzy awanturują się i obrzucają kamieniami lokalne budynki. Widzimy tam również wypowiedź przerażonej kobiety mieszkającej na wyspie, która mówi, że Grecy są ofiarami wojny, której nie prowadzą. Kobieta twierdzi, że nie może iść do pracy, a jej dzieci nie mogą iść do szkoły, ponieważ obawiają się o swoje bezpieczeństwo. Kobieta błaga wręcz, aby ktoś zabrał tych ludzi z ich wyspy, ponieważ przez ich zamieszki nie może prowadzić normalnego życia⁹.

Kolejnymi krajami, które nie radzą sobie z napływem ludności, są Macedonia i Serbia. Macedonia w lipcu 2015 roku ogłosiła stan wyjątkowy w swoim kraju. Ze względu na zachowanie uchodźców, funkcjonariusze zmuszeni byli użyć gazu łzawiącego i ogłuszających granatów¹⁰.

Jak do tej pory jedynym krajem, który rozpoczął walkę z napływem uchodźców są Węgry. Władze tego kraju sprzeciwiły się nakazom Unii Europejskiej o przyjęciu uchodźców, a ponadto w celu uszczelnienia swoich granic w sierpniu 2015 roku rozpoczęto budowę muru, który ma zapobiegać nielegalnemu przekraczania granicy. Granica węgierska jest dla uchodźców punktem strategicznym, ponieważ przedostanie się do Węgier oznacza wejście do Strefy Shengen, która daje możliwość swobodnego podróżowania po całej Europie. W praktyce oznacza to niekontrolowane, często anonimowe lub pod fałszywym nazwiskiem (uchodźcy często zmuszeni są do wyrabiania nowych dokumentów, z powodu utraty starszych) podróżowanie z kraju do kraju¹¹.

⁸ <http://swiat.newsweek.pl/jak-europa-radzi-sobie-z-imigrantami-sytuacja-uchodzcow,artykuly,369372,1.html> (dostęp: 12.12.2015, godz. 17:14).

⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=OIYopyqZjs> (dostęp: 12.12.2015, godz. 18:21).

¹⁰ <http://swiat.newsweek.pl/jak-europa-radzi-sobie-z-imigrantami-sytuacja-uchodzcow,artykuly,369372,1.html> (dostęp: 12.12.2015, godz. 20:12).

¹¹ <http://swiat.newsweek.pl/jak-europa-radzi-sobie-z-imigrantami-sytuacja-uchodzcow,artykuly,369372,1.html> (dostęp: 12.12.2015, godz. 12:32).

■ Działania uchodźców w krajach europejskich

Co robią młodzi mężczyźni z krajów Bliskiego Wschodu i Afryki w Europie można dowiedzieć się z relacji przerażonych ludzi i mediów. Jak się okazuje, największy problem w krajach, gdzie przyjęto uchodźców stanowią teraz przestępstwa na tle seksualnym. We Włoszech doszło do zbiorowego gwałtu na dyrektorce obozu dla uchodźców, a sprawcami byli muzułmanie tam przebywający. Dodatkowo próbowali zabić jedną osobę, a także zaatakowali innych pracowników tej placówki¹².

W jednej ze szwedzkich szkół, młody Somalijczyk zgwałcił 12-letnią dziewczynkę, którą uprzednio molestował. Sprawca jednak nie został ukarany, ponieważ sprawę wyciszono. Kolejne zdarzenie z tego kraju miało miejsce 10 listopada 2015 roku, kiedy to 28-letni Irakijczyk zgwałcił Szwedkę, podczas nocnej podróży pociągiem. Co ciekawe, kobieta po zgłoszeniu sprawy do konduktora pociągu nie zgodziła się na wezwanie policji, ponieważ było jej żal sprawcy, bo ten był uchodźcą. Finalnie jednak sąd skazał sprawcę na rok więzienia, 35 000 koron szwedzkich odszkodowania, a także deportację do Iraku i zakaz wjazdu do Szwecji przez 5 lat¹³.

Jednakże nie gwałty, których sprawcami są uchodźcy są największym zagrożeniem dla Europejczyków, a terroryzm, czyli bezprawne używanie przemocy lub siły przeciwko osobom lub mieniu¹⁴. Warto wspomnieć, że w przypadku ludności z Bliskiego Wschodu i Afryki mamy do czynienia z terroryzmem religijnym, a ściślej określając – z terroryzmem islamskim. Głównym celem muzułmanów jest rozpowszechnienie islamu oraz utworzenie nowych państw islamskich oraz niszczenie wszelkich wrogów islamu, którymi według nich są wszelkie państwa, które działają w koalicji ze Stanami Zjednoczonymi przeciwko terroryzmowi¹⁵.

Stwierdzenie, że uchodźcy stanowią dla Europejczyków realne zagrożenie terrorystyczne, było bardzo mocno krytykowane do czasu, gdy doszło do pierwszego krwawego zamachu terrorystycznego. Za zamach ten, jak się później okazało, odpowiedzialne były komórki francuskich i belgijskich dżihadystów, których

¹² <http://www.anglia.today/biezace-wydarzenia/szefowa-obozu-dla-uchodzcow-zgwalcona-przez-mumulmanskich-imigrantow> (dostęp: 12.12.2015, godz. 13:46).

¹³ <http://pl.blastingnews.com/europa/2016/01/szwecja-strach-gwalty-i-przemoc-imigranckie-wzbogacenie-kulturowe-w-praktyce-00717303.html> (dostęp: 12.12.2015, godz. 16:24).

¹⁴ T. Aleksandrowicz, *Terroryzm międzynarodowy*, Warszawa 2008, s. 14.

¹⁵ R. Borkowski, *Konflikty współczesnego świata*, Kraków 2001, s. 127.

członkowie brali aktywny udział w walkach po stronie państwa islamskiego na terytorium Syrii i północnego Iraku, a sami sprawcy przekroczyli granicę Grecji jako uchodźcy i następnie udali się w głąb Europy. Zamach ten miał miejsce 13 listopada 2015 roku w Paryżu i Saint-Denis we Francji, gdzie przeprowadzono w krótkich odstępach czasu serię ataków. Najwięcej ofiar przyniósł atak przeprowadzony w teatrze Bataclan. Zamachowcy wzięli zakładników i starli się z policją. W sumie w zamachach zginęło 137 osób, a ponad 300 osób zostało rannych¹⁶.

Wydarzenie to wstrząsnęło całą Europą. Na nowo rozgorzała dyskusja na temat terroryzmu i zagrożenia niosącego wielokulturowość w państwach. Tydzień po wydarzeniach z Francji w Belgii wprowadzono stan nadzwyczajny i ogłoszono najwyższy stopień zagrożenia terrorystycznego, wstrzymano kursy metra oraz apelowano do mieszkańców, aby unikali masowych zbiorowisk ludności, a także zatłoczonych miejsc. Władze tego kraju podjęły tę decyzję po otrzymaniu informacji, iż sprawcy zamachów we Francji mogą obecnie przebywać właśnie na terenie ich kraju¹⁷.

Podane wyżej przykłady są tylko szczątkowymi informacjami z niektórych państw zajmowanych przez uchodźców. Zgłębiając się w zagadnienie poczyniań islamskich uchodźców, można by w nieskończoność wymieniać doniesienia mediów na temat przestępstw, gwałtów, czy też ataków na życie i zdrowie Europejczyków. Z powyższych przykładów można wyciągnąć jeden bardzo istotny wniosek, a mianowicie napływ ludności ze Wschodu spowodował znaczne pogorszenie stanu bezpieczeństwa państw Europejskich. Kwestią badawczą podjętą w artykule było również poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Jarosławia, związane z koniecznością przyjęcia uchodźców na teren Polski.

■ Uchodźcy czy imigranci?

Za pośrednictwem mediów możemy zapoznać się z wizerunkami Syryjczyków. Gdy przyjrzymy się im dokładniej, zauważymy, że wędrująca ludność pochodząca z Syrii to głównie mężczyźni w wieku około 30 lat. Kobiety i dzieci stanowią jedynie niewielki odsetek ludności. Ponadto wielu ludzi ma problem z określeniem tej ludności, bowiem nazwy uchodźcy oraz imigranci są przez wielu

¹⁶ K. Szubart, *Wojna z Kalifatem II: zamach w Paryżu – przebieg i wnioski*, FAE Policy Paper nr 35/2015, Warszawa 2015, s. 2.

¹⁷ <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,19224046,najwyzszy-stopien-zagrozenia-terrorystycznego-w-belgii-w-brukseli.html> (dostęp: 12.12.2015, godz. 15:38).

używane zamiennie i często niestety bez większego zastanowienia. W przypadku zagadnienia Syryjczyków należałoby uściślić, czy są oni uchodźcami, czy imigrantami, a to ze względu na prawa im przysługujące oraz ich oczekiwania. Według Konwencji genewskiej z 1951 roku dotyczącej statusu uchodźców: „Uchodźcą jest osoba, która żywi uzasadnioną obawę przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub poglądów politycznych, znajduje się poza terytorium kraju, którego jest obywatelem i – z powodu tych obaw – nie chce lub nie może do tego kraju powrócić”¹⁸. Natomiast imigrant jest cudzoziemcem, który przybył na terytorium obcego Państwa z zagranicy na pobyt czasowy lub w celu zamieszkania na stałe¹⁹. Generalną różnicą pomiędzy uchodźcami a imigrantami jest fakt wyjazdu ze swojego kraju pochodzenia w celu polepszenia jakości swojego życia.

Znając sytuację w Syrii, łatwo określić, że ludność z niej uciekająca to uchodźcy, ale czy na pewno? Otóż pozostaje jeszcze kwestia przemieszczania się uchodźców do krajów, które mają bardzo dobrze rozwiniętą opiekę socjalną oraz do krajów, gdzie rząd obiecał zapewnić uchodźcom bardzo dobre warunki bytowe. Warto zastanowić się czy ludność, która faktycznie ucieka przed wojną i cierpieniem, będzie narażać swoje życie i zdrowie przemierzając około 4000 kilometrów, aby znaleźć się w Niemczech lub Wielkiej Brytanii, bo tam trafia najwięcej uchodźców, czy też starałaby się osiedlić w najbliższym znajdującym się państwie, które jest bezpieczne i które jest w stanie udzielić azylu politycznego. Jak widać, Syryjczycy korzystając z okazji, starają się polepszyć swoją sytuację bytową i coraz chętniej i coraz liczniej podróżują w głąb Europy²⁰.

Na temat tego, kim są ludzie, których określamy uchodźcami, wypowiada się również syryjski biznesman Ghaze Abdulloh, który od lat mieszka w Polsce, gdzie zbudował sieć barów Amrit Kebab. W jednym z wywiadów dla internetowego portalu „na temat” Syryjczyk tłumaczy, że większość uchodźców wcale nie musiała uciekać z własnych domów z powodu wojny. Co więcej, znaczna część migrantów jedzie do Europy, ponieważ: „Oni usłyszeli, że Niemcy przyjmują wszystkich, więc porzucają dobytek i jadą po łatwe życie. Co oni wniosą? Koran

¹⁸ E. Borowska-Kędzierska, K. Strąk, *Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości Unii Europejskiej. Polityka wizowa, azylowa i migracyjna*, t. XI, cz. 2, wyd. 1, Instytut Wydawniczy Euro Prawo, Warszawa 2009, s. 126.

¹⁹ K. Slany, *Między przymusem a wyborem: kontynentalne i zamorskie emigracje z krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1995, s. 24.

²⁰ A. Brycht, *Azyl polityczny*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Łódź 1999, s. 3.

pod pachą”. Biznesman podkreśla również, że warto zauważyć, że do Europy zmierzają głównie ludzie najgorzej wykształceni, którzy wcześniej mieszkali na terenach państw arabskich. Dodaje, że „Jeśli syryjski stomatolog straci dom na wojnie, to przeprowadzi się do Libanu, Turcji czy Jordanii i nie musząc uczyć się języka, będzie zarabiał dwa razy więcej niż polski dentysta. Ci, którzy szturmują granice, to słabo wyedukowani ludzie z pustyni. Zobaczcie, jaki bałagan zostawiają za sobą. Wstyd mi. Przykro mi to mówić jako dumnemu Syryjczykowi”²¹.

Komentując wypowiedź Syryjczyka, należy stwierdzić, że to czy faktycznie ludność ta jest słabo wyedukowana i nic nie wniesie do Europy, zweryfikuje przyszłość, ale należy przyznać również, że w kwestii pozostawionego bałaganu Syryjczyk niestety miał rację²².

■ Założenia metodologiczne badań własnych

Przedmiotem badań niniejszej pracy jest zbadanie stosunku mieszkańców Jarosławia do ofiar wojny w Syrii, zarówno osób przebywających na terenach, gdzie prowadzone są działania wojenne oraz do osób, które opuściły swój rodzinny kraj. W szczególności chodzi o nastawienie do udzielenia pomocy Syryjczykom. Warto zaznaczyć, że ze względów na złożoność problemu oraz trudność w uzyskaniu rzetelnej opinii mieszkańców Jarosławia, moje badania miały charakter pilotażowy, a co za tym idzie – wymagają poszerzenia i uszczegółowienia.

■ Cel i problematyka badań

Tym co wyróżnia zadania człowieka od innych istot, jest celowość i świadomość jego działań, która obejmuje w szczególności działalność badawczą. Badania pedagogiczne są ściśle określone przez cele, jakim przysługują. Poza określeniem problemu badań i ich przedmiotu, ważne jest, aby ustalić ich cel, który odpowiednio ukierunkowuje badania²³. Wśród celów badań wyróżnić możemy:

- cele teoretyczno-poznawcze;

²¹ <http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/syryjski-biznesman-o-imigrantach-to-nie-uchodzcy-tylko-amatorzy-latwego-zycia-na-zasilku> (dostęp: 15.12.2015, godz. 14:21).

²² <http://www.frona.pl/a/wegry-imigranci-zostawilipobojowisko,56504.html> (dostęp: 15.12.2015, godz. 15:29).

²³ Cz. Lewicki, W. Błazejewski, *Metody i techniki gromadzenia, opisu oraz analizy wyników badań empirycznych w naukach społecznych ze szczególnym uwzględnieniem pedagogiki*, Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu, Jarosław 2003, s. 40.

- cele praktyczno-wdrożeniowe²⁴.

Celem teoretyczno-poznawczym moich badań była próba wzbogacenia i aktualizacji wiedzy na temat filozoficznych i etycznych zagadnień związanych z dobrem i moralnością oraz próba zdefiniowania zjawisk, które obecnie zachodzą w społeczeństwie, a także próba opisanie obecnej sytuacji Europy, która stanęła w obliczu problemu przyjmowania nielegalnych emigrantów z Syrii.

Natomiast celem praktyczno-wdrożeniowym była diagnoza w zakresie stosunku mieszkańców Jarosławia do ofiar wojny w Syrii, w szczególności ich nastawianie do niesienia pomocy Syryjczykom oraz próba wskazania możliwych konsekwencji wynikających z polityki migracyjnej obecnych władz Polski i władz samorządowych oraz ignorowania opinii społeczeństwa na ten temat.

Bezpośrednio z celu badań wynika problem i problematyka badawcza. W literaturze przedmiotu, problem określa się jako przeszkodę lub trudność. Definicję tą możemy rozumieć jako zagadnienie, które wymaga i podlega wyjaśnieniu lub rozstrzygnięciu²⁵.

Jak się okazuje, definicja problemu może występować w znaczeniu potocznym, naukowym i dydaktycznym. Do najpopularniejszego określenia problemu w kontekście naukowym możemy zaliczyć definicję, która mówi, że problem to rodzaj zadania lub sytuacji, którego to jednostka nie jest w stanie rozwiązać za pomocą posiadanej wiedzy. Rozwiązanie problemu dojdzie do skutku jedynie przy wykorzystaniu czynności myślenia produktywnego i wzbogacenia poziomu swojej wiedzy. Nieco inną definicję prezentuje profesor S. Nowak, który problem opisuje jako „pytanie lub zespół pytań, na które odpowiedzi ma dostarczyć badanie”²⁶. Z kolei najcenniejszą dla mnie definicją odnaniezoną w literaturze okazała się definicja profesora M. Łobockiego, który wskazał, że problem to „pytanie, na które odpowiedzi szukamy na drodze badań naukowych, czyli poprzez dociekanie i wysiłek”²⁷.

Z powyższego wynika, że problem moich badań zawiera się w pytaniu, jaki jest stosunek mieszkańców Jarosławia do niesienia pomocy ofiarom wojny w Syrii. Powyższy problem w dużym stopniu jest problemem ogólnym, dlatego

²⁴ J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Wyd. Diecezji IV łplińskiej „Bernardinum”, Gdynia 2002, s. 42.

²⁵ M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007, s. 100–110.

²⁶ Cz. Lewicki, W. Błażejowski, *Metody...*, dz. cyt., s. 42.

²⁷ M. Łobocki, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., s. 110.

też problem badań został uszczegółowiony. Bezpośrednio z problemu głównego wynikają następujące pytania:

1. Czy mieszkańcy Jarosławia chcą udzielić jakiegokolwiek pomocy ofiarom wojny w Syrii?
2. Czy mieszkańcy Jarosławia są w stanie udzielić pomocy pod postacią wsparcia finansowego lub materialnego osobom przebywającym na terenach Syrii?
3. Czy mieszkańcy Jarosławia są w stanie udzielić pomocy ofiarom wojny w Syrii w postaci udzielenia schronienia na terenie swojego kraju lub miasta?
4. Jeżeli mieszkańcy Jarosławia chcą udzielić pomocy ofiarom wojny w Syrii, to w jakiej postaci lub komu?
5. Jeżeli mieszkańcy Jarosławia nie chcą udzielać pomocy ofiarom wojny w Syrii, to z jakiego powodu?

Przytoczone pytania stanowią problematykę szczegółową moich badań.

■ Typ badań i hipotezy robocze

Określenie typu badań jest szczególnie istotne z punktu widzenia określonej procedury badań. Uwzględniając różne kryteria podziału w pedagogice, mogą mieć zastosowanie takie typy badań, jak:

1. Teoretyczne, podstawowe, które mają na celu poszerzenie wiedzy naukowej, uwzględniając wybraną dziedzinę.
2. Praktyczne, stosowane, projektujące, które umożliwiają praktyczne rozwiązywanie trudności.
3. Diagnostyczne, które pozwalają na stwierdzenie stanu rzeczy.
4. Weryfikacyjne-indukcyjne i redukcyjne, umożliwiające określenie zależności zachodzących między zjawiskami, cechami i parametrami.
5. Replikacyjne, powtórzone²⁸.

Moje badania miały charakter badań diagnostyczno-weryfikacyjnych typu replikacyjnego. Istotą badań diagnostycznych jest odnalezienie odpowiedzi na pytanie „jak jest”? W badaniach weryfikacyjnych chodzi o wyjaśnienie i poszukiwanie zależności pomiędzy zmiennymi badawczymi. Dla badań typu weryfikacyjnego charakterystyczną cechą problemów badawczych są partykuły pytajne:

²⁸ Cz. Lewicki, W. Błażejowski, *Metody...*, dz. cyt., s. 35.

„czy”, „dlaczego”²⁹. Omawiając problemy badawcze pracy, należy zwrócić uwagę na hipotezy robocze.

Hipoteza jest to twierdzenie posiadające związek pomiędzy dwiema zmiennymi, które wymagają weryfikacji lub też falsyfikacji, czyli potwierdzenia jej fałszywości³⁰. Co więcej, hipoteza stanowi próbę odpowiedzi na sformułowane problemy badawcze, które potwierdzamy lub odrzucamy w wyniku przeprowadzonych badań³¹. Hipotezy dzielą się na główne i szczegółowe. Przyjmując powyższe kryteria, hipoteza główna moich badań przyjmuje następującą formę:

1. Zakładam, że stosunek mieszkańców Jarosławia do udzielenia jakiegokolwiek pomocy ofiarom wojny w Syrii jest zróżnicowany i uwarunkowany wieloczynnikowo. Natomiast hipotezy szczegółowe to:
 1. Stwierdzam, że mieszkańcy Jarosławia mogliby udzielić pomocy ofiarom wojny w Syrii, jednakże pod pewnymi warunkami.
 2. Zakładam, że ogół mieszkańców Jarosławia nie chce przyjmować uchodźców z Syrii na teren swojego kraju lub miasta, a powód ich decyzji jest związany z obecną sytuacją bezpieczeństwa w innych państwach, które zgodziły się na przyjęcia uchodźców.

■ Metody i narzędzia badawcze

W niniejszej pracy w celu zweryfikowania problemów badawczych wykorzystano metodę sondażową, a narzędziem badawczym była ankieta Internetowa, która została stworzona na potrzeby weryfikacji problemów i hipotez badawczych. Respondentami ankiety byli mieszkańcy Jarosławia oraz studenci Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Ankietę wypełniło 237 osób. Wszystkie ankiety poddano analizie. Badania zostały przeprowadzone w grudniu 2015 roku.

■ Stosunek mieszkańców Jarosławia do ofiar wojny w Syrii w świetle badań własnych

Podjęty przeze mnie temat jest niezwykle ważny z punktu widzenia zarówno teorii, jak i praktyki dotyczącej kształtowania polityki migracyjnej samorządów

²⁹ J. Apanowicz, *Metodologia...*, dz. cyt., 36.

³⁰ Cz. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 61.

³¹ M. Łobocki, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., s. 132.

terytorialnych wobec tak zwanych uchodźców z Syrii. Pomimo odgórných nakazów Unii Europejskiej dotyczących przyjęcia uchodźców, oraz polityki władz naszego państwa, władze samorządów terytorialnych powinny brać pod uwagę sytuację swoich mieszkańców oraz ich opinie na temat ich domniemanych sąsiadów, którzy nie zawsze chcą asymilować się z lokalną społecznością.

W niniejszej pracy założono, iż stosunek mieszkańców Jarosławia do udzielenia jakiegokolwiek pomocy ofiarom wojny w Syrii jest zróżnicowany i uwarunkowany wieloczynnikowo.

Tabela 1. Wyniki badań własnych

Lp.	Kategorie odpowiedzi	Ogółem
1.	Tak	3.8 %
2.	Tak, ale nie wszystkim.	17.7 %
3.	Tak, udzieliłabym/ udzieliłbym tylko pomocy finansowej lub materialnej.	16.5 %
4.	Tak, udzieliłabym/ udzieliłbym schronienia na terenie swojego kraju lub miasta.	3.8 %
5.	Nie	55.7 %
6.	Inna	2.5%

Źródło: opracowanie własne.

Z powyższej tabeli wynika, że hipoteza robocza potwierdziła się. Wyraźnie widać, że stosunek społeczeństwa miasta Jarosławia do udzielania pomocy ofiarom wojny w Syrii jest zróżnicowany. Ogólnie można określić, że 55,7% respondentów ma negatywny stosunek do udzielania pomocy Syryjczykom, ponieważ na pytanie „Czy gdybyś mógł, udzieliłbyś jakiegokolwiek pomocy ofiarom wojny w Syrii? (Pomocy pod postacią wsparcia finansowego lub materialnego osobom przebywającym na terenach Syrii lub pomocy w postaci udzielenia schronienia na terenie swojego kraju lub miasta)” odpowiedzieli „nie”. Natomiast 38% respondentów ma relatywnie pozytywny stosunek do Syryjczyków, jednakże udzielenie pomocy musiałoby się odbyć na pewnych warunkach, a mianowicie respondenci wskazali komu konkretnie udzieliliby pomocy. Wyniki obrazuje poniższa tabela.

Tabela 2. Wyniki badań własnych

Lp.	Kategorie odpowiedzi	Ogółem
1.	Kobietom z dziećmi	7.5 %
2.	Kobietom z dziećmi i osobom starszym	6.3 %
3.	Kobietom z dziećmi, osobom starszym i rannym	7.5 %
4.	Mężczyznom	0%
5.	Odpowiedziałem inaczej	73.8 %
6.	Inna	5 %

Źródło: opracowanie własne.

Z wyników przedstawionych w powyższej tabeli można wywnioskować, że osoby, które mogłyby udzielić ludności z Syrii jakiegokolwiek pomocy, swoją dobroć okazałyby kobietom, dzieciom, rannym i osobom starszym. Tym samym to pytanie zweryfikowało drugą hipotezę roboczą mówiącą, że mieszkańcy Jarosławia mogliby udzielić pomocy ofiarom wojny w Syrii, jednakże pod pewnymi warunkami.

Co ciekawe, nikt z respondentów nie wyraził chęci pomocy mężczyznom, a jest to istotny fakt ze względu na ilość mężczyzn, jaka znajduje się w grupach wędrujących uchodźców.

Kolejnym problemem badawczym, który poddano zweryfikowaniu, było poznanie przyczyny jaka wpłynęła na decyzję mieszkańców Jarosławia, o nie udzielaniu schronienia uchodźcom na terenie swojego kraju lub miasta.

Tabela 3. Wyniki badań własnych

Lp.	Kategorie odpowiedzi	Ogółem
1.	Ze względów finansowych	1.3 %
2.	Obawiam się o swoje bezpieczeństwo	55.0 %
3.	Nie chcę innej kultury w swoim kraju	3.8 %
4.	Nie chce innej religii w swoim kraju	10 %
5.	Odpowiedziałem inaczej	25 %
6.	Inna	5 %

Źródło: opracowanie własne.

Z odpowiedzi zamieszczonych na powyższej tabeli można odczytać, że najwięcej respondentów nie chce przyjmować uchodźców, ponieważ obawia się o swoje bezpieczeństwo. Można przypuszczać, że głównym powodem niechęci i strachu przed uchodźcami jest obecna sytuacja krajów, które już zdążyły przyjąć uchodźców.

■ Wnioski

1. Wszystkie postawione hipotezy robocze sprawdziły się.
2. Stosunek mieszkańców miasta Jarosław do udzielania pomocy ofiarom wojny w Syrii jest zróżnicowany. Zdania respondentów są podzielone, jednakże wyraźnie można zauważyć, że 55,7% respondentów ma negatywny stosunek do udzielania pomocy Syryjczykom, natomiast 38% respondentów ma relatywnie pozytywny stosunek do Syryjczyków.
3. Osoby, które mogłyby udzielić ludności z Syrii jakiegokolwiek pomocy, swoją dobroć okazałyby kobietom, dzieciom, rannym i osobom starszym.
4. Nikt nie chce pomagać Syryjskim mężczyznom.
5. Mieszkańcy Jarosławia niechętnie udzielają pomocy Syryjczykom lub nie chcą jej udzielić z powodu obawy o swoje bezpieczeństwo.
6. Nie wszyscy mieszkańcy Jarosławia są w stanie pomóc innym w przypadku, gdy ta pomoc mogłaby wiązać się z zagrożeniem dla ich życia i zdrowia. (stwierdzenie wywnioskowane na podstawie odpowiedzi, że nikt nie chce pomagać Syryjskim mężczyznom oraz statystyk mówiących, że sprawcami napadów na tle seksualnym oraz ataków terrorystycznych w krajach Europejskich są mężczyźni).

■ Zakończenie

„Z przedstawionych rozważań można wysnuć wniosek, że człowiek u progu trzeciego tysiąclecia spotyka się z wieloma zagrożeniami”³². Obecnie jesteśmy świadkami zmian i nowych tendencji zachodzących w społeczeństwie³³. Sytuacja Europy związana z napływem ludności z Bliskiego Wschodu i Afryki staje się coraz bardziej napięta. W związku z dokumentowanym zachowaniem nowo przybyłych mężczyzn, ludność w krajach Europejskich zaczyna obawiać się o swoje bezpieczeństwo.

Przez narastające zagrożenia stajemy się bardziej podejrzliwi i coraz częściej z niechęcią spoglądamy na ludzi innego, pozaeuropejskiego pochodzenia.

³² I. Dudzik, *Ekofilozofia jako podstawa nowego stylu myślenia wobec wyzwań i zagrożeń współczesności. Kilka uwag na temat filmu „Baraka” Rona Fricke’a*, [w:] *Człowiek u progu trzeciego tysiąclecia. Zagrożenia i wyzwania*, M. Płopa (red.), Wyd. Elbląskiej Uczelni Humanistyczno-Ekonomicznej, Elbląg 2011, s. 67.

³³ K. Rejman, K. Predecki, *Konsumpcjonizm w społeczeństwie postindustrialnym – wymiar społeczny i ekonomiczny zjawiska*, [w:] „Humanities and Social Sciences”, Vol. XVIII 1/2013, Rzeszów 2013, s. 69–78.

Warto zwrócić uwagę również na narastającą falę nienawiści i braku tolerancji wobec tak zwanych „uchodźców”. Można stwierdzić, że ludzie w dobie realnego zagrożenia wracają do zapewnienia sobie podstawowej potrzeby – bezpieczeństwa, spychając na dalszy plan wyższe wartości takie jak dobroć i pomoc bliźniemu.

■ Bibliografia

- Aleksandrowicz T., *Terroryzm międzynarodowy*, Warszawa 2008.
- Apanowicz J., *Metodologia ogólna*, Wyd. Diecezji IV Iplińskiej „Bernardinum”, Gdynia 2002.
- Bąk T., Ciekankowski Z., *Teorie bezpieczeństwa*, Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu, Jarosław 2012.
- Borowska-Kędzierska E., Strąk-Przestrzeń K., *Wolności, Bezpieczeństwa i sprawiedliwości Unii Europejskiej. Polityka wizowa, azylowa i migracyjna*, t. XI, cz. 2, wyd. 1, Instytut Wydawniczy Euro Prawo, Warszawa 2009.
- Borkowski R., *Konflikty współczesnego świata*, Kraków 2001.
- Brycht A., *Azyl polityczny*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Łódź 1999.
- Dudzik I., *Ekofilozofia jako podstawa nowego stylu myślenia wobec wyzwań i zagrożeń współczesności. Kilka uwag na temat filmu „Baraka” Rona Fricke’a*, [w:] *Człowiek u progu trzeciego tysiąclecia. Zagrożenia i wyzwania*, M. Płopa (red.), Wyd. Elbląskiej Uczelni Humanistyczno-Ekonomicznej, Elbląg 2011.
- Hofreiter L., *Wstęp do studiów bezpieczeństwa*, Wyd. Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2012.
- Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M., *Słownik pedagogiczny*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Lewicki Cz., Błażejowski W., *Metody i techniki gromadzenia, opisu oraz analizy wyników badań empirycznych w naukach społecznych ze szczególnym uwzględnieniem pedagogiki*, Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu, Jarosław 2003.
- Łobocki M., *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007.
- Koziej S., Wołkowicz F., *Podstawowe założenia polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej*, Wyd. Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1998.
- Pawłowski J., *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1994.
- Powszechna encyklopedia filozofii*, Wyd. Tomasza z Akwinu, Lublin 2000–2009.

Rejman K., Predecki K., *Konsumpcjonizm w społeczeństwie postindustrialnym – wymiar społeczny i ekonomiczny zjawiska*, [w:] „Humanities and Social Sciences”, Vol. XVIII 1/2013, Rzeszów 2013, s. 69–78.

Slany K., *Miedzy przymusem a wyborem: kontynentalne i zamorskie emigracje z krajów Europy Środkowo-Wschodniej, 1939–1989*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1995.

Śliwak J., *Osobowość altruistyczna: osobowościowe korelaty altruizmu: psychologiczne badania empiryczne*, Wyd. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2001.

Sobol E., *Słownik wyrazów obcych*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1995.

Szubart K., *Wojna z Kalifatem II: zamach w Paryżu – przebieg i wnioski*, FAE Policy Papier nr 35/2015, Warszawa 2015.

■ **Strony internetowe**

<http://swiat.newsweek.pl/jak-europa-radzi-sobie-z-imigrantami-sytuacjauchodzcow,artykuly,369372,1.html><https://www.youtube.com/watch?v=OIYopyqZjs>

<http://www.anglia.today/biezace-wydarzenia/szefowa-obozu-dla-uchodzcow-zgwalcona-przez-musulmanskich-imigrantow>

<http://pl.blastingnews.com/europa/2016/01/szwecja-strach-gwalty-i-przemoc-imigranckie-wzbogacenie-kulturowe-w-praktyce-00717303.html>

<http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,19224046,najwyzszy-stopien-zagrozenia-terrorystycznego-w-belgii-w-brukseli.html>

<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/syryjski-biznesman-o-imigrantach-to-nie-uchodzcy-tylko-amatorzy-latwego-zycia-na-zasilku>

<http://www.frona.pl/a/wegry-imigranci-zostawili-pobojowisko,56504.html>

PROBLEM UPADKU WARTOŚCI ESTETYCZNYCH I ARTYSTYCZNYCH – PYTANIE O MOŻLIWOŚĆ ICH ODRESTAUROWANIA

Wszystko, co piękne, jest naprawdę trudne.
(Platon)¹

Streszczenie: Tematem artykułu jest pytanie: Czy wartości estetyczne i artystyczne w sztuce współczesnej upadają? W niniejszym artykule staram się przedstawić pojęcie sztuki i jej dzieł w zarysie historycznym, jak się zmieniało i jak je pojmowano. Następnie ukazuję, jak współcześnie rozumiane jest dzieło sztuki i jak trudne jest jego zdefiniowanie. Kolejnym aspektem artykułu jest wyjaśnienie, czym się charakteryzują wartości artystyczne i estetyczne. W dalszym punkcie opisuję przykłady dzieł sztuki, które pojmowane są przez większość odbiorców jako niegodne miana dzieła sztuki. Wywołały one skandal lub obrażają uczucia religijne. Przedstawiam także dzieła sztuki, które pomimo współczesnych form przekazu artystycznego uznane są za dzieła sztuki. W kolejnym punkcie przedstawiam wyniki badań przeprowadzonych na studentach, które odnoszą się do ich postawy wobec sztuki współczesnej i ich zaangażowania kulturalnego. Podsumowując, staram się odpowiedzieć na pytanie tematyczne artykułu.

Słowa kluczowe: sztuka, wartości estetyczne, wartości artystyczne, filozofia, postawa estetyczna, skandal artystyczny, edukacja kulturowa.

¹ Platon, *Państwo*, Księga VI, przeł. W. Witwicki, Wyd. Antyk, Kęty 2003, s. 201.

■ Wstęp

■ Historia pojęcia sztuki

Określenie, czym jest sztuka i jakie działania są dziełem sztuki, nie jest problemem nowym. „Sztuka od najdawniejszych czasów towarzyszy ludziom oraz stanowi pewną formę egzystencji. Ma ona magiczną moc”². W czasach starożytnych sztukę pojmowano jako „techné”, czyli umiejętność. W tym znaczeniu sztuka była wyuczoną umiejętnością charakteryzującą się znajomością reguł danego fachu, dlatego też wszystkie zawody były sztuką, np. sztuka krawiectwa, sztuka garncarstwa itd. Platon pisał, że „nie nazywa się sztuką irracjonalnej roboty”. Starożytni podzielili sztuki na dwie grupy: wolne (liberales) – wymagały wysiłku umysłowego i pospolite (vulgures) w średniowieczu nazwane mechanicznymi – charakteryzujące się wysiłkiem fizycznym. Malarstwo czy rzeźba były uznawane początkowo jako sztuki pospolite. Sztukami wolnymi były: gramatyka, retoryka, logika, arytmetyka, geometria, astronomia i muzyka (jako teoria harmonii i muzykologia). W wiekach średnich utrzymano definicję sztuki i jej podział, starano się również podzielić sztuki pospolite tak, by było ich symetrycznie siedem do sztuk wolnych. Takiego podziału dokonał Radolf zwany Płomiennym, wydzielił on sztuki pospolite na: służące żywieniu ludzi, służące ich przyodzianiu, dające im schron, leczące choroby, będące umiejętnością wymiany dóbr i sztuki bronięcia się przed wrogiem. Autor wybrał najważniejsze dla społeczeństwa, a umiejętności malarskie czy rzeźbiarskie nie zaspakajały potrzeb pierwszorzędnych, dlatego nie zasługiwały na własną grupę. Sztuki plastyczne były niejako zawieszane między podziałem sztuk wolnych i mechanicznych. Taki stan rzeczy utrzymywał się do czasów odrodzenia. Zmianę wymuszały nastroje społeczne i sytuacja ekonomiczna na świecie. Plastycy dążyli do lepszej pozycji społecznej. Dzieła sztuki zaczęto pojmować jako lepszą formę lokowania kapitału w ciężkich czasach. Większe zainteresowanie sprawiło to, że twórcy dzieł mogli swoją sztukę wnieść do miana wolnej, co za tym idzie – stali się niejako naukowcami. To dawało im lepszą pozycję społeczną od rzemieślnika. Sztuka plastyczna przybrała formę nauki, najbardziej widzimy ją w twórczości Piera della Francesca, ale także Leonarda da Vinci. Była to typowa tendencja końca XV wieku, pojawiły się też np.

² I. Dudzik, G. Bielecka, *Stymulacja twórczości dziecięcej w zakresie aktywności artystycznej*, [w:] *Edukacja artystyczna jako twórcza. Perspektywy – dylematy – inspiracje*, M. Kołodziejwski, M. Symańska (red.), Redakcja Naczelna Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku, Płock 2011, s. 65.

obliczenia doskonałej proporcji czy perspektywy. Pod koniec Odrodzenia pojawił się sprzeciw wobec naukowej koncepcji sztuki plastycznej. Taką zapowiedzią jest twórczość Michała Anioła. Świadomość oddzielenia się od rzemiosł i nauki było rzeczą łatwiejszą niż uzyskanie świadomości, że same stanowią jednolitą klasę. Jeszcze innym problemem odrodzenia było pojęcie rzeźbiarza – w znaczeniu dzisiejszym nie funkcjonowało, dzielono twórców z względu na materiał, w jakim pracowali. Dopiero w XVI scalono ich pojęciowo, a także uświadomiono sobie, że dzieła rzeźbiarza są spokrewnione z wytworami malarza czy architekta. To z kolei dało pojęcie sztuk plastycznych, a jeszcze wcześniej rysunkowych. W wieku XVII powstała koncepcja sztuki, odpowiadająca określeniu „sztuki piękne”, sama nazwa nie została wówczas użyta. Twórcą jej był Francois Blondel. Odwołał się on do sztuk, które jego poprzednicy nazwali „umysłowymi” lub „szlachetnymi”, które oddziaływują swym pięknem, są przyjemne. Za takie uznał architekturę, poezję, wymowę, komedię, malarstwo, rzeźbę, muzykę i taniec. Nazwa „sztuki piękne” przyjęła się jednak dopiero w wieku XVIII za sprawą Charlesa Batteux w odniesieniu do malarstwa, rzeźby, muzyki, poezji, tańca, za zbliżone uznano architekturę i wymowę. Jego teoria sztuk pięknych opierała się na określeniu cechy wspólnej, jaką jest naśladowanie rzeczywistości. Do połowy XVIII wieku nie było już wątpliwości, że rzemiosła i umiejętności nie są sztuką, więc tylko sztuki piękne są naprawdę sztukami. Kolejny wiek niesie ze sobą wątpliwości co do 7 sztuk pięknych Charlesa Batteux. Postęp technologiczny i jego nowe wynalazki, takie jak fotografia czy film nastroczają trudności w przyporządkowaniu ich do sztuk pięknych. Pytano również czy architektura przemysłowa, jak i rozwijająca się sztuka użytkowa może być określana jako sztuka piękna skoro służy tylko do codziennego użytku. Zmieniały się kryteria charakteryzujące sztukę i stawiane jej wymagania. Mogło by się wydawać, że pojęcie sztuki zostało już ustalone, ale nie bardziej mylnego. W wieku XIX powstało hasło „Sztuka dla sztuki”, które sprzyjało sztuce estetycznej, negując wartość użytkową sztuki, ale zarazem sztuka użytkowa ma wiele aspektów przemawiających za tym, by przyjąć ją do grona sztuk pięknych. Ten pogląd utwierdził się współcześnie. Stanisław Ignacy Witkiewicz z kolei ograniczył sztukę do „czystej formy”. Zmiana definicji sztuki niosła za sobą zmianę zakresu, który to pojęcie obejmowało. Wiek XIX niesie ze sobą wiele poglądów na temat sztuki, można by rzec ilu artystów, teoretyków i filozofów, tyle definicji. W połowie XX wieku powstało pytanie, czy definicja sztuki jest w ogóle możliwa. Przemiana w sztuce rozpoczęła się bowiem w XIX wieku dzięki awangardzie, która miała trzy etapy: wyklęta, wojująca i zwycięska. Pierwszy etap

przypadał na wiek XIX, kiedy pojawiły się opozycyjne wobec konwencjonalnej sztuki szkoły symbolistów i impresjonistów. Wiek XX przynosi kolejne awangardowe kierunki (surrealizm, futurizm, kubizm, abstrakcjonizm, ekspresjonizm).

Początkowo twórcy awangardowi, prowokujący swą sztuką i zachowaniem, negujący ukształtowane konwencje, buntujący się przeciw akademickim wzorom piękna, głoszący potrzebę wolności i konieczności poszukiwania nowych twórczych rozwiązań, podnoszący brzydotę do rangi piękna byli „wyklęci” ze społeczeństwa. Inność była ich grzechem. Przyszedł jednak czas, kiedy skłonność do eksperymentowania i subiektywizm w pojmowaniu sztuki zyskały aprobatę, stały się cenione, podziwiane, poszukiwane³.

Kształtowanie się pojęcia sztuka, w pryzmacie historii, przyniosło wiele definicji tego pojęcia, co za tym idzie – spory kto ma rację i kto najtrafniej opisuje to zjawisko, dzięki temu przez wieki uformowały się cechy sztuki. Od XVIII wieku klasyczną cechą sztuki jest to, że wytwarza piękno. Jest to rodzaj twórczości, która służy pięknu i osiąga je. Podstawą takiej definicji jest przekonanie, że piękno jest celem sztuki. Już w starożytności Platon pisał, że „sztuka to służba muzom, która powinna prowadzić do kochania piękna”. Definicja ta budzi jednak obawy, bo pojęcie piękna jest dość szerokie i może być różnie rozumiane. W znaczeniu szerszym wyraża zachwyt czy upodobanie, zaś w znaczeniu węższym jest to dążenie do harmonii. Takie określenie piękna pasuje do sztuki klasycznej, natomiast nie bardzo odpowiada sztuce gotyckiej, barkowej czy znacznej części sztuki XX wieku, co daje możliwość określania tą definicją całej sztuki. Kolejną cechą sztuki jest to, że odtwarza rzeczywistość lub ją naśladuje. Ona również swoim zakresem nie obejmuje całej sztuki, odnosi się jedynie do malarstwa figuratywnego i znacznej części literatury. Następną cechą sztuki jest to, że nadaje rzeczom kształt, czyli formuje je. Już Arystoteles pisał, że od dzieł sztuki należy żądać kształtu. Jednakże forma stała się cechą sztuki w rozumieniu teoretyków dopiero w XX wieku. Witkiewicz pisze np., że pojęcie twórczości artystycznej jest „równoznaczne z konstrukcją form”. Cecha ta jest najbardziej współczesna i najbardziej odpowiada dzisiejszemu twórcy i odbiorcy. Jednak i ona ma w swej istocie problem, bo pojęcie formy i kształtu ma wiele znaczeń i może być zrozumiane dwojako. Nadanie formy nie jest tylko domeną artysty, formę nadaje też inżynier, technik czy konstruktor maszyn, tak szeroko rozumiana forma wykracza poza ramy sztuki, dlatego potrzeba jest określenia formy artystycznej, jaką jest forma, która działa estetycznie,

³ W. Tatarkiewicz, *Dzieje sześciu pojęć*, Państwowe Wyd. Naukowe, Warszawa 1975, s. 21–39.

regularnie pięknie. Podobny problem jest, gdy do tej definicji wprowadzimy pojęcie kształtu czy struktury, więc by mówić o formie, kształcie, strukturze, która jest cechą sztuki, musimy mówić o tej szczególnej działającej estetycznie formie. Istnieje pogląd, który opowiada się za szczególną formą sztuki, jaką jest forma czyta. Ona przemawia sama za siebie bez względu na to, co przedstawia i w jakim celu została stworzona. Cenioną w sztuce formą jest jej postać funkcjonalna, mają ją dzieła sztuki użytkowej. Inną formą cenioną w dziele sztuki jest forma nazwana przedstawieniową. Jest ona charakterystyczna dla dzieł odtwórczych, np. portrety. Wniosek nasuwa się sam, iż nie każda forma definiuje dzieło sztuki, ani nie musi być to tylko forma czysta. Forma sztuki musi działać estetycznie na odbiorcę. Inną cechą sztuki jest ekspresja. Rozumiana jest jako postawa artysty. Ta definicja jest względnie nowym poglądem, uformowała się w XX wieku, jednak i ona nie obejmuje swym znaczeniem całej sztuki, bo nie odnosi się do sztuki konstrukcyjnej. Piątą cechą sztuki jest to, że wywołuje przeżycie estetyczne. Definicja ta opiera się na działaniu wytworu artysty na odbiorcę. Można ją sformułować podobnie do pierwszej cechy sztuki. Swoistą cechą sztuki jest, że wywołuje doznanie piękna. Trudność tej definicji mieści się w pojęciu przeżycia estetycznego, dlatego że nie tylko dzieło sztuki może powodować przeżycie estetyczne. Z drugiej strony sztukę możemy określić przez działanie jej na odbiorcę, ale czy zawsze to działanie ma na celu zbudzenie zachwyty lub wzruszenia? Wydaje się, że nie więc i ta cecha sztuki obejmuje tylko część wytworów artystów. Inną zgoła definicją cechującą sztukę mówi o tym, że swoistą cechą jej jest wywołanie wstrząsu. Jest to współczesna cecha sztuki, która upatruje celu sztuki w tym by szokować i wstrząsać odbiorcę. Ta definicja odpowiada twórcom awangardowym. Cech definiujących sztukę jest wiele i każdą nich ma swoje warianty w zależności od interpretacji, jednak żadna z nich całościowo nie odpowiada na potrzebę zdefiniowania sztuki, opisując tylko jej pewne zakresy, dlatego też w wieku XX powstał pogląd, że definicja sztuki całościowo nie jest możliwa⁴. Tatarkiewicz badając pojęcie sztuki stworzył alternatywną definicję tego pojęcia, która brzmi następująco: „Sztuka jest odtwarzaniem rzeczy lub konstruowaniem form, bądź wyrażaniem przeżyć – jeśli wytwór tego odtwarzania, konstruowania, wyrażania jest zdolny zachwycać bądź wzruszać, bądź wstrząsać”⁵. Definicja dzieła sztuki jest wręcz identyczna: „Dzieło sztuki jest odtworzeniem rzeczy, bądź konstrukcją form, bądź wyrażeniem

⁴ W. Tatarkiewicz, *Dzieje...*, dz. cyt., s. 40–51.

⁵ Tamże, s. 52.

przeżyć, jednakże tylko takim odtworzeniem, taką konstrukcją, takim wyrazem, jakie są zdolne zachwycać bądź wzruszać, bądź wstrząsać”⁶.

■ Współczesna próba definicji dzieła sztuki

„Współcześnie obserwujemy wiele zmian, jakie dokonują się w sztuce”⁷. Aby zrozumieć zatem sztukę współczesną, trzeba sięgnąć do sztuki wieku XIX, która miała cechy diametralnie inne od sztuki dzisiejszej. Sztuka konwencjonalna starała się wytwarzać rzeczy piękne niż nowe, jak i chciała zachwycać, a nie wstrząsać. Sztuka nowa wyrosła na zasadzie sprzeciwu. Artyści starają się wyjść za wszelką cenę za tradycyjne granice sztuki. W imię wolności artystycznej negują dotychczasowe poglądy na temat sztuki. Rewolucją z pewnością było ogłoszenie przez Marcela Duchampa, że dziełem sztuki jest to, co za dzieło sztuki zostanie uznane. Następnym krokiem rewolucji w postrzeganiu dzieła sztuki było hasło stworzone przez Andy’ego Waholę – pop-art. Działalność conceptualistów dopełniła wrażenia, że dziełem sztuki może być wszystko. Zatarła się granica między dziełem sztuki a dziełem nie-sztuki. Obecnie dzieło sztuki nie musi być estetyczne, wręcz pożądaną jest, by był to przedmiot do wyrzucenia, niepotrzebny i brzydki. By zrozumieć czym dzieło sztuki jest obecnie, trzeba zdać sobie sprawę, że w obiegu kulturowym są też dzieła dawne, które z upływającym czasem zmieniły się, a także sposób ich postrzegania zmienił się ze względu na zmiany kulturowe, historyczne i cywilizacyjne. One również mają wpływ na sposób postrzegania dzieł najnowszych. Nie tylko przeciętny odbiorca ma problem z katalogiem dzieł współczesnych, ale też zawodowi artyści. To przede wszystkim wyliczanka dziwactw niezrozumiałych żartów czy wręcz makabrycznych pomysłów⁸. M. Gołaszewska uznaje za antysztukę takie przejawy działalności artystycznej, jak: Readymade – przedmioty codziennego użytku podniesione do rangi dzieła sztuki. Nurt ekologiczny, który jest artystyczną próbą zrezygnowania ze środowiska naturalnego na rzecz środowiska stworzonego przez człowieka. Nowy realizm, - którego skrajnością jest np. pokazanie świeżo amputowanej zdrowej ręki ludzkiej

⁶ Tamże, s. 52.

⁷ I. Dudzik, *Recentywnistyczna wizja współczesnego człowieka – obręb teraźniejszości współczesnej sztuki*, [w:] *Mity współczesne. Socjologiczna analiza współczesnej rzeczywistości kulturowej*, K. Piątek, A. Barabasz (red.), Wyd. Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku Białej, Bielsko Biała 2009, s. 76.

⁸ M. Gołaszewska, *Estetyka i antyestetyka*, Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa 1984, s. 103–104.

w przestrzeni wystawienniczej opery w Sydney. Kolejną antysztuką dla autorki jest konceptualizm, którego głównym założeniem jest rezygnacja z dzieła sztuki i pozostawanie na samym pomysle. M. Gołaszewska próbuje rozwiązać problem klasyfikacji sztuki współczesnej, by zrozumieć i ocenić, co zasługuje naprawdę na miano dzieła sztuki, a co nie. Proponuje ona dwa rozwiązania, uzupełnienie dotychczasowych klasyfikacji sztuki lub też podjęcie próby klasyfikacji sztuki nowej. W pierwszym przypadku można dojść do wniosku, że niektóre dzieła sztuki współczesnej nie mieszczą się w schemacie dawnym, w drugim przypadku proponuje nowy podział: Sztuka czysta – wyznaczałyby ją dzieła będące rezultatem działań artystycznych posiadające wartości estetyczne. Sztuka hybrydalna – akcent nie jest położony na dzieło jako konkretny przedmiot, ale na zjawiska artystyczne (proces twórczy, osobowość artysty, idee zawarte w dziele), które dążą do ukształtowania całości. Od strony artystyczno-estetycznej. Dzieła takie odznaczają się złożonością tworzywa, sposobem realizacji, wieloznaczeniowością, charakteryzując się też czynnym udziałem odbiorcy w procesie tworzenia. Metaszuka polegająca na rezygnacji z fizycznego dzieła, w którym występowałoby tworzywo i wartość estetyczna. Największym przejawem metaszuki jest konceptualizm⁹.

■ Wartości artystyczne i estetyczne dzieła sztuki

„W czasach panującego kryzysu wartości coraz częściej wspomina się o konieczności tworzenia pozytywnych wzorów”¹⁰. Twórcą torii wartości artystycznych i estetycznych jest Roman Ingarden. Pierwszy z tych terminów dotyczy tylko dzieła sztuki i są to własności nadane przez artystę w procesie twórczym. Są to właściwości dzieła sztuki, które możemy opisać fizykalno- matematycznym językiem. Opisując np. rzeźbę, możemy wymienić jej wymiar, fakturę itd. Inaczej mówiąc, wartość artystyczna to wszystkie treści formalne zawarte w dziele. Z kolei wartość estetyczna według Ingardena dotyczy przedmiotu estetycznego, który powstaje w przeżyciu estetycznym. Dzieło sztuki posiadające wartości artystyczne umożliwia percepcję estetyczną, przez co może wzbudzać przeżycie estetyczne u odbiorcy. Istnie wiele teorii, czym są wartości estetyczne. Począwszy od subiektywnej torii mówiącej, że piękne jest to, co się podoba, do idealizmu platońskiego

⁹ M. Gołaszewska, *Estetyka...*, dz. cyt., s. 106–109.

¹⁰ I. Dudzik, *Proces wychowania a wartości*, [w:] *W dyskursie pedagogicznym i edukacyjnym doby współczesnej*, K. Barłóg (red.), Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu, Jarosław 2012, s. 226.

– piękno jest ideą odbitą w realnym dziele, albo w przedmiocie natury. Najwięcej zwolenników ma koncepcja przedmiotowo-podmiotowa: wartość estetyczna jest w dziele sztuki dzięki temu, że posiada ono strukturę artystyczną, lecz zarazem wartość estetyczna może zaistnieć dzięki aktom przeżyty człowieka¹¹.

Problem wartości artystycznych i estetycznych w działaniach współczesnych artystów

Sztuka współczesna w znacznej części chce odbiorcę szokować. Proces ten szybko nabrał rozpędu i ma się wrażenie, że artyści coraz częściej zatracają się w gonitwie o jak największy szok wśród odbiorców. W tej części artykułu postaram się przytoczyć przykłady dzieł sztuki współczesnej, które odbiły się szerokim echem w gronie odbiorców i teoretyków sztuki. Dzieła te szokują, obrażając uczucia człowieka, wprowadzając w stan odrętwienia estetycznego, prowadząc do tego, że wiele ludzi nie uważa ich za dzieła sztuki¹².

Wstrząsającym przejawem działań artystycznych jest np. twórczość angielskiego artysty Damiana Hrista. Zyskał on rozgłos dzięki pracy pt. „Fizyczna niemożliwość śmierci w umyśle istoty żyjącej”. Był to rekin zakonserwowany w formalinie. Dzieło to wywołało skandal i pytanie, czy ta realizacja zasługuje na miano dzieła sztuki. Artysta ten jest znany z kontrowersyjnych realizacji, np. dzieło pt. „Matka i dziecko rozdzielone”, ukazujące krowę z cielęciem przecięte na połowę. O dziwo – praca ta przyniosła artyście prestiżową nagrodę Turnera¹³.

Kolejnym dziełem, które wzbudziło niesmak, a także gorącą dyskusję czy jest ono dziełem sztuki, była słynna fotografia Andreasa Serrana przedstawiająca krucyfiks w złotawej poświacie. O znamienym tytule „Sikający Chrystus”. Jest to zdjęcie krucyfiksu zanurzonego w moczu artysty. Artysta tłumacząc swoje działanie, mówi, że chciał pokazać jak współczesna kultura dewaluuje symbole religijne. Jednak większość odbiorców czuje, że ta praca obraża ich uczucia religijne i nawet nie próbuje bliżej się jej przyjrzeć. Fotografia ta jest często niszczone przez widzów, co prowadzi do tego, że na kolejne wystawy musi być drukowana od nowa¹⁴.

¹¹ M. Gołaszewska, *Estetyka...*, dz. cyt., s. 157–159.

¹² Por. K. Rejman, *Diagnoza kryzysu kultury w twórczości Floriana Znanieckiego*, [w:] *Szkola i jej wychowankowie. Między tradycją a wyzwaniem edukacji przyszłości*, M. Chodkowska, M. Berman (red.), Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010, s. 174–181.

¹³ A. Włodarczyk-Kulak, M. Kulak, *O sztuce nowej i najnowszej, główne kierunki artystyczne w sztuce XX i XIX wieku*, Wyd. Szkolne PWN, Warszawa 2010, s. 363.

¹⁴ C. Freeland, *Czy to jest sztuka?*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2004, s. 39–40.

Na polskiej scenie sztuki współczesnej ogromną dyskusję wywołała na pewno praca dyplomowa Katarzyny Kozyry „Piramida Zwierząt” z roku 1993. Jest to rzeźba składająca się z wypchanego konia, psa, kota, i koguta. Inspiracją do rzeźby była bajka braci Grimm „Muzykanci z Bermy”. Dzieło to spotkało się z falą krytyki i oburzenia dlatego, że artystka pokazała video rejestrujące zabijanie konia, który stał się częścią rzeźby, jak również fakt, że zwierzęta zostały zabite, by stworzyć rzeźbę. Katarzyna Kozyra pokazała hipokryzję odbiorcy, który sprzeciwia się wznoszeniu zabijania zwierząt do rangi sztuki, a jednocześnie nie sprzeciwia się temu w codzienności. Inną bulwersującą pracą artystki była fotografia pt. „Więzy krwi”, która ukazywała nagą artystkę i jej siostrę na tle czerwonego krzyża i półksiężyca. Dzieło to jest metaforą niebezpieczeństwa, jakie niesie ze sobą podział w imię wiary¹⁵.

Ciekawą akcją artystyczną wykazał się również Piero Manzoni, który dla artystycznego żartu umieścił swoje ekstrema w puszkach i podpisał je jakże trafnym tytułem „Gówno artysty”.

Innym przejawem działań artystycznych, który w mniemaniu większości odbiorców nie jest dziełem sztuki, jest instalacja „Moje łóżko” Tracey Emin. Artystka ta wprowadziła w przestrzeń galerii łóżko, w którym przebywała kilkanaście dni, będąc w stanie depresji. Łóżko było wokoło zaśmiecone różnymi nieczystościami np. zużytymi tamponami czy papierosami, resztkami jedzenia itp. Pościel była brudna, poplamiona krwią menstruacyjną. Instalacja ta wzbudzała wiele kontrowersji, jednak dziś jest warta ok. sześć milionów złotych i przez wielu uznana jest za sztukę¹⁶.

Przykłady dzieł sztuki współczesnej mające wartości artystyczne i estetyczne

Działania sztuki współczesnej to nie tylko skandal i pogoń za rozgłosem za wszelką cenę. Jest wiele współczesnych dzieł sztuki, które pomimo artystycznego przełamania konwencji sztuki klasycznej uznane są za dzieła sztuki.

Sławnym dziełem sztuki jest obraz Pabla Picassa „Guernica”. Ukazuje on straszny obraz zniszczenia bombowego miasta Guernica. Autor stworzył dzieło w swoim hakatystycznym stylu, które w zupełności oddaje tragedię zbombardowanego miasta. Dzięki zastosowaniu monochromatycznych barw artysta

¹⁵ A. Włodarczyk-Kulak, M. Kulak, *O sztuce...*, dz. cyt., s. 379–380.

¹⁶ <http://kulturaawplot.pl/2013/12/04/sztuka-nowoczesna-gowno/> (dostęp: 30.12.1015, godz. 12:14).

podkreślił nastrój grozy i przerażenia, ukazał postacie w bólu, krzyczących i przerażonych. „Guernica” wstrząsała i budziła sensację. Zwróciła myśli milionów ludzi w stronę bezsensownych ofiar bestialskich wojen na całym świecie¹⁷. Ciekawym dziełem sztuki, które swoim przekazem zasługuje na wspomnienie, jest „Przyjęcie kolacyjne” Judy Chicago. Artystka ta jest przedstawicielką sztuki feministycznej. Dzieło ma formę trójkątnego stołu z trzydziestoma dziewięcioma nakryciami dla kobiet, które odegrały ważną rolę w historii. Stół ułożony jest na białych kafelkach, na których są wypisane nazwiska kobiet, które również wniosły duży wkład w historię. Nakrycia stołu reprezentują daną kobietę, ukazując, czym się zajmowała i czego dokonała. Dzieło to miało za zadanie pokazać jak dużo kobiety wniosły do postępu cywilizacji, kultury i nauki¹⁸. Ważną osobistością artystyczną na scenie polskiej i światowej jest Jan Lenica. Znany jest z plakatów, np. „Wozzeck” i jako pionier polskiej animacji eksperymentalnej. Jego plakaty charakteryzuje ekspresja wykonania, a przekaz nacechowany jest ironią i groteską¹⁹. Inną współczesną polską artystką jest młoda Natalia Rak, która tworzy wielokolorowe murale oraz na płótnie. Interesująca jest praca dyplomowa, która składa się z kilku dzieł przedstawiających złe zakończenie do najsławniejszych bajek. Artystka zestawiała realizm przedstawienia postaci z bajkową kolorystyką, ukazując świat baśni bez domieszki szczęścia, na jakiej się opiera²⁰.

■ Metodologia badań własnych

Badania zostały przeprowadzone metodą ankietową, a narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety. Dobór próby był nielosowy, celowy. Respondentami byli studenci Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu i Uniwersytetu Rzeszowskiego. Grupę badawczą stanowiły osoby w wieku od 19 do 32 lat (ogółem 29 osób). Badania były anonimowe, zostały przeprowadzone w grudniu 2015 roku.

¹⁷ A. Włodarczyk-Kulak, M. Kulak, *O sztuce ...*, dz. cyt., s. 151.

¹⁸ Tamże, s. 312.

¹⁹ <http://culture.pl/pl/tworca/jan-lenica> (dostęp: 30.12.2015, godz. 10:12).

²⁰ http://nataliarak.blogspot.com/2012_04_01_archive.html odczytano (dostęp: 12.10.2015, godz. 14:13).

■ Cel badań

Celem przeprowadzonych badań było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Kiedy ostatni raz byłeś/aś w galerii sztuki?
2. Czy w ostatnim czasie brałeś/aś udział w wydarzeniu kulturalnym? np. koncert, festiwal filmowy, artystyczny, spektakl teatralny itd.?
3. Udzielasz się kulturalnie lub społecznie, np. w kołach tanecznych, plastycznych teatralnych czy wolontariacie?
4. Jakie jest Twoje zdanie na temat 100-procentowej wolności artystycznej? Wszystko wolno artyście?
5. Sprawdzenie, czy respondenci są w stanie wymienić przynajmniej czterech polskich artystów współczesnych?
6. Czy rozpoznają przykładowe dzieła sztuki współczesnej („Gernica” P. Picassa, „Wozzek” J. Lenicy, „Piramidę zwierząt” K. Kozyry, „Czarny kwadrat na białym tle” K. Malewicza, „Pasja” D. Nieznalskiej).

■ Wyniki badań

Tabela 1. Częstotliwość chodzenia do galerii sztuki

Kiedy ostatni raz byłeś/aś w galerii sztuki?		
Odpowiedź	Liczba	%
a) 1–3 tygodnie	6	21%
b) 1–2 miesięcy	3	10%
c) 3–6 miesięcy	2	7%
d) 1–2 lat	10	34%
e) nigdy nie byłem/am	8	28%

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Częstotliwość udziału w wydarzeniach kulturalnych

Czy w ostatnim czasie brałeś/aś udział w wydarzeniu kulturalnym? np. koncert, festiwal filmowy, artystyczny, spektakl teatralny itd.?		
Odpowiedź	Liczba	%
a) Tak	17	59%
b) Nie	3	10%

Czy w ostatnim czasie brałeś/aś udział w wydarzeniu kulturalnym? np. koncert, festiwal firmowy, artystyczny, spektakl teatralny itd.?		
c) Nie mam czasu, ale śledzę wydarzenia kulturalne w sieci	7	24%
d) Nie interesuję się tym	2	7%

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Aktywność społeczna i kulturalna

Udziałasz się kulturalnie lub społecznie np. w kołach tanecznych, plastycznych, teatralnych czy wolontariacie?		
Odpowiedź	Liczba	%
a) Tak	14	48%
b) Nie mam czasu	13	45%
c) Nie, uważam to za stratę czasu	2	7%

Źródło: opracowanie własne.

Przykładowe odpowiedzi ankietowanych na pytanie: Jakie jest Twoje zdanie na temat 100-procentowej wolności artystycznej? Wszystko wolno artyście? „Wolno mu wszystko w ramach środków wyrazu właściwych dla danej dziedziny sztuki”.

„Nie powinien on łamać pewnych zasad etycznych/moralnych, np. nie powinien wykorzystywać w tym co robi ludzkich ciał, zwierząt, nie powinien ranić uczuć religijnych. Może szokować, ale zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami”.

„Niby wszystko wolno, ale w granicach dobrego smaku. Jestem bardzo konserwatywna jeśli chodzi o rolę sztuki i artysty. Sztuka ma cieszyć, unaoczniać ważne sprawy i ma być ładna. Ma być źródłem piękna i dostarczać przyjemności, skłaniać do przemyśleń. Cała ta sztuka opierająca się na wstręcie, wstydzie i zażenowaniu, nie jest sztuką. Są to kabarety, albo reportaże jak filmiki o zajmowaniu się babcią. Więc artysta może i wszystko mu wolno, ale nie wszystko co robi jest sztuką”.

Tabela 4. Znajomość współczesnych twórców polskich

Jesteś w stanie wymienić przynajmniej 4 współczesnych polskich twórców sztuki?		
Odpowiedź	Liczba	%
a) Tak (odpowiedzi poprawne)	8	28%
b) Odpowiedzi błędne	7	24%
c) Nie	14	48%

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. Znajomość dzieł i twórców podanych w przykładach

Rozpoznanie przykładowych dzieł sztuki współczesnej („Gernica” P. Picassa, „Wozzeck” J. Lenicy, „Piramidę zwierząt” K. Kozyry, „Czarny kwadrat na białym tle” K. Malewicz, „Pasja” D. Nieznalskiej)		
Odpowiedź	Liczba	%
a) Prawidłowe odpowiedzi	5	17%
b) Błędne odpowiedzi	24	83%

Źródło: opracowanie własne.

■ Wnioski

Ankietowani bardzo rzadko bywają w galeriach sztuki. Przeważająca część respondentów deklaruje, że odwiedziła galerię ostatni raz w okresie od roku do dwóch lat, lub nigdy nie była w takim miejscu. Jednocześnie w przeważającej liczbie studenci udzielają się w innej formie kulturalnej lub społecznej. Z wyników badań i przedstawionych odpowiedzi wynika, że respondenci mają małą wiedzę na temat sztuki współczesnej, przez co ich zdanie na temat wolności artystycznej i roli artysty we współczesnym świecie w przeważającej mierze mieści się w opinii, że sztuka powinna opierać się na dekoracji, i dawaniu wizualnej przyjemności odbiorcy.

■ Zakończenie

Celem artykułu było odpowiedzenie na pytanie postawione w temacie: Czy sztuka współczesna upada? Zamiarem było pokazanie przykładów różnorodnych dających odczucie, że sztuka współczesna to nie tylko kicz i skandal przekraczający granice dobrego smaku, który obraża uczucia religijne, ale też sztuka, która chce się wypowiadać na tematy ważne, pobudzać ludzi do dyskusji i szerszego oglądu na świat. M. Gołaszewska pisze „sztuka ma wpływ na ukształtowanie człowieka”²¹. Ta dziedzina kultury pozwala w myśl pedagogiki marksistowskiej, by człowiek osiągał wszechstronny rozwój. „Jeżeli obecnie dążymy do upowszechniania wiedzy i sztuki, do szerzenia oświaty i rozbudzania żywych osobistych zainteresowań osiągnięciami i postępem nauki, techniki i sztuki – to nieskończenie rozszerzamy horyzonty człowieka, czyli jego możliwości poznawania, odczuwania

²¹ M. Gołaszewska, *Kultura estetyczna*, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989, s. 74.

oraz twórczego przekształcania świata”²². Ważne jest, by uczyć rozumieć sztukę, by nie traciła odbiorców, a odbiorcy nie tracili na wszechstronnym rozwoju. Moim wnioskiem jest, że artyści współcześni muszą wyjść do odbiorcy z bardziej przemawiającymi dziełami, a odbiorcy bardziej wnikliwie przeżywać dzieła sztuki, tylko tak przeminie pogląd, że dzisiejsza sztuka to nie tylko skandal dziwactwa i coraz dalsze przekraczanie granic etycznych. Tak więc sztuka współczesna nie upadła, szuka nowych metod, by zdobyć głos spośród szumu kultury masowej, nie zawsze są to trafne działania, ale one też są doświadczeniem dla odbiorców. Najważniejsze jest to, by sztuka współczesna nie straciła odbiorców, lub nie zyskała tylko ignorantów chcących pocieszyć oko nad ładnym obrazkiem.

■ Bibliografia

- Dudzik I., Bielecka G. *Stymulacja twórczości dziecięcej w zakresie aktywności artystycznej*, [w:] *Edukacja artystyczna jako twórcza. Perspektywy – dylematy – inspiracje*, M. Kołodziejski, M. Szymańska (red.), Redakcja Naczelna Wydawnictwa Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku, Płock 2011.
- Dudzik I., *Proces wychowania a wartości*, [w:] *W dyskursie pedagogicznym i edukacyjnym doby współczesnej*, K. Bartóg (red.), Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu, Jarosław 2012.
- Dudzik I., *Recentywnistyczna wizja współczesnego człowieka – obręb teraźniejszości współczesnej sztuki*, [w:] *Mity współczesne. Socjologiczna analiza współczesnej rzeczywistości kulturowej*, K. Piątek, A. Barabasz (red.), Wydawnictwo Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku Białej, Bielsko Biała 2009.
- Freeland C., *Czy to jest sztuka?*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2004.
- Gołaszewska M., *Kultura estetyczna*, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989.
- Gołaszewska M., *Estetyka i Antyestetyka*, Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa 1984.
- Platon, *Państwo*, Księga VI, przeł. W. Witwicki, Wyd. Antyk, Kęty 2003.
- Rejman K., *Diagnoza kryzysu kultury w twórczości Floriana Znanieckiego*, [w:] *Szkoła i jej wychowankowie. Między tradycją a wyzwaniem edukacji przyszłości*, M. Chodkowska, M. Berman (red.), Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010, s. 174–181.
- Tatarkiewicz W., *Dzieje sześciu pojęć*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1975.

²² Tamże, s. 74.

Włodarczyk-Kulak A., Kulak M., *O sztuce nowej i najnowszej, główne kierunki artystyczne w sztuce XX i XIX wieku*, Wyd. Szkolne PWN, Warszawa 2010.

■ Strony internetowe

<http://culture.pl/pl/tworca/jan-lenica>

http://nataliarak.blogspot.com/2012_04_01_archive.html

<http://kulturawplot.pl/2013/12/04/sztuka-nowoczesna-gowno/>

Sylvia Krech

EWOLUCJA POSTRZEGANIA CIAŁA KOBIETY I WSPÓŁCZESNY WYMÓG BYCIA PIĘKNYM

*„Prawda jest dla mędrca,
piękno dla wrażliwego serca.
Rzeczy piękne są trudne...”¹*
(Platon)

Streszczenie: Jednym z ważniejszych problemów współczesności staje się chęć posiadania, a co za tym idzie – pragnienie bycia pięknym oraz jego kulturowego, cywilizacyjnego i biologicznego aspektu życia. Problem, który zostanie omówiony w poniższej pracy był już wielokrotnie opisywany zarówno w dziełach antropologicznych, socjologicznych, psychologicznych, jak i filozoficznych. Kobieta była i jest obiektem zainteresowania od początków istnienia ludzkości na ziemi. Zarówno jej ciało, jak i umysł stanowi obiekt zaciekawienia. Istotę świadomości współczesnego wymogu bycia piękną stanowi uznanie faktu, że na przestrzeni wieków kanon piękna bardzo często się zmieniał. Każda epoka czy kultura posiadała własny ideał piękna.

Słowa kluczowe: filozofia, biologia, kanon piękna, ewolucja, kobieta, ciało ludzkie, piękno, ideał, postrzeganie, współczesny wymóg.

¹ Wybór cytatów na podstawie: *Niezbędna do życia prawda. Myśli połączone*, Praca zbiorowa, Wyd. Edycja Świętego Pawła.

■ **Wstęp**

„Od najdawniejszych czasów człowiek stara się uwiecznić czy też wyartykułować dla siebie sprawy najistotniejsze, najważniejsze”². Jest też w znaczącym stopniu odpowiedzialny za kształtowanie się obecnych kanonów piękna, w tym kobiecego piękna, jak również wynikających z nich zależności społecznych, kulturowych i wielu innych, które ustalają zasady życia ludzi na świecie. Czy istnieje pojęcie uniwersalnego piękna? Odpowiedź na to pytanie uzyskana zostanie poprzez odwołanie się do różnych kanonów kobiecej urody, zmieniających się na przestrzeni wieków. Ewolucja postrzegania kobiecego ciała na przestrzeni wieków była ogromna. Od czasów prehistorycznych aż po dzień dzisiejszy sposób postrzegania ciała kobiety był dokładnie określany i opisywany w literaturze oraz sztuce. Kobiety przede wszystkim były ukazywane jako matki, żony i kochanki. Bardzo często budziły skrajne emocje – od uwielbienia, pożądania po zawiść i zazdrość. W niniejszej pracy chcę pokrótce omówić postrzeganie kobiety, jej rolę, a zwłaszcza sposób postrzegania w poszczególnych epokach od starożytności, aż do współczesności. W kolejnym etapie ważnym będzie ukazanie współczesnego wymogu bycia pięknym.

Niezmiennie jednak, bez względu na moment kulturowy i historyczny, sprostanie wymogom idealnego wizerunku wymagało i wymaga wielu wyrzeczeń oraz samodyscypliny. Dla przykładu: w starożytności płomieniem świecy depilowano starannie ciało, prowokowano wymioty w celu zachowania szczupłej sylwetki. Chińczycy krępowali dziewczynkom stopy, Majowie deformowali czaszki i wywoływali zezą, Aborygeni łamali sobie nosy, aby ich ciała były – w ich przekonaniu – atrakcyjniejsze. W XVI, a następnie w XIX i XX wieku kobiety za pomocą pasów i gorsetów wyszczuplały sobie talię³.

Cytując słowa Aleksandry Migalskiej, dowiemy się, że: „Samą kobiecość rozumiem zaś jako konstrukt, który uzyskuje swoją materializację poprzez praktyki regulowane kulturowo oraz jest kontrolowany za pomocą dyskursów władzy. Jednym z moich podstawowych założeń o kobiecości w kulturze zachodniej jest utożsamienie jej z naturą i ciekawością, a w konsekwencji wpisanie w nakładające się na siebie dychotomie, jak: natura/kultura, ciało/umysł, emocjonalne/

² I. Dudzik, *Słownictwo nazywające uczucia w języku współczesnej młodzieży*, [w:] *Podkarpackie Forum Filologiczne, Seria: Literatura i Kultura*, L. Wille, M. Malinowska (red.), Rocznik 2010, Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. ks. B. Markiewicza w Jarosławiu, Jarosław 2010, s. 166.

³ E. Sabelanka, *W encyklopediach nie znajdziecie*, Wyd. KAW, Poznań 1991, s. 28.

racjonalne, prywatne/publiczne, czego efektem było i jest usytuowanie kobiet na niższych pozycjach w zachodnich społeczeństwach”⁴.

Zaś Adam Buczkowski mówi: Skojarzenie kobiety z naturą spowodowało, że to bardziej ona niż męczyzna *ma* ciało, to ciało kobiety w szczególny sposób podlega dyscyplinowaniu i poddane jest kulturowym nakazom. Podstawowym narzędziem służącym takiej kontroli jest konstrukt kulturowy, który zorganizowany został wokół kulturowych wymogów kobiecości⁵.

Poniżej zostanie przedstawiony obraz kobiet na przestrzeni minionych epok.

■ Starożytność

W starożytności kobieta była uznawana za uosobienie piękna, ale to dotyczyło niemal wyłącznie bogiń. Jednym z przykładów może być rzeźba Wenus z Milo. Idealne proporcje i budowa jej ciała wprawiają w zachwyt do dziś. Dla artystów greckich bardzo ważne było zachowanie odpowiednich proporcji, bo to one nadają odpowiedni kształt i charakter. Jak możemy przeczytać w dziele Umberto Eco pt. „Historia piękna”: „Zgodnie z powszechnym mniemaniem za rzecz piękną uważamy rzecz proporcjonalną”⁶ i dalej: „Jednym z pierwszych wymagań dobrej formy była właśnie odpowiednia proporcja poszczególnych części i symetria”⁷. Wynika z tego, że aby coś było uznane za piękne i godne uwagi, powinno mieć odpowiedni stosunek długości, odpowiedni kształt, aby wszystko pozostawało w zgodności i harmonii. Dla Egipcjan ideałem piękności była kobieta, która posiadała długi, spiczasty nos, a której oczy były mocno umalowane.

■ Średniowiecze

Średniowiecze przyniosło odmienne wizerunki kobiet niż epoka poprzednia. W średniowieczu nie interesowano się ciałem, ważniejszy był wymiar duchowy człowieka. Średniowiecze przyniosło ideał kobiety uduchowionej, która jest inspiracją dla poczynąń mężczyzny. Nie bez przyczyny zatem w średniowieczu spalono tyle niewiast, oskarżając je o uprawianie czarów i konszachty z czartem.

⁴ A. Migalska, *W pułapce ciała, czyli transseksualna opowieść o wcielaniu kobiecości w życie na podstawie pamiętnika Ady Strzelec*, [w:] *Kobiety w społeczeństwie polskim*, A. Palęcka, H. Szczodry, M. Warat (red.), Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011, s. 303.

⁵ A. Buczkowski, *Spółeczne tworzenie ciała. Płeć kulturowa i płeć biologiczna*, Wyd. Universitas, Kraków 2005, s. 140.

⁶ U. Eco, *Historia piękna*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2005, s. 37.

⁷ Tamże, s. 39.

Powszechnie wiadomo, że średniowiecze było epoką kontrastów. Kobieta kojarzyła się ludziom średniowiecza przede wszystkim z szatanem i wiecznym potępieniem niż z jakimiś cnotami. Idealnym przykładem wydaje się być biblijna Ewa. Była ona symbolem zła – skusiła mężczyznę, przez co doprowadza do ich upadku. Średniowiecze – epoka, w której panowało wielkie uduchowienie ludzi i niezachwiana wiara w Boga. Kościół chrystianizował społeczeństwo poprzez m.in. augustynizm, który ukazywał istnienie dramatycznego rozdarcia między Bogiem i człowiekiem w wyniku grzechu pierworodnego (dusza – jako byt wyższy, nosi w sobie obraz Boży, a ciało jako byt niższy, dąży tylko ku rzeczom materialnym, powodując upadek etyczny)⁸.

■ Renesans

Można śmiało powiedzieć, że renesans to epoka przedstawiająca odmienne spojrzenie na człowieka w porównaniu ze średniowieczem. Tutaj Bóg nie jest już w centrum zainteresowania, a sam człowiek. Kobieta była natchnieniem nie tylko dla poetów, ale i dla malarzy renesansowych, czego dowodem są liczne obrazy z tego okresu. Niewiasty przedstawione w malarstwie renesansowym prezentują różny typ urody kobiecej, jedne mają włosy rozpuszczone (symbolizujące czystość i niewinność kobiety), inne zaś mają te piękne długie włosy, misternie uplecione w warkocze, poprzetykane drogimi kamieniami, wstążeczkami, czy też sznurami pereł. Idealna kobieta renesansu to niewiasta o obfitych (choć nie przesadnie) kształtach, dużych piersiach i rozłożystych biodrach⁹.

Poeta czarnoleski, Jan Kochanowski w swoich dziełach często przedstawiał kobietę. Poniżej jest przedstawiony fragment *Pieśni świętojańskiej o sobótce*, bardzo dokładnie ukazuje ideał renesansowego piękna kobiecego opisując swoją żonę Dorotę.

„Panna XI
Skrzypku, by w tej pięknej rocie
Usłyszeć co o Dorocie,
Weźmi gęśle, jakoć miła,
A zagraj nie myśląc siła.

⁸ *Encyklopedia szkolna*, A. Nawrot (red.), Kraków, Wyd. GREG 2005, s. 41.

⁹ J. Stańczyk, *Ideał kobiecej urody w poszczególnych epokach – RENESANS* [online] (dostęp: 28.02.2014, godz. 12.15) dostępny w Internecie: http://znakczasu.blogspot.com/2014/02/idea-kobiecej-urody-w-poszczegolnych_28.html

Nieprześlącona Doroto,
 Co między pieniędzmi złoto,
 Co miesiąc między gwiazdami,
 Toś ty jest między dziewczkami.
 Twoja kosa rozczesana
 Jako brzoza przyodziana;
 Twarz jako kwiatki mieszane,
 Lelijowe i różane.
 Nos jako sznur upleciony,
 Czoło jak marmór gładzony;
 Brwi wyniosłe i czarnawe,
 A oczy dwa węgla prawe.
 Usta twoje koralowe,
 A zęby szczere perłowe;
 Szyja pełna, okazała,
 Piersi jawne, ręka biała.
 Serce mi zakwitnie prawie
 Przy twej przyjemnej rozprawie;
 A kiedy cię pocałuję,
 Trzy dni w gębie cukier czuję.
 W tańcuś jak jedna bogini,
 A co cię skutniejszą czyni:
 Nie masz w tobie nic hardości,
 Co więc rzadko przy gładkości.
 Tymeś ludziom wszystkim miła
 I mnieś wiecznie zniewoliła;
 Przeto cię me głośne stróny
 Będą słać na wsze strony”¹⁰.

Kochanowski zachwyca się urodą żony, wylicza jej atuty: czarne, wzniosłe brwi, gładkie czoło, koralowe usta, perłowe zęby, kształtne piersi czy okazała szyja.

¹⁰ Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN, Opracowanie redakcyjne: A. Sekuła, O. Sutkowska, P. Wilczek. Dostępny w Internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/piesn-swietojanska-o-sobotce.html#anchor-idm39320368>

■ Barok

Kolejna epoka i kolejny obraz kobiecego piękna. W czasach baroku kobiety były przedstawiane w literaturze czy sztuce niemal tak samo – często uchwycony był obraz kobiety i jej wygląd zewnętrzny. W tamtych czasach za ideał uważano głównie kobietę o pulchnych kształtach czy śniadej cerze. Ujmowane również były w dwojaki sposób: jako piękność/zjawisko, które wzbudza zachwyt i pożądanie, innym razem jako brzydka i odrażająca. Doskonale opisuje kobietę tamtych czasów Jan Andrzej Morsztyn w wierszu pt. „Niestatek”. Utwór ukazuje zmienność kobiety, jak również zmienność, która panowała w tej epoce. Kobiety odchodzą od duchowości, a kierują się w stronę cielesności. W malarstwie, kanon kobiecego piękna przedstawiał na swoich obrazach Rubens – stąd też powiedzenie „Rubensowskie kształty”. Oczywiście jest tu mowa o kobietach pulchnych, o dużych piersiach i brzuchach, krągłych pupach, grubych ramionach, dużych pośladkach, szerokich biodrach i obfitych udach¹¹. Jako przykładem posłużę się obrazem „Trzy Gracje” namalowanym przez Petera Paula Rubensa. Owe dzieło przedstawia trzy obejmujące się i spoglądające na siebie kobiety, które stoją pośród drzew, ukazując w pełni ciało kobiece. Podstawowym celem tego dzieła było ucieleśnienie wdzięku i piękna, złożenie hołdu, fascynującej fizycznej piękności kobiecej. Artysta poprzez swój obraz „podkreśla wdzięk, wychwala zmysłowość kobiecego piękna. Kobiety Rubensa są prawie zawsze wysokie, krągłe, o blond włosach i różanej karnacji. Gracje miały być według tradycji syntezą urody obydwu żon artysty. Rubens namalował to dzieło między rokiem 1636 a 1638. Obecnie znajduje się ono w Prado w Madrycie”¹².

■ Romantyzm

W epoce romantyzmu kobieta staje się ucieleśnieniem idealnego piękna, jest ubóstwiana przez mężczyzn, staje się obiektem, do którego się wzdycha, który się czci i wychwala. W epoce romantyzmu kobieta ponownie staje się ucieleśnieniem idealnego, nieskalanego piękna. Jest wielbiona przede wszystkim za swoją subtelność, wrażliwość, czułość, kojarzona ze sferą duchową, światem ponadnaturalnym. „W romantyzmie odchodzi się od cielesności – powraca duchowość

¹¹ J. Stańczyk, *Ideał kobiecej urody w poszczególnych epokach – Barok* [online] [dostęp: 5.04.2014, godz. 20:17]. Dostępny w Internecie: <http://znakczasu.blogspot.com/2014/04/idea-kobiecej-urody-w-poszczegolnych.html>

¹² D. Rostkowski, A. Lesiak (red.), *Klasyki Sztuki. Rubens*, Wyd. HPS, Warszawa 2006, s. 120.

kobiety. Mężczyźni miłowali kobiety takie, które musieli długo zdobywać, przy których musieli się starać, nierzadko przez nie cierpieć. Kobieta była ujmowana jako subtelna, czysta, wrażliwa, dobra istota. Kobiety romantyzmu charakteryzowała przede wszystkim eteryczność. Były muzami malarzy. Ich urodę, wdzięk i delikatność opiewali także ówcześni poeci. Romantyczny poeta upajał się urodą kobiety, widział w niej bowiem anioła, gdy była choć trochę sentymentalna i bardziej wrażliwa. Poeta błędził więc w sferach wyobraźni, poszukując swej wybranki nie w realnym świecie, ale w przestrzeni zmysłów i przeczuć. Kobieta widziana przelotnie, nieznana, wymarzona, staje się przedmiotem tęsknoty, uczucia-pożądania, miłości¹³.

■ Czasy współczesne

Cieężko jest jednoznacznie określić obraz współczesnej kobiety. W dzisiejszych czasach kobiety dążą do osiągnięcia wolności, swobody i niezależności. „Dzisiejsza kobieta to już nie tylko tradycyjna strażniczka domowego ogniska – obecnie walczy o swoje prawa. Bez wątpienia sytuacja kobiet wciąż ulega stopniowej przemianie. Kobiety chcą być wyzwolone, samowystarczalne, zaradne. Coraz częściej widzimy obraz współczesnej kobiety jako bizneswoman, kobiety spełnionej zawodowo – kobiety szczęśliwej. Dzisiejsze kobiety znają swoje wady i zalety – potrafią dbać i walczyć o swoją wartość”¹⁴. Obecnie artyści wszelkiego przekroju również zachwycają się kobietami w swoich dziełach. Malarz francuski Pierre Auguste Renoir w swoich dziełach często przedstawiał kobiety za pomocą portretów, czy obrazy matek karmiących. W jego dziełach wyróżnić można m.in. „Portret Aline Charigot”, „Kąpiąca się” czy „Kąpiąca się o brunatnych oczach”.

Pierwszy z wymienionych wyżej obrazów, „Portret Aline Charigot”, Renoir „namalował jesienią 1885 roku w Essoyes, miejscu urodzenia swojej towarzyszkii życia. Frontalne ujęcie podkreśla jej pełne kształty i zdrowe wiejski rysy. Renoir zachował ten obraz aż do swojej śmierci (dzisiaj znajduje się w Museum o Art w Filadelfii)”¹⁵.

¹³ Ch. Baudelaire, *Do przechodzącej*, tł. J. Opęchowski [online] [dostęp: 11.02.2013, godz. 17:13]. Dostępny w Internecie: <http://poema.pl/publikacja/1551-charles-baudelaire-do-przechodzacej-tl-dot-j-opzechowski>

¹⁴ U. Sobol, *Obraz współczesnej kobiety* [online] [dostęp: 8.03.2013, godz. 17:15]. Dostępne w Internecie: <http://www.nowiny24.pl/styl-zycia/moda/art/6184245,obraz-wspolczesnej-kobiety,id,t.html>

¹⁵ *Klasycy sztuki. Renoir...*, dz. cyt., s. 73.

■ Współczesny wymóg piękna

W obecnym świecie środki masowego przekazu (telewizja, Internet, radio czy prasa) wywierają ogromny wpływ na procesy kształtowania się pewnych postaw i opinii. Sposób, w jaki środki przekazu przedstawiają kobietę ma znaczenie, gdyż wpływa na wyobrażenia o niej w społeczeństwie.

Opisywane często w literaturze zjawisko Girl Power (dosłownie „władza dziewcząt”). Ideologia Girl Power – działająca głównie na płaszczyźnie kultury popularnej – wykreowała wizerunek młodej, energicznej dziewczyny, autonomicznie deklarującej o swojej tożsamości oraz seksualności, jak również planującej swoje „błyskotliwe życie”. Istotą Girl Power jest „nowa tożsamość”: asertywna, dynamiczna, nieodczuwająca ograniczeń, pozbawiona typowych dla tradycyjnych kobiet cech, takich jak: skromność, nieśmiałość czy bierność. Z propagujących ten model kobiecości okładek kolorowych pism, ekranu telewizyjnego i kinowego oraz billboardów spogląda na nas kobieta wyzwolona, szczęśliwa, przekonana o swojej wartości, mająca wolność wyboru, odważna i pewna siebie¹⁶.

Kobieta współczesna, a jej życiowe aspiracje obecnie wiążą się ze zjawiskiem ciałowocentryczności naszej kultury. Obecne społeczeństwo postrzega siebie (jak i przez innych) w coraz to większym stopniu w kontekście ciała. Wielowiekowe podejście do wzajemnych relacji między tym, co duchowe, a tym, co cielesne, wyrażało się w sformułowaniu „ja i moje ciało”. Ciało znajdowało się w posiadaniu człowieka¹⁷.

Marzenie bycia wciąż pięknym i młodym staje się pewnego rodzaju obsesją współczesności. Ale z kultem ciała wiąże się długa historia już od bardzo dawna. Osoby brzydkie uznawane były za złe, przebiegłe. Człowiek prawy był piękny i silny. Nawet jak sobie przypomnimy bajki opowiadane lub czytane nam w dzieciństwie to łatwo można zauważyć, że Królewna Śnieżka czy Kopciuszek to śliczna, młodzianka kobieta, a zła czarownica jest brzydka i pomarszczona. Dobro utożsamiane jest z pięknem. Bohaterom pięknym wybaczano ewentualne ubytki w charakterze.

¹⁶ A. McRobbie, *Notes on Postfeminism and Popular Culture: Bridget Jones and the New gender Regime*, [w:] *All About the Girl: Culture, Power and Identity*, A. Harris (red.), New York – London 2004, s. 5.

¹⁷ Zob: *Rozważania na temat roli ciała w kulturze Zachodu jako ekspresji wnętrza człowieka*, [w:] S. Benson, *The Body, Health and Eating Disorders*, [w:] *Identity and Difference*, K. Woodward (red.), London 1997, s. 122.

■ Współczesny ideał piękna

Współczesna kultura kształtuje i popularyzuje piękno zasadzające się na kulcie młodości i atrakcyjności seksualnej. Ideał piękna to: symetryczna twarz i symetryczne ciało, czysta, zdrowa, jasna skóra, długie nogi, zaokrąglone biodra, sprężysty krok, błyszczące oczy, lśniące włosy¹⁸.

Ziółkowska zaś pisze: „Ideał cielesnej atrakcyjności nie tylko różnicuje kultury (np. wschodnia i zachodnią), ale zmienia się w ramach określonej kultury wraz z jej przeobrażeniami, a nadto – podczas indywidualnego rozwoju jednostki. Zwłaszcza w okresie adolescencji i wczesnej dorosłości idealny – w naszym społeczeństwie – wygląd fizyczny odgrywa zasadnicze znaczenie jako regulator funkcjonowania w społeczeństwie i podstawa formowania tożsamości. Potrzeba bycia atrakcyjnym – zarówno fizycznie, jak i społecznie – stanowi wówczas osobowy czynnik motywujący młodych do kreowania swojego wyglądu i percepcji innych osób przez pryzmat ich zewnętrżności”¹⁹.

Młodzi ludzie – utwierdzani przekazami płynącymi z mediów – żywią przekonanie, że życie osób, na których się wzorują, jest łatwiejsze i barwniejsze. Przypisują im także większą aktywność seksualną i towarzyską, liczniejsze sukcesy, lepsze przystosowanie, sprawność społeczną, zrównoważenie i niezależność²⁰.

Autorki książki „Piękno w okresie dojrzewania” opisują to w następujący sposób: „Upodobnianie się młodych członków społeczeństwa do osób popularnych, znaczących, np. idoli, ikon piękna, rówieśników spostrzeganych w kategoriach wyróżniającej się atrakcyjności przyczynia się do podnoszenia/umacniania własnej samooceny i poczucia własnej wartości oraz bywa – w przekonaniu młodych ludzi – zapowiedzią mocy, sprawstwa i kontroli nad własnym życiem. Przekonania te są nie tyle nieprawdziwe czy niemożliwe do zrealizowania, co oparte na fałszywych przesłankach. Jakkolwiek bezsprzecznie wygląd zewnętrzny ma wpływ m.in. na pierwsze wrażenie, to nie jest jedynym i wystarczającym czynnikiem odpowiedzialnym za jakość naszego życia, stosunki interpersonalne i powodzenie planów na przyszłość”²¹.

¹⁸ D. Singh, *Adaptive singificance of waist –to–hip and female physical attractiveness*. *Journal of Personality and social Psychology*, 1993, s. 200–207.

¹⁹ B. Ziółkowska, A. Cwojdzńska, M. Chłody, *Ciało w kulturze i nauce*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s. 29.

²⁰ A.H. Eagly, R.D. Ashmore, M.G. Makhijani, L.C. Longo, *What is beautiful is good, but: A meta – analytic review of researcg on the physical attractiveness stereotype*, *Psychological Bulletin*, 1991, s. 39.

²¹ M. Weber, B. Ziółkowska, *Piękno w okresie dojrzewania. Spostrzeganie własnego ciała i prewencja zaburzeń lanknienia w środowisku szkolnym*, Wyd. Dygin, Warszawa 2012, s. 27.

■ Metodologia badań własnych

Badania zostały przeprowadzone metodą ankietową, a narzędziem badawczym był specjalnie sporządzony do celów badania kwestionariusz ankiety. Dobór próby badawczej był celowy. Respondentami byli studenci kierunku pedagogika (studia stacjonarne i niestacjonarne) Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Grupę badawczą stanowiły osoby w wieku od 19 do 30 lat (w tym 28 kobiet – co stanowi 70% oraz 12 mężczyzn – co stanowi 30%). Rozdano 40 ankiet. Zebrany materiał został poddany weryfikacji i analizie. Żadna z ankiet nie została odrzucona. Badania przeprowadzone zostały w styczniu 2016 roku (były anonimowe).

■ Cel badań

Celem przeprowadzonych badań było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jakimi cechami zewnętrznymi charakteryzuje się idealna kobieta?
2. Czy uważasz, że w dzisiejszych czasach ciało kobiecie traktowane jest przedmiotowo?
3. Jak postrzegasz kanon dzisiejszego piękna?
4. Czy wyidealizowane przez media modelki niszczą kobiecie obraz jej ciała i poczucie własnej wartości?
5. Czy dojście do idealnego ciała, które społeczeństwo postawiło nam za perfekcję jest dla ciebie osiągalne?

■ Wyniki przeprowadzonych badań

Poniżej zaprezentowano kilka wypowiedzi studentów dotyczące cech zewnętrznych, które charakteryzują idealną kobietę. Badani na pytanie 1 odpowiedzieli: „Szczupła sylwetka”, „Pełne kształty”, „Ciemna karnacja”, „Duże piersi”, „Ładne rzęsy”, „Mała stopa”, „Jędrny tyłek”, „Piegi”, „Lśniące włosy”, „Chude ciało” itp. odpowiedzi.

W związku z szerokim zakresem odpowiedzi ankietowanych, można je było zawęzić do powiązanych ze sobą ogólnych cech zewnętrznych u kobiety. W poniższej tabeli wyszczególnione zostały następujące odpowiedzi:

Tabela 1. Cechy zewnętrzne charakteryzujące idealną kobietę

Lp.	Kategorie odpowiedzi	Ogółem	
		N = 40	%
1.	Szczupła sylwetka	23	19,17
2.	Długie nogi	16	13,33
3.	Pełne kształty	9	7,50
4.	Ciemna karnacja	5	4,17
5.	Wysportowane ciało	12	10
6.	Małe stopy	4	3,33
7.	Duże piersi	16	13,33
8.	Długie rzęsy	4	3,33
9.	Brak rozstępów	7	5,83
10.	Zadbana twarz	7	5,83
11.	Jędrny tyłek	14	11,67
12.	Piegi	1	0,84
13.	Zadbane włosy	2	1,67

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badań wskazują na to, iż studenci w znacznej mierze do idealnej kobiety przypisują taką cechę, jak: „szczupła sylwetka” – takiej odpowiedzi udzieliło najwięcej ankietowanych, aż 23 osoby, kolejną istotną cechą wg ankietowanych są „długie nogi” i „duże piersi” – 16 osób udzieliło takiej odpowiedzi, co stanowiło 13,33% wszystkich ankietowanych. Tylko jeden z respondentów odpowiedział, że piegi są cechą, jaką można przypisać idealnej kobiecie. Odpowiedź ta stanowiła poniżej 1% spośród wszystkich udzielonych odpowiedzi.

W kolejnym pytaniu badani mieli również wskazać, czy ciało kobiece jest obecnie traktowane przedmiotowo. Oto kilka wypowiedzi.

„Tak, uważam, że w dzisiejszych czasach kobiece ciało jest traktowane przedmiotowo, jeśli to wystarczające słowo. Jest to spowodowane głównie tym, że mężczyźni chcą mieć kobietę „idealną”, a kobiety chcą się podobać mężczyznom”.

„Tak, bo kobiety same na to pozwalają np. poprzez przypadkowe kontakty seksualne”.

„Uważam, że nie, ponieważ każda kobieta indywidualnie podchodzi do swojego ciała. Jeżeli chce je traktować przedmiotowo to je traktuje i wtedy inni robią to samo”.

„Tak, bo osoby z większą wagą traktowane są gorzej”.

„Twierdzę, że tak ciało kobiety jest traktowane przedmiotowo”.

„Niestety tak”.

„Nie zgadzam się”.

Większość odpowiedzi respondentów wskazuje, że kobiece ciało w obecnych czasach może być, a nawet często jest traktowane przedmiotowo. 25 osób spośród ankietowanych odpowiedziało „tak” na zadane pytanie (stanowią one 62,5% wszystkich odpowiedzi). Osób, które twierdziły przeciwnie, było 7 na 40 ankietowanych (stanowiły 17,5%). Również wśród respondentów znalazły się osoby, które były niezdecydowane. 8 osobom ciężko było określić swoje stanowisko w tej sprawie (20% wszystkich ankietowanych).

W swojej książce socjolog Małgorzata Bienkowska-Ptasznik pisze: „Dość długo w naukach społecznych postrzegano płęć jako czynnik różnicowania społecznego wynikającego z filozoficznej koncepcji Kartezjusza, który dokonuje podziału na substancje myślącą, duchową (rozum) i ciało (natura), przepisał pierwsze mężczyznom, a drugie kobietom. Konsekwencją takiego podziału było wyznaczenie kobietom niższej pozycji społecznej i określone wartościowanie ról społecznych kobiecych i męskich, co dalej przekłada się na określoną stratyfikację społeczną kobiet i mężczyzn”²².

Natomiast Anna Brytek-Matera, doktor nauk humanistycznych w zakresie psychologii, napisała: „Franzoi jest zdania, że ludzie w dwojaki sposób traktują swoje ciała; jedni z nas – jak złożony z wielu elementów obiekt, inni – jak proces, lepiej lub gorzej funkcjonująca całość. Jedni i drudzy mogą swe ciało ujmować w sposób nieprawidłowy, rzutujący na ich samoocenę i relacje z innymi”²³.

Postrzeganie dzisiejszego kanonu piękna jest odpowiedzią na 3 pytanie, postawione za cel badań.

Adam Buczkowski uważa, że trudno jest jednoznacznie i wyczerpująco określić treść wymogów z uwagi na zarówno czasowe, jak i przestrzenne różnicowanie, można wymienić elementy, które wydają mi się najbardziej istotne w kontekście analizy cielesności kobiet. Zdaniem Buczkowskiego, przy założeniu, że różnicowanie ludzi na kobiety i mężczyzn jest w dużej mierze społecznym uczeniem ich cielesności, „(...) konieczne jest istnienie dokładnych instrukcji na temat bycia kobietą. Dyskurs wiedzy potocznej jest więc pełen instrukcji dla kobiet dyscyplinujących ciało, począwszy od malowania oczu, czesania się, praktyk kosmetycznych, poprzez odpowiednią dietę czy wreszcie ćwiczenia fizyczne. Wszystkie te elementy dyskursu społecznego związanego z ciałem wpływają na

²² M. Bienkowska-Prasznik, *Płęć społeczna – transseksualizm – rekonstrukcja tożsamości*, [w:] *Zrozumieć płęć*, A. Kuczyńska (red.), Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 146.

²³ *Obraz ciała – obraz siebie. Wizerunek własnego ciała w ujęciu psychospołecznym*, Wyd. Dyfin, Warszawa 2008, s. 12.

utrzymywanie się i reprodukowanie społecznie pożądanego wizerunku kobiety i są przykładami współczesnego stosowania praktyk dyscyplinujących”²⁴.

Respondenci byli proszeni o zaznaczenie jednej z trzech odpowiedzi: kobieta wysoka i szczupła, kobieta średniego wzrostu i o średniej wadze, kobieta niska i o dużej wadze.

Tabela 2. Postrzeganie dzisiejszego kanonu piękna

Odpowiedz	Razem (40)	Procent
Kobieta wysoka i szczupła	27	67,5
Kobieta średniego wzrostu i o średniej wadze	13	32,5
Kobieta niska i o dużej wadze	0	0

Źródło: opracowanie własne.

Po przeanalizowaniu wyniku, co następuje: pierwsza z możliwych odpowiedzi była zaznaczona 27 razy, druga – 13 razy, zaś ostatnia z możliwych ani razu. Odpowiedź pierwsza „kobieta wysoka i szczupła” stanowi 67,55% wszystkich odpowiedzi, kolejna pozostałe 32,5%. Warto również podkreślić fakt, że pierwszą odpowiedź zaznaczyli wszyscy mężczyźni, którzy brali udział w ankiecie. Pytanie 4, które było postawione w celach przeprowadzonych badań odnosiło się do wyidealizowanych ciał modelek. Jest mnóstwo literatury zajmującej się tym problemem.

W konkluzji raportu UNESCO czytamy, że „środki masowego przekazu mogą oddziaływać wieloma sposobami, na przykład prezentując pewne modele, proponując pewne definicje socjalne, stymulując przedstawianie takich czy innych stereotypów, wyposażając niektórych ludzi i niektóre schematy zachowania w określony status społeczny, sugerując właściwe sposoby zachowania, stymulując aprobatę lub dezaprobatę; mogą też działać wieloma innymi, pośrednimi sposobami”²⁵.

Przekaz masowy może skłonić odbiorców do zaniechania pewnych stereotypów myślowych, ale również może umacniać konserwatywne czy wprost reakcyjne predylekcje. Niestety w odniesieniu do spraw kobiet najczęściej ma miejsce właśnie to ostatnie (...) Ludzie są skłonni do silniejszego reagowania na przekazy

²⁴ A. Buczkowski, *Spółeczne tworzenie ciała. Płeć kulturowa i płeć biologiczna*, Wyd. Universitas, Kraków 2005, s. 247.

²⁵ „*Mass Media in Society: the Need of Research*”, „*Reports and Papers on Mass Communication No 59*”, UNESCO, Paris 1970; „*Media Report to Women*”, 1 marca 1978.

(i do lepszego ich zapamiętywania zgodnie z ich dotychczasowymi wyobrażeniami i do ignorowania informacji sprzecznej z nimi²⁶.

Według Albrechta jeśli chcesz „przebić się” w dzisiejszym zdominowanym przez media elektroniczne społeczeństwie, dobry wygląd nie zaszkodzi. Prawda jest taka, że jeżeli nie jesteś ani trochę „atrakcyjny” (względnie przystojny w przypadku mężczyzn, ponadprzeciętnie atrakcyjna w przypadku kobiet), będziesz musiał się bardziej starać i wskazać więcej sprytu²⁷.

Respondenci niemal zgodnie odpowiadali twierdząco na postawione pytanie (aż 31 osób z 40 ankietowanych – co stanowiło 77,5 odpowiedzi), 3 odpowiedzi były przeczące (7,5% odpowiedzi), oraz pozostałe 15% stanowiły ankietowani, którzy nie byli zdecydowani. Oto przykładowe odpowiedzi respondentów:

„Tak. Kreowany wizerunek w mediach pokazuje sztuczne, niemożliwe do osiągnięcia naturalnymi sposobami ciało modelek”.

„Ciężko powiedzieć, to zależy od charakteru kobiety. Niektóre się tym nie przejmują, inne bardzo”.

„Tak, są źródłem kompleksów wśród młodych, dorastających, dojrzewających dziewcząt”.

„Tak, ponieważ wiele kobiet chce wyglądać jak modelki”.

„Nie. Kobiety zdają sobie sprawę, że ciało modelki jest wychudzone, kościste i nie apetyczne”.

„Oczywiście. Wiele kobiet chce się upodobnić do modelek, przez co popadają często w choroby, tj. depresja, anoreksja, bulimia”.

Pytanie 5.

Zdaniem Izabeli Kowalczyk, kontrola wyglądu ciała jest jednym z podstawowych „życiowych” zadań kobiety, które jest przed nią stawiane od początku jej społecznego zaistnienia jako dziewczynki. W związku z tym, jak wnioskuje autorka „Ciała i władzy”, kobieta identyfikuje się ze swym ciałem wiele silniej niż mężczyzna. Kowalczyk powołuje się na słowa Wołyń Kaschack: „wygląd nie jest po prostu jej (kobiety) cechą, jak w przypadku mężczyzny; ona jest swoim wyglądem. Praktycznie każdy aspekt powierzchowności kobiety mówi o tym, kim ona jest i jak ją należy traktować”²⁸.

²⁶ K. Newland, *Kobieta w świecie współczesnym*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1982, s. 92.

²⁷ K. Albrecht, *Inteligencja społeczna*, Warszawa 2007, Wyd. Naukowe PWN, s. 39.

²⁸ I. Kowalczyk, *Ciało i władza*, Wyd. Sic!, Warszawa 2000, s. 17.

Pytanie 5 postawione jako cel badań, brzmiało: „Czy dojście do idealnego ciała, które społeczeństwo postawiło nam za perfekcję jest dla ciebie osiągalne?” Respondenci byli podzieleni w swoich odpowiedziach. Wiele osób odpowiadało twierdząco, lecz byli i tacy, co twierdzili, że dojście do perfekcji nie jest osiągalne. Oto przykładowe odpowiedzi ankietowanych:

„Tak. Wystarczy mieć odpowiednią motywację, a wszystko jest możliwe”.

„Kreowane obecnie idealne ciało jest dla mnie nieosiągalne, ponieważ to nie tylko fizyczna praca nad poprawą jego wyglądu, ale również praca programów komputerowych”.

„Nie, nie ma najmniejszych szans”.

„Tak, kobiety popadają w kompleksy”.

„Tak. Media robią z kobiet anorektyczki”.

„Tak. Wpychają kobiecie do mózgu obraz tego, że tylko chude jest piękne”.

„Pomimo silnych chęci nie każdy osiągnie swój wymarzony ideał, np. z powodu problemów zdrowotnych”.

„Pewnie, że jest osiągalne. Wystarczy ćwiczyć i dobrze się odżywiać”.

Według wcześniej już wspomnianego A. Buczkowskiego funkcjonują fizjologiczne wymogi kobiecości, bezpośrednio związane z biograficznym funkcjonowaniem i wypełnieniem fizjologicznych funkcji przypisanych „kobiecu” ciała (...) Drugi rodzaj wymogów związany jest z tym, co Adam Buczkowski, za Goffmanem, nazywa indywidualną fasadą kulturową, czyli – wymogi związane z kontrolą wyglądu zewnętrznego, m.in. ubioru, makijażu, gestykulacji itp.²⁹.

■ Wnioski

1. Obecnie kobieta funkcjonuje we współcześnie stworzonym świecie ze świadomością dążenia za doskonałością, a codzienna dawka dostarczanych przez media „ideałów piękna” wymusza na kobiecie chęć sprostania tych wymogów.
2. Przedmiotowe traktowanie kobiecego ciała stało się narzędziem współczesnego marketingu. Kobiety posługują się własnym ciałem do zdobycia określonego celu, traktują je jako produkt, w który warto zainwestować, bo można na nim zarobić czy stać się sławnym.
3. Choć do końca nie można określić dokładnie, jaki jest obecnie obowiązujący kanon piękna. Postrzeganie obecnego kanonu piękna jest zależne od wielu

²⁹ A. Buczkowski, *Społeczne tworzenie ciała. Płeć kulturowa i płeć biologiczna*, Wyd. Universitas, Kraków 2005, s. 251.

czynników, które w mediach kreowane i uważane są za dobre. Często zaś nie mają nic wspólnego z rzeczywistością. Ważnym jest uznanie, że ideał kobiecego ciała jest rzeczą względną i uzależnioną od kontekstu kulturowego i społecznego, w jakim żyjemy.

4. Media w dużym stopniu niszczą kobiecie obraz spostrzegania własnego ciała, a przede wszystkim poczucie własnej wartości. Spowodowane jest to ciągłym pragnieniem osiągnięcia takiego efektu, pojawia się zwłaszcza wśród osób młodych, które nie mają pewności siebie, nie akceptują własnego ciała. Presja otoczenia narzuca kobietom wymogi bycia piękną i dopasowania się do kreowanych medialnie norm. Jedynie kobiety, które zaakceptowały siebie, również mają ideał własnego piękna. Należy nabrać dystansu do przekazów kulturowych na temat kobiecego piękna.
5. Kobiety dążą do idealnego ciała, bo taki wymóg stawiają dzisiejsze czasy. Im kobieta piękniejsza, tym jest lepiej postrzegana przez innych. Zawsze będzie „coś”, nad czym jeszcze trzeba popracować czy poprawić. Dlatego też dążenie za doskonałością i osiągnięcie jej nigdy nie będzie możliwe.

■ **Zakończenie**

Według Magdaleny Goik chodzi o to, aby odnaleźć „kobietę prawdziwą, a nie taką jak się wydaje, że być powinna. Ta autentyczna kobieta zawsze będzie niespodzianką zaprzeczającą stereotypom i łatwym interpretacjom. Warto ją zobaczyć, bo spotkanie z nią może być zaskakujące i fascynujące. To kobieta, która nie waha się przedzierać się przez zawiłości życia, poszukiwać, tracić i walczyć oraz zachowywać się na sposób „męski”. Jest odważna i bohatera, ale też delikatna i wrażliwa; jest okrutna i miłosierna, bezkompromisowa, lecz ma wolę porozumienia; stanowcza i pełna wątpliwości. Krótko mówiąc – jest zachwycająca³⁰.

Każda z kobiet jest inna, bowiem przyszło im żyć w różnych epokach, różnych krajach i odmiennych warunkach. To, co je łączy, to głęboka analiza rzeczywistości, wgląd w istotę człowieczeństwa, kreatywność i potężna siła nietuzinkowych osobowości³¹.

Jak pisze w swojej książce Irena Rudowska „Piękność jest marzeniem każdej kobiety, jak siła pragnieniem każdego mężczyzny. Kobieta zaczęła zwracać uwagę na swój wygląd zewnętrzny od czasu, kiedy po raz pierwszy ujrzała swoje

³⁰ M. Goik, *Kobiety w literaturze*, Wyd. Szkolne PWN, Warszawa–Bielsko-Biała 2009, s. 7.

³¹ Tamże, s. 12.

odbicie w przezroczystej wodzie jezior i rzek, kiedy zauważyła zarówno wady, jak i zalety swej urody i wówczas mogła je jedno tuszować, a drugie uwypuklać”³². Warto tę myśl pamiętać i stosować w życiu codziennym tak, aby istotne rzeczy, które przeżywamy, nie zostały stłamszone przez te mniej ważne dla nas.

W innym fragmencie książki wyżej wymienionej autorki można przeczytać: „(...) urokiem każdej kobiety jest nie tylko młodość i uroda, ale młodzieńcze i pogodne usposobienie i interesująca osobowość, bo jak słusznie powiedział markiz de Rocheoucauld: Niewiele jest kobiet, których wartość trwa dłużej, niż ich piękno”³³.

■ Bibliografia

- Albrecht K., *Inteligencja społeczna*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Baudelaire Ch., *Do przechodzącej*, tł. J. Opęchowski [online]
- Benson S., *The Body, Health and Eating Disorders*, [w:] *Identity and Diference*, K. Woodward (red.), London 1997.
- Bieńkowska-Prasznik M., *Płeć społeczna – transseksualizm – rekonstrukcja tożsamości?* [w:] *Zrozumieć płeć*, A. Kuczyńska (red.), Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
- Buczkowski A., *Społeczne tworzenie ciała. Płeć kulturowa i płeć biologiczna*, Wyd. Universitas, Kraków 2005.
- Dudzik I., *Słownictwo nazywające uczucia w języku współczesnej młodzieży*, [w:] *Podkarpackie Forum Filologiczne, Seria: Literatura i Kultura*, L. Wille, M. Malinowska (red.), Rocznik 2010, Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. ks. B. Markiewicza w Jarosławiu, Jarosław 2010.
- Eagly A.H., Ashmore R.D., Makhijani M.G., Longo L.C., *What is beautiful is good, but...: A meta – analytic review of researcg on the physical attractiveness stereotype*, Psychological Bulletin, 1991.
- Eco U., *Historia piękna*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2005.
- Goik M., *Kobiety w literaturze*, Wyd. Szkolne PWN, Warszawa–Bielsko-Biała 2009.
- Kowalczyk I., *Ciało i władza*, Wyd. Sic!, Warszawa 2000.

³² I. Rudowska, *Bądź zawsze młoda i piękna*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1985, s. 5.

³³ Tamże, s. 171.

- McRobbie A., *Notes on Postfeminism and Popular Culture: Bridget Jones and the New gender Regime*, [w:] *All About the Girl: Culture, Power and Identity*, A. Harris (red.), New York – London 2004.
- Migalska A., *W pułapce ciała, czyli transseksualna opowieść o wcielaniu kobiecości w życie na podstawie pamiętnika Ady Strzelec*, [w:] *Kobiety w społeczeństwie polskim*, A. Palęcka, H. Szczodry, M. Warat (red.), Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.
- Nawrot A., *Encyklopedia szkolna*, Kraków, Wyd. GREG 2005.
- Newland K., *Kobieta w świecie współczesnym*, Państwowe Wyd. Ekonomiczne, Warszawa 1982.
- Rostkowski D., Lesiak A., *Klasyki Sztuki. Rubens*, Wyd. HPS, Warszawa 2006.
- Rudowska I., *Bądź zawsze młoda i piękna*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1985.
- Sabelanka E., *W encyklopediach nie znajdziecie*, Wyd. KAW, Poznań 1991.
- Singh D., *Adaptive singificance of waist –to–hip and female physical attractiveness. Journal of Personality and social Psychology*, 1993.
- Sobol U., *Obraz współczesnej kobiety* [online]
- Stańczyk J., *Ideal kobiecej urody w poszczególnych epokach – Barok* [online]
- Stańczyk J., *Ideal kobiecej urody w poszczególnych epokach – Renesans* [online]
- UNESCO, *Mass Media in Society: the Need of Research, Reports and Papers on Mass Communication* No 59, Paris 1970; *Media Report to Women*, 1 marca 1978.
- Weber M., Ziółkowska B., *Piękno w okresie dojrzewania. Spostrzeganie własnego ciała i prewencja zaburzeń łaknienia w środowisku szkolnym*, Wyd. Dygin, Warszawa 2012.
- Ziółkowska B., Cwojdzńska A., Chłody M., *Ciało w kulturze i nauce*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2009.

Mariola Wiglusz

WPŁYW MEDIÓW NA KSZTAŁTOWANIE WSPÓŁCZESNEGO KANONU PIĘKNA

Streszczenie: W zależności od panującej epoki, piękno postrzegane było w różnoraki sposób. W każdej z występujących epok wyrażane było poprzez piękno ludzkie. Od początku dziejów posługiwano się atutami kobiet, ukazując ich piękno w rzeźbie czy malarstwie, które były wzorem piękna w danej epoce. Z czasem jednak zaczęło się to zmieniać, gdy duży wpływ na kształtowanie się piękna zaczęły odgrywać media. Popularyzowane kobiety, ich ciała poddawane modyfikacjom, które ukazywano w reklamach telewizyjnych, stawały się nieosiągalnym kanonem piękna. Dla kobiet chcących osiągnąć prezentowane piękno nie zawsze przynosiło to pozytywny efekt. Współczesne społeczeństwo, obserwujące dzisiejszy kanon piękna, ma świadomość, że jest on niestety nie do końca prawdziwy.

Słowa kluczowe: kanon piękna, piękno, postrzeganie piękna, kształtowanie piękna, wpływ mediów, propagowanie.

■ Wstęp

Już od zarania dziejów ludzkość fascynowało to, co uważane było za piękne, co wzbudzało ich zachwyt i wywoływało w nich pozytywne emocje. Człowiek, bez względu na okres w historii, w którym przyszło mu żyć, pragnął posiadać, czy też patrzeć na rzeczy piękne. Niewątpliwie w zależności od geograficznego położenia, okresu historycznego, czy też kultury, z której się wywodził, wizja tego, co uznawane było za piękne, często bywała diametralnie różna. Chcąc zagłębić się w istotę kształtowania się kanonu piękna na przestrzeni lat, jego cech

charakterystycznych, zmienności, jak również dostrzegalnych odwołań do lat ubiegłych, nie sposób pominąć kwestii wpływu sztuki (malarstwa, rzeźby), czy bardziej współcześnie mediów na jego wizerunek.

Każda epoka dziejowa posiadała swój mniej lub bardziej precyzyjnie określony kanon piękna kobiet. Niekiedy był to wzorzec, który utrzymywał się niezmiennie przez dziesiątki, a nawet setki lat. Jednakże współczesne lata znacząco odbiegają od tej reguły i swój kanon piękna definiują na nowo, niemalże co dekadę. Oddziaływanie mediów utrzymuje się od czasu ich powstania oraz przez okres rozwoju. Z pewnością jest jednym z głównych czynników wpływających na kształtowanie kanonu piękna kobiet. Tak jak w czasach najdawniejszych bohaterki obrazów, czy też rzeźby były wzorem dla kobiet chcących wpisać się we wzorzec kanonu piękna kobiecego, tak we współczesności osobistości medialne stanowią odnośnik tego, jaki wygląd zewnętrzny jest modny i podziwiany przez innych.

■ Pojęcie piękna

Piękno – pozytywna cecha estetyczna bytu, następująca z zachowania proporcji, zgodności barw, dźwięków, stosowności, powściągliwości i użyteczności, odbierana przez zmysły. Wyróżniamy piękno idealne, duchowe, moralne, naturalne, cielesne, obiektywne i subiektywne. Pojęcie to jest mocno związane z teorią estetyki, prawdy i dobra¹. Człowiek zaopatruje się w rzeczy piękne, estetyczne, w zetknięciu z którymi doznaje potężnego, pozytywnego wpływu na bodziec pobudzający do życia².

Człowiek stworzony jest, aby kochać, jednak nie może pozostawać sam ze sobą, potrzebuje szukać przedmiotu kochania. Może go znaleźć w piękności, którą on sam jest. Najpiękniejszą jest istota ludzka, którą stworzył Bóg, dlatego też w samym sobie musi znaleźć wzór piękności, której szuka³.

¹ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Piękno> (dostęp: 13.12.2015, godz. 09:50).

² K. Czerniewska, *Piękno na co dzień – idea rzeczywistości*, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1983, s. 8.

³ W. Tatarkiewicz, *Historia estetyki, Estetyka nowożytna*, tom 3, Wyd. Arkady, Warszawa 1991, s. 350.

„Piękny” – a wraz z nim „wdzięczny”, „ładny”, „wzniosły”, „cudowny”, „pyszny” i tym podobne określenia – przymiotniki, których często używamy wyrażając, że coś się nam podoba⁴.

Jedną z kluczowych uwag Burke’a jest, że w przyrodzie istnieje wiele przedmiotów bez wątpienia pięknych, którym nie jest konieczne przypisywać jakiegokolwiek użyteczności⁵.

Postawa dystansu pozwala nam nazywać pięknym dobro, jeżeli nie prowokuje w nas pragnienia, możemy dostrzec, że mamy związek z pięknem, które cieszy nas niezależnie od jego posiadania, ale tylko tym, że jest⁶. Piękne jest to, co uszczęśliwiałoby nas, gdyby było nasze, ale nawet, gdy nie należy do nas, pozostaje piękne. Poczucie piękna odmienne jest od pragnienia. Pewne nowoczesne teorie estetyczne przyjęły tylko piękno sztuki, nie uznając piękna natury, w innych okresach historycznych odwrotnie, aprobowano również piękno przejawiane w zjawiskach naturalnych⁷.

Grecy uważali, że doskonałość jest warunkiem piękna⁸. Posiadali termin piękna, ale mimo iż tyle piękna stworzyli, nie grało ono wielkiej roli. Złoto i drogie kamienie były wyżej przez nich cenione niż piękno kształtów. Kalon – to greckie pojęcie piękna, od którego wywodzi się nasze, jednakże różniło się między innymi tym, że miało inny zakres i było dużo szersze⁹.

Piękno to najczęściej odniesienie do tego, co *godne uznania* i tylko lekki ton różnił je od tego, co określane było *dobrem*¹⁰.

Starożytni natomiast odnosili się do proporcji w sztuce, posługując się terminem *symetria*. Określenie to wydaje się bardziej zbliżone do naszego pojęcia piękna – aczkolwiek i tutaj występuje istotna różnica. Ceniona w proporcji prawidłowość podobała się nie tyle zmysłowo, co intelektualnie¹¹.

Poklasyczna epoka zbudowała pojęcie bardziej zbliżone do naszego. Stojące z czasem obok symetrii, pojęcie *eurytmii*. Symetria bowiem dotyczyła piękna

⁴ U. Eco, *Historia piękna*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2005, s. 8.

⁵ A. Grzeliński, *Anielski spór o istotę piękna, Zestawienie koncepcji Shaftesbury’ego i Burke’a*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2001, s. 84.

⁶ U. Eco, *Historia ...*, dz. cyt., s. 8.

⁷ Tamże, s. 10.

⁸ W. Tatarkiewicz, *O doskonałości: wybrane eseje*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1991, s. 35.

⁹ W. Tatarkiewicz, *Dzieje sześciu pojęć*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 105.

¹⁰ Tamże, s. 105.

¹¹ W. Tatarkiewicz, *Dzieje...*, dz. cyt., s. 105.

absolutnego, a eurytmia piękna dla oczu i uszu. W późniejszej starożytności znany był termin określający piękno, wedle którego było proporcją części do pozostałych części i do całości, jednakże o ile jest powiązana z piękną barwą. Piękno pojmowano już nie tylko zmysłowo, wzrokowo, ale również kolorystycznie¹².

„Pięknym” Grecy nazywali *kalon*, Rzymianie – *pulchrum*. Łaciński termin utrzymał się przez starożytność i średniowiecze, zanikł w łacinie doby odrodzenia. Pojawiło się wówczas nowsze określenie *bellum* stosowane początkowo do określenia urody kobiet i dzieci, następnie rozszerzone na wszelkie piękno, kolejno *bellum*, wyparło *pulchrum*¹³.

Języki starożytne i nowożytne mają po dwa wyrazy tego samego źródłosłowu, rzeczownik i przymiotnik: *kallos* i *kalon*, *pulchritudo* i *pulcher*, *bellezza* i *bello*, piękno i piękny. Potrzebne są dwa rzeczowniki dla określenia konkretnej rzeczy pięknej i abstrakcyjnej *cechy* piękna. Grecy dla określenia piękna używali przymiotnika „to kalon”.

Piękno w języku polskim jest wyrazem dwuznacznym, nie jest to zresztą mankament wyjątkowy, „piękno” dzieli go z „prawdą” i „dobrem”. Druga złożoność „piękna” polega na tym, że wyraz ten jest na przemian stosowany szeroko, to zwężany do piękna widzialnego i słyszalnego¹⁴. Piękno rozumiane przez Greków obejmowało piękne rzeczy, kształty, barwy, dźwięki, ale jednocześnie określało także piękne myśli i obyczaje. Z czasem natomiast pojęcie to zawężili, tak że zmieniło to symetrię i harmonię, zaś te dwa zwroty zeszyły na dalszy plan¹⁵.

Piękna szukano w sztuce, w naturze, w rzeczach konkretnych, w sferze ogólnych pojęć, w ludzkich charakterach i zachowaniach. W każdym przypadku znaczyło coś innego, raz to co widzialne, zewnętrzne, raz to co osiągalne umysłowo¹⁶.

■ Piękno postrzegane przez Platona

Platon piękno ukazuje w dwóch koncepcjach wypracowanych przez wieki. Pierwsza brzmi: *piękno jako harmonia i proporcja części oraz piękno jako blask, idea wyrażona w Fajdrosie, która wywrze wpływ na myśl neoplatońską*¹⁷. Według

¹² Tamże, s. 105–106.

¹³ Tamże, s. 137.

¹⁴ Tamże, s. 137–138.

¹⁵ Tamże, s. 138–139.

¹⁶ M. Gołaszewska, *Estetyka*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Kraków 1975, s. 3.

¹⁷ U. Eco, *Historia piękna*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2005, s. 48

Platona piękno istnieje autonomicznie, niezależnie od postawy fizycznej, nie jest połączone z tym lub innym przedmiotem zmysłowym, ale jednocześnie promienieje wszędzie.

Piękno nie jest tym tylko, co jest widzialne dla oczu. Ciało dla filozofa jest ciemną jaskinią, ciemnicą duszy, widzenie zmysłowe konieczne jest, aby zostało stłumione poprzez postrzeganie intelektualne. Uchwycenie prawdziwego piękna nie jest wszystkim dane¹⁸. Oto Platon głosił też, że *zachowanie miary i proporcji jest zawsze piękne*¹⁹.

„Wszystko, co dobre, jest piękne, a to, co piękne, nie może być bez miary. Także co do istoty żywej trzeba przyjąć, że jeżeli ma być piękna, musi być proporcjonalna. A żadna proporcja i dysproporcja nie ma większej wagi niż ta, jaka zachodzi między samą duszą a ciałem samym”²⁰.

U Platona piękno dotyczyło, zalet charakteru, które my oddzielamy od zalet estetycznych i których nie łączymy²¹. Filozof uważa, że jeżeli warto żyć, to dla oglądania piękna²².

Etapy ewolucji kanonu kobiecego piękna na przestrzeni wieków

Współcześnie media bardziej kreują kanon piękna kobiecego niż piękna męczyzny. Na przełomie wieków kanon kobiety bardziej rewolucjonizował niż kanon męski. Wygląd idealnego mężczyzny nie ulegał raczej zmianom, był określony. Różnice u kobiet są bardziej widoczne, dlatego skupię się na przedstawieniu opisu wzoru kobiecego piękna.

Kanon piękna na przestrzeni wieków bardzo się przekształcał i ewoluował w zależności od panującej ówczesnie epoki dziejowej. Każda z nich posiadała własny ideał piękna.

Podejście do ciała i sfery duchowej na przestrzeni wieków zmieniało się i było charakterystyczne dla danej epoki. Kiedy przeważał kult sfery duchowej – duszę konfrontowano z siedliskiem grzechu, którym było ciało. Z tego względu

¹⁸ Tamże, s. 50.

¹⁹ W. Tatarkiewicz, *Dzieje...*, dz. cyt., s. 144.

²⁰ http://www.filozofia-moja.republika.pl/teksty_platona.pdf (dostęp: 13.12.2015, godz. 14:20).

²¹ W. Tatarkiewicz, *Dzieje ...*, dz. cyt., s. 105.

²² A. Kuczyńska, *Piękno. Mit i rzeczywistość*, Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa 1972, s. 8.

konieczne było poddawać je umartwieniu, postom, trudom uduchowiających pielgrzymek. Znaczącym przykładem są tutaj, średniowiecze z filozofią teocentryzmu i odrodzenie z homocentryzmem, afirmacją cielesności, uwielbieniem pięknego ciała oraz szczęściem płynącym z życia według głoszonej zasady – *nic co ludzkie, nie może być obce*²³.

Najwcześniejszym wizerunkiem kobiety jest Wenus z Willendorfu, to najbardziej znana rzeźba prehistoryczna z okresu paleolitu. Cechą charakterystyczną ukazanej postaci, jak można zauważyć, są rozbudowane oraz masywne uda, duże piersi i brzuch. Przedstawione w ten sposób atrybuty mogą świadczyć o tym, że głównym zadaniem kobiet z tego okresu było rodzenie dzieci. Następnie obraz kobiety stopniowo się zmienia²⁴.

W starożytności opisując piękno, możemy posłużyć się strofą będącą wyrazem poglądu starożytnych Greków – *Ten kto jest piękny, jest drogi, kto nie jest piękny, nie jest drogi*²⁵. Jednakże, trzeba mieć na uwadze, że starożytni artyści, ludzie literatury nie mieli swojej określonej, sprecyzowanej definicji piękna. Starożytne piękno wielokrotnie związane było z innymi cechami. Poeci czasów Homera, jak i sam autor „Iliady” w swoich tekstach nie ukazywali świadomego rozumienia czym jest i charakteryzuje się piękno. Rzeźbiarze starożytni w swoich dziełach poszukiwali proporcji, symetrii, które miały nadawać odpowiedni kształt i charakter oraz wywoływać poczucie harmonii i budzić zachwyt. Przykładem takiego podejścia do kanonu piękna może być rzeźba Wenus z Milo, powstała w II wieku p.n.e, ukazująca boginię jako kobietę o idealnych proporcjach i stosunku długości części ciała. Cechą charakterystyczną kobiet okresu starożytności była blada cera, określana „porcelanową cerą”. Dodatkowo podkreślano ją za pomocą bieli ołowianej, którą uważa się za jedną z pierwszych zabiegów kosmetycznych²⁶. Błada twarz była wówczas oznaką bogactwa i luksusu oraz przynależności do wyższej klasy społecznej, w przeciwieństwie do kobiet o ciemnej cerze, którym przypisywano status kobiet z niższej klasy. Sylwetka przedstawianych na obrazach kobiet z tego okresu charakteryzowała się smukłością, szczupłością, a twarz miała delikatne i szlachetne rysy, co świadczyło o nienagannym wyglądzie

²³ J. Gajda, *Antropologia kulturowa*, Wyd. Impuls, Kraków 2015, s. 31.

²⁴ <http://artelis.pl/artykuly/47131/Ewolucja-postrzegania-ciala-kobiety-i-wspolczesny-wymog-bycia-piekny> (dostęp: 14.12.2015, godz. 10:30).

²⁵ U. Eco, *Historia ...*, dz. cyt., s. 37.

²⁶ L. Winniczuk, *Ludzie, zwyczaje i obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1983, s. 214.

i uwidaczniało jej piękno zewnętrzne. Poza zewnętrzną aparycją dużą rolę odgrywało piękno wewnętrzne i duchowe. Do ważnych atutów kobiet należały także inteligencja i powściągliwość, a także dobroć i miłośerność²⁷.

W średniowieczu głównym zadaniem kobiet była modlitwa i post, co świadczyło o zmianach priorytetów życiowych i samej roli kobiety w społeczeństwie. W kanon idealnej, wpisywały się kobiety o posturze wątlej, chudej, której ciało było wręcz jak u dziewczynki. Ogólna szczupłość, niewielkie piersi i delikatność kształtów kontrastowały z szerokim i wydętym brzuchem, który dodatkowo eksponowano i podkreślano w sposobie ubierania. Charakterystycznymi cechami twarzy, kobiet średniowiecza, były wąskie usta, wydłużony nos, duże oczy i wysokie czoło. Tę ostatnią cechę kobiety starały się specjalnie uwidocznic poprzez golenie włosów nad linią czoła, aby wizualnie uzyskać efekt wysokiego i szlachetnego czoła²⁸.

Ideał kobiet z czasów renesansu to między innymi „Mona Liza” – Leonarda da Vinci (1452–1519). Kobiety żyjące w tym okresie charakteryzowały się zaokrąglonymi kształtami, dużymi oczami i małymi ustami. Mówiąc o wzorcu kobiecego piękna, w tym okresie, możemy wyróżnić także dzieło stworzone przez Sandro Botticelliego (1445–1510), *Narodziny Wenus*, która ukazana została jako mityczna bogini, na podobieństwo anioła²⁹.

Kobieta w okresie renesansu stosowała kosmetyki, włosy farbowała na blond, czasami w odcieniu rudego, zwracając im szczególną uwagę. Ciała kobiet z tego okresu tworzone były, aby dzieła sztuki złotniczej były dzięki nim podkreślane. Przedsiębiorczość i aktywność kobiet uwidaczniała się właśnie w tym okresie. Do kobiet należało podkreślanie praw mody w życiu dworu, ale także dostosowywanie do mającego tam miejsce przepychu. Nie zapominały jednak przy tym o rozwijaniu zalet własnego umysłu, aktywnie uczestnicząc w sztukach pięknych. Umiejętność konwersacji jak również predyspozycje filozoficzne i polemiczne były ich mocną stroną³⁰.

Następująca po renesansie epoka baroku wykreowała ideał kobiety jako postać o wyrazistych kształtach, a wręcz nawet pulchnych. Figurę kobiet w tym

²⁷ <http://artelis.pl/artykuly/47131/Ewolucja-postrzegania-ciala-kobiety-i-wspolczesny-wymog-bycia-piekny> (dostęp: 14.12.2015, godz. 11:40).

²⁸ <http://www.lowkole.pl/projekty/wokolpatrona/uroda.html> (dostęp: 14.12.2015, godz. 12:00).

²⁹ <http://www.zs1bibl.cba.pl/zd/wystawki/kobietawsztuce3.pdf> (dostęp: 15.12.2015, godz. 10:15).

³⁰ U. Eco, *Historia ...*, dz. cyt., s. 196–198.

okresie określono jako „rubensowska”³¹. Ten flamandzki malarz, żyjący na przełomie XVI i XVII w., w swoich dziełach przedstawiał ideał kobiety jako osoby o potężnej posturze, pełnych krągłościach, którą dzisiaj potocznie można by określić jako „puszystą”, wtedy natomiast wpisywała się w kanon piękna³². Okrągłe ramiona, duże piersi i wálki tłuszczu cechowały kobiety, tego okresu³³.

Poza cielesnością kobieta barokowa przeszła metamorfozę również charakterologiczną i duchową. Z kobiety zamkniętej w sobie, oddanej pokucie i powściągliwej w ziemskich uciechach, stała się osobą wyrachowaną, wyniosłą, chcącą podkreślać swoje walory i seksualność, czy to na wykwintnych dworach, czy też w życiu codziennym³⁴.

Od końca XVII do początku XIX w. w Europie panował okres oświecenia, zwany też jako wiek rozumu, wiek filozofów. Nie przez przypadek te dwa określenia stosowano równoważnie do opisu panującego ówczesnie okresu historycznego. To właśnie rozum i filozofia wpływały na wszystkie dziedziny życia kulturalnego i społecznego, w tym również kanon piękna epoki oświecenia. Filozof Immanuel Kant pisał, że piękno polega na doskonałości, że jest źródłem przyjemności i uciech zmysłowych. W kontraście do takiego poglądu stała wizja piękna przedstawiana przez Jean-Jacques Rousseau, który twierdził, że piękno to niedoskonałości, że kobiety celowo podkreślały swoją słabość, kruchość, aby przypodobać się mężczyznom i wzbudzić w nich zachwyt nad swoją osobą³⁵.

Po latach krągłości i otyłości do łask wróciły kobiety o posturze smukłej, szczupłej, odznaczające się dużym jak na tamte czasy wzrostem, które charakteryzowały się, tak uwielbianą w starożytności, proporcjonalnością sylwetki. Prosty, zgrabny i wyrazisty nos, drobne usta, klasyczna w swoich rysach twarz, czy też ciemny odcień włosów, dodatkowo podkreślony delikatnymi lokami, to zbiór cech, które można by przypisać do ideału kobiecego piękna okresu oświecenia. Na kształt i charakter osiemnastowiecznego kanonu piękna istotny wpływ miała rozkwitająca francuska moda. Wykreowała ona kobietę delikatną, kruchą,

³¹ <http://artelis.pl/artykuly/47131/Ewolucja-postrzegania-ciala-kobiety-i-wspolczesny-wymog-bycia-piekny> (dostęp: 15.12.2015, godz. 10:50).

³² https://pl.wikipedia.org/wiki/Peter_Paul_Rubens (dostęp: 15.12.2015, godz. 11:05).

³³ H. Mobius [z niem. przeł. Anna Porębska], *Kobieta baroku*, Wyd. Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1986, s. 76.

³⁴ <http://kobiecosc.info/barokowy-ideal-kobiecego-piekna/> (dostęp: 15.12.2015, godz. 11:30).

³⁵ <http://zalicz.net/4800/idea%C5%82-pi%C4%99kna-w-literaturze-baroku-i-o%C5%9Bwiecenia> (dostęp: 15.12.2015, godz. 12:10).

o wyjątkowo jasnej, a wręcz mlecznej cerze, z jasnymi oczami i włosami. Spopularyzowany ówczesnie, wyrazisty makijaż, jakiemu poddawały się kobiety, miał za zadanie nie tylko uwidocznić cechy urody zewnętrznej, ale przede wszystkim dodać dorosłości, sprawić, że wyglądało się dojrzałe, co było bardzo cenione przez mężczyzn³⁶.

Kanon piękna kobiecego w okresie romantyzmu był bardzo charakterystyczny, ponieważ kobiety z tego okresu określano mianem pięknej damy. Wśród cech przypisywanych kobietom z tego okresu dominowały delikatne rysy twarzy, jedwabście gładka skóra, a ponadto piękne damy nie mogły się obyć bez szczupłej sylwetki i długich zazwyczaj blond włosów. Wszystkie te walory miały sprawiać, aby wygląd miał charakter delikatnej istoty³⁷.

Do podstawowych cech, określających kobiece piękno, należała również delikatność, wrażliwość, a także w dużej mierze naturalność. Mężczyźni zabiegali o takie właśnie kobiety, równocześnie bardzo fascynowali się, gdy o kobietę trzeba było długo zabiegać, a także przy tym wiele przeczierać, aby ją zdobyć. W opisach poetów, kobieta przedstawiana była jako istota niedostępna, dostarczająca zakochanemu w sobie mężczyźnie wiele cierpienia i tęsknoty³⁸.

Kobieta w okresie romantyzmu widziana jako stworzenie czyste, ulotne, przyrównywane do anioła stróża. Istotnym jest fakt, iż piękno w romantyzmie nie odnosiło się tylko i wyłącznie do piękna zewnętrznego. Piękno zewnętrzne było tylko symptomem piękna wewnętrznego. Wiązało się ze szlachetnością, wrażliwością, tym samym odzwierciedlając to, co we wnętrzu i to, co duchowe³⁹.

O ile w scharakteryzowanych powyżej epokach dziejowych możemy mówić o kanonach piękna, które utrzymywały się na przestrzeni kilkudziesięciu czy nawet setek lat, o tyle w epoce postmodernistycznej, w której obecnie żyjemy, zmiany w kanonie piękna kobiecego następowały cyklicznie co dekadę. Zmiany te były niekiedy bardzo drastyczne, aczkolwiek niejednokrotnie można było zaobserwować

³⁶ <http://kobiecosc.info/oswieceniowa-kobieta-wiele-miala-na-glowie/> (dostęp: 19.12.2015, godz. 13:20).

³⁷ <http://artelis.pl/artykuly/47131/Ewolucja-postrzegania-ciala-kobiety-i-wspolczesny-wymog-bycia-piekny> (dostęp: 19.12.2015, godz. 13:40).

³⁸ http://kobieta.dlastudenta.pl/artykul/Kobieta_ideal_na_przestrzeni_epok,27579.html (dostęp: 19.12.2015, godz. 14:00).

³⁹ <http://kobiecosc.info/subtelna-wrażliwa-z-piekny-m-wnetrzem-romantyczny-ideal-kobiety/> (dostęp 19.12.2015, godz. 14:35).

powtarzalność wielu charakterystycznych cech z poprzednich epok⁴⁰. Współczesna kultura wpływała nie tylko na liczne zmiany w wizerunku fizycznym kanonu piękna, ale spowodowała również zmiany w samej obyczajowości, cielesności człowieka. Począwszy od samego podejścia do pielęgnacji ciała różnorodnymi zabiegami higieniczno-kosmetycznymi, poprzez troskę o jego fizyczną kondycję i wygląd, a kończąc na jego eksponowaniu i wizerunku w oczach drugiego człowieka⁴¹.

Chcąc scharakteryzować przebieg i zakres zmian wizerunkowych kanonu kobiecego piękna, przyjrzyjmy się ideałom kobiet na przestrzeni XX wieku. Do lat dwudziestych XX wieku możemy mówić o utrzymywaniu się modnej już w poprzednim wieku wąskiej talii. Efekt ten uzyskiwany był przez noszenie gorsetów, których ciasne wiązanie powodowało trudności w swobodnym oddychaniu u kobiet. Jednakże pragnienie posiadania wyraźnie zaznaczonej, czasami aż przesadnie, szczupłej talii stawiane było ponad względy zdrowotne. W parze ze smukłą talią szedł duży, wydatny i wyraźnie eksponowany biust. Całościowego efektu idealnej fizycznie kobiety tamtych lat dopełniały bujne, wysoko upięte włosy z gdzieś tam wypuszczanymi pojedynczymi kosmykami.

Dekadę później kanon piękna zmienił się wręcz diametralnie. Całkowicie odrzucono w nim gorsety, bujne biusty, wyeksponowane biodra oraz pośladki. W ich miejsce przyszła moda na smukłości, tj. szczupłe, długie nogi, wąskie biodra, naturalnego obwodu talia i małe piersi. Bujne i finezyjnie upięte włosy zastąpiono krótko ściętymi i prostymi fryzurami.

W latach trzydziestych można było zaobserwować kolejne zmiany w kanonie kobiecego piękna. W przeciwieństwie do poprzedniego dziesięciolecia nie były one aż tak drastyczne, a nawet dostrzegalny był powrót do upodobań z początku wieku. Ciało kobiety odzyskało ówczesnie swoje naturalne krągłości, cenione były wówczas pełne biodra, które wyraźnie podkreślano w opinających sukniach. Ówczesna kobieta swoją elegancję i piękno podkreślała dodatkowo swoim uczesaniem. Liczne loki i wyraźne podziały zastąpiły krótką i nieprzesadnie finezyjną fryzurę lat dwudziestych. Koniec lat trzydziestych i początek lat czterdziestych dwudziestego wieku był nie tylko burzliwy pod kątem polityczno-militarnym, z racji trwającej II wojny światowej, ale miał też swoje odbicie na wizerunek idealnej pięknej kobiety. Ten okres w historii dziejów ludzkich wymagał od kobiet nie

⁴⁰ A. Chałupnik, *Antropologia ciała: zagadnienia i wybór tekstów*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008, s. 99.

⁴¹ http://joemonster.org/art/34194/Jak_przez_ostatnie_100_lat_zmienialy_sie_idealny_kobiecego_piekna (dostęp: 02.01.2016, godz.16:15).

tylko dużej siły mentalnej, ale i fizycznej. W kanon piękna wpisywały się kobiety o mocnych nogach, wyraźnie umięśnionych ramionach. Można powiedzieć, że kobiece ciało nabrało pewnych męskich atrybutów, ale miało to charakter zdrowo rozsądkowy. Kobiety nie zapomniały przy tym o swojej cielesności i seksualności. Kolejne dziesięć lat przyniosły następne zmiany w wizerunku kobiecego piękna. W kształcie kobiety idealnej można doszukać się pewnego odwołania do rubensowskiej damy. Kągłe biodra, biusty, pośladki czy uda, były tym, co wzbudzało pożądanie u kobiet i mężczyzn. Szczupłe i delikatne panie pragnęły mieć figurę o kształcie klepsydry, do tego aż stopnia, że powszechne było zażywanie różnych medykamentów, które miały spowodować, że nabrałyby one trochę „ciała”⁴².

W latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku zapanowała ogólnościatowa moda na mało kobiece modelki, której prekursorką była osoba angielskiej modelki Lesley Lawson, o pseudonimie Twiggy (w wolnym tłumaczeniu – gałązka). Za przyczyną „Twiggy”, ówczesnym kanonem piękna kobiecego stały się duże oczy, regularne rysy i drobna chłopięca sylwetka, mająca znamiona wręcz anorektycznej. Model pięknego, kobiecego ciała wylansowany w latach sześćdziesiątych ma swoje odbicie w wizerunku dzisiejszych kobiet⁴³.

Moda na szczupłą sylwetkę utrzymała się w latach siedemdziesiątych, lecz nie była ona aż tak drastyczna, ale w swojej postaci bardziej naturalna. Od kobiet, chcących być uważanymi za piękne, oczekiwano autentyczności i wrodzonego uroku. Wysportowane ciała, długie nogi, kształtny biust i obowiązkowo rozpuszczone włosy doskonale wpisywały się w kanon kobiecego piękna⁴⁴.

Lata osiemdziesiąte jeszcze wyraźniej ukształtowały kanon piękna kobiecego, jako osobę o wysportowanej, szczupłej i silnej sylwetce. Przez osoby supermodelek tamtych lat, lansowany był zdrowy tryb życia i wypracowane muskularne ciało⁴⁵.

Coraz wyraźniejszy wpływ świata mody na kształtowanie się kanonu piękna uwidocznił się w latach 90. minionego stulecia. Znowu popularna stała się

⁴² http://joemonster.org/art/34194/Jak_przez_ostatnie_100_lat_zmienialy_sie_idealny_kobiecego_piekna (dostęp: 02.01.2016, godz. 16:55).

⁴³ http://nowinylekarskie.ump.edu.pl/uploads/2007/2/173_2_76_2007.pdf (dostęp: 02.01.2016, godz. 17:20).

⁴⁴ http://polki.pl/ideal-kobiecej-figury-na-przestrzeni-lat,we-dwoje-pielegnacja-i-zabiegi-w-pogoni-za-uroda-artykul,10073418.html?page_no=4 (dostęp: 02.01.2016, godz. 17:45).

⁴⁵ <http://www.zmienna.net.pl/kanon-piekna/> (dostęp: 02.01.2016, godz. 17:55).

sylwetka kobiety szczupłej, wręcz wychudzonej, o niedbałej fryzurze i makijażu. Zaobserwować można w tym trendzie powrót do lat 60. i postaci Twiggy⁴⁶.

W pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku kształt kanonu kobiecego piękna utrzymał główne cechy z minionej dekady. Jednakże, w tych latach dążono do perfekcji. Płaskie brzuchy podkreślano wyraźnym zarysem mięśni, a talia i piersi koniecznie musiały być jędrne oraz naturalne. W trwającym obecnie drugim dziesięcioleciu XXI wieku trudno doszukać się jasno określonego kanonu piękna. Na to, co uznawane jest jako kobiece piękno, wpływają w znacznej mierze lekarze chirurgii plastycznej oraz media⁴⁷.

Wpływ mediów na kształtowanie współczesnego kanonu piękna

„Rola telewizji w naszym codziennym życiu wzrasta, a bez telewizora już prawie nikt z nas nie potrafi się obejść. Trudno sobie wyobrazić też życie bez telefonu, komputera, radia, ogólnie rzecz biorąc – środków masowego przekazu. Te zdobycze cywilizacji same w sobie nie są złe, a z założenia mają nam służyć, jednak bardzo dużo zależy od tego, w jaki sposób z nich korzystamy”⁴⁸.

Współcześnie dominuje kult ciała i cielesności, a także związane z nim, bogate style obyczajowości, głoszone przez popkulturę i konsumpcyjny styl życia, jako efekt przemian cywilizacyjnych. Możemy mieć na uwadze również wzór harmonijny ciała człowieka, reprezentującego młodość i urodę, prezentującego dysponowaną, smukłą, urokliwą sylwetkę. Kanon ciała propagującego wypielęgnowanie i przyodzianie w seksowny, modny strój⁴⁹.

Zmiany obyczajowości dotyczące cielesności człowieka dotknęły również kwestii traktowania ciała jako kolejnego towaru na sprzedaż. Zaczęto traktować je w sposób czysto przedmiotowy, konsumpcyjny, czyli wyłącznie w sposób

⁴⁶ http://joemonster.org/art/34194/Jak_przez_ostatnie_100_lat_zmienialy_sie_ideal_kobiecego_piekna (dostęp: 03.01.2016, godz. 11:30).

⁴⁷ http://polki.pl/ideal-kobiecej-figury-na-przestrzeni-lat,we-dwoje-pielegnacja-i-zabiegi-w-pogoni-za-uroda-artykul,10073418.html?page_no=4 (dostęp: 03.01.2016, godz. 12:00).

⁴⁸ G. Bielecka, I. Dudzik, *Odbiór współczesnej bajki telewizyjnej przez dzieci w wieku przedszkolnym*, [w:] *Edukacja artystyczna jako twórcza. Perspektywy – dylematy – inspiracje*, M. Kołodziejski, M. Szymańska (red.), Redakcja Naczelna Wydawnictwa Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku, Płock 2011, s. 107.

⁴⁹ J. Gajda, *Antropologia kulturowa*, Wyd. Impuls, Kraków 2015, s. 31.

użytkowy⁵⁰. Panujący obecnie wszechobecny kult ciała i młodości w połączeniu z sukcesem zawodowym jest jedną z najistotniejszych cech kultury masowej, w istotny sposób kształtowanej przez media. W ukazywanym w mediach kanonie piękna i człowieka sukcesu, nie ma miejsca na starość, niedoskonałości cielesne oraz naturalne zmiany biologiczne⁵¹.

Pojęcie piękna jak i samego jego kanonu są określeniami względnymi, a ich definicja ma charakter często bardzo subiektywny. Jednakże nie jest to oczywiste dla wszystkich. Świat telewizji, reklamy oraz ogólnie zwanego show biznesu posiadają swój precyzyjnie określony wizerunek kobiety. Media swoim działaniem niezwykle wygórowały kanon piękna oraz wyniosły go na piedestał piramidy wartości ludzkich. Takie działania doprowadziły do tego, iż tylko nieliczni są w stanie jemu sprostać. Ukazywany bezustannie wizerunek kobiet o niezwykle szczupłej sylwetce, z bardzo długimi nogami i jędrnymi pośladkami oraz piersiami, z pięknymi rysami twarzy podświadomie wpływają na współczesne kobiety i ich postrzeganie własnego ciała. Ten nieosiągalny ideał kobiety traktują jako coś niezbędnego, do czego muszą dążyć i co zapewni im poczucie szczęścia oraz gwarancję sukcesów. Dzisiejsza kobieta, od której wymaga się, aby miała nienaganne ciało, poddaje się reżimowi diet, aktywności fizycznej, wielorakich zabiegów kosmetycznych, wszystko po to, aby utrzymywać ciało w doskonałej formie. Prowadzi to do poczucia, iż ciało to podstawa do dobrego samopoczucia oraz posiadania wysokiej samooceny. Lansowany w mediach kanon piękna ukazuje kobietę jako osobę silną pod względem fizycznym i psychicznym, nie zważając na to, iż każda kobieta jest inna i ma inną skalę potrzeb i wachlarz możliwości⁵².

Przekaz medialny wykorzystywany jest jako nośnik informacji marketingowej, a reklama sama w sobie stała się popularnym narzędziem promowania produktów i usług. Forma, jaką przybiera ten przekaz, niejednokrotnie może tworzyć nowe lub pogłębiać istniejące już stereotypy, kreować nowe trendy w zachowaniu oraz wyglądzie, jak również wpływać na odbiór i postrzeganie danych grup społecznych. Kształtowany w mediach wizerunek kobiety wyolbrzymia w oczach odbiorczyń potencjalne usterki w ich własnych ciałach, na które nigdy nie zwróciłyby uwagi, a które teraz stały się dla nich obsesją i z którymi muszą walczyć.

⁵⁰ <http://artelis.pl/artykuly/47131/Ewolucja-postrzegania-ciala-kobiety-i-wspolczesny-wymog-bycia-piekny> (dostęp: 03.01.2016, godz. 12:30).

⁵¹ J. Gajda, dz. cyt., s. 32.

⁵² <http://artelis.pl/artykuly/47131/Ewolucja-postrzegania-ciala-kobiety-i-wspolczesny-wymog-bycia-piekny> (dostęp: 03.01.2016, godz. 13:10).

Prowadzi to niejednokrotnie do patologicznego podejścia do własnych niedoskonałości. Efektem takich działań mogą być na przykład zaburzenia odżywiania, takie jak: anoreksja, bulimia czy otyłość⁵³. Przekaz medialny wywołuje poczucie rozbieżności pomiędzy wizerunkiem własnego ciała a tego idealnego, czego skutkiem jest nieustanny niepokój o wizerunek i wagę ciała⁵⁴. Obraz medialny jest wytworem pracy wielu specjalistów od marketingu, agencji reklamowych oraz techników od obróbki cyfrowej. Prowadzi to do tego, że obraz kobiety sukcesu jest sztucznie wyidealizowany i nie jest do osiągnięcia przez większość kobiet⁵⁵.

■ Metodologia badań własnych

Badania zostały przeprowadzone metodą ankietową. Narzędziem badawczym był celowo sporządzony kwestionariusz ankiety. Dobór próby był celowy. W badaniach brali udział studenci pierwszego roku studiów stacjonarnych na kierunku pielęgniarstwo oraz studenci trzeciego roku studiów stacjonarnych na kierunku filologia angielska, Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Respondentami było 50 kobiet, co stanowi 83,3% i 10 mężczyzn, co stanowi 16,7%. Rozdano 60 kwestionariuszy, które zostały przeanalizowane i poddane weryfikacji. Badania były anonimowe i przeprowadzono je w grudniu 2015 roku.

■ Cel badań

Celem przeprowadzonych badań było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Co według Ciebie jest rozumiane pod pojęciem piękna? (wymień 3 cechy charakterystyczne).
2. Według Ciebie, wpływ mediów na kanon współczesnego piękna ma charakter:...
3. Jaki wpływ na współczesne piękno odgrywają media?

⁵³ http://nowinylekarskie.ump.edu.pl/uploads/2007/2/173_2_76_2007.pdf (dostęp: 03.01.2016, godz. 13:30).

⁵⁴ Z. Melosik, *Młodość i styl życia: paradoksy pop – tożsamości*, [w:] *Młodość, styl życia i zdrowie. Konteksty i kontrowersje*, Z. Melosik (red.), Wyd. WOLUMIN, Poznań 2001, s. 59.

⁵⁵ M. Kochan-Wójcik, E. Małkiewicz, *Wizualne mass media a wizerunek własnego ciała u dorastających dziewcząt – przegląd literatury*, [w:] *Psychologia rozwojowa*, A. Oleszkowicz (red.), Warszawa 2003, s. 9–17.

4. Czy modelki występujące w reklamach telewizyjnych i prasowych są wzorem współczesnego kanonu piękna?
5. Które określenia, według Ciebie, najlepiej opisują kanon piękna ukazywany przez media (zaznacz 3 odpowiedzi)?
6. Czy spotkałeś się kiedykolwiek z kampaniami reklamowymi, które propagowały naturalny wygląd i kształty kobiety?
7. Jakie cechy zewnętrzne – według Twojej opinii – mogą wpływać na współczesne piękno?

■ Wyniki przeprowadzonych badań

Współcześnie piękno rozumiane jest jako pojęcie odnoszące się głównie do idealnego, nienagannego wyglądu zewnętrznego. Należy jednak pamiętać, że pięknym nie jest tylko to, co stworzył człowiek, ale przede wszystkim pięknym jest sama istota ludzka. W mediach największa waga przywiązywana jest pięknu zewnętrznemu, a dużo ważniejszym jest fakt, jakie poglądy i wiedzę posiada dana osoba, a także, co sobą reprezentuje. Należy także nie zapominać w dobie postrzeganego dzisiaj piękna, iż prawdziwym pięknem jest to, co dla oka niewidzialne⁵⁶.

Poniżej zaprezentowano kilka najczęściej występujących wypowiedzi studentów, dotyczących rozumienia piękna. Badani na pytanie 1 odpowiadali:

„Wygląd”, „Osobowość”, „Charakter”, „Naturalność”, „Dbanie o siebie”, „Inteligencja”, „Odwaga”, „Mądrość”, „Ładna”, „Miłość”, „Ambicja”, „Błysk w oku”, „Wywoływanie uczuć”, „Ładne oczy”, „Piękny uśmiech”, „Szczupła”, „Urodziwa”, „Doskonałość”, „Wzbudzanie zachwyty”, „Pogoda ducha”, „Akceptowanie samego siebie”.

Tabela 1. Opinia badanych na temat wpływu mediów na kanon współczesnego piękna ma charakter

Kategorie odpowiedzi		Ogółem %
a)	pozytywny	16,7
b)	negatywny	66,7
c)	neutralny	16,7

Źródło: badania własne.

⁵⁶ <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:t4VPLKqD608J:www.politykamlo-dych.pl/app/download/5793120760/Rola%2Bpi%25C4%2599kna%2Bwe%2Bwsp%25C3%25B3%25C5%2582czesnym%2B%25C5%259Bwiecie..pdf+%&cd=2&hl=pl&ct=clnk&gl=pl> (dostęp: 05.01.2016, godz. 16:13).

Wyniki badań wskazują na to, że wpływ mediów na zdecydowaną większość 66,7% ma charakter negatywny. Natomiast zaskakującym jest, iż charakter pozytywny i neutralny prezentuje się na tym samym poziomie.

Należałoby się zastanowić, jaki wpływ odgrywają media na współczesne piękno.

Tabela 2. Opinia badanych na temat wpływu mediów na współczesny kanon piękna

Kategorie odpowiedzi		Ogółem %
a)	Obniżanie samooceny	15,6
b)	Dążenie do osiągnięcia piękna	11,1
c)	Wychudzenie	17,8
d)	Negatywny wpływ suplementów odchudzających	2,2
e)	Popadanie w kompleksy	22,2
f)	Motywowanie do ćwiczeń	7,8
g)	Doprowadzenie do anoreksji lub bulimii	8,9
h)	Zwiększanie liczby wykonywania zabiegów, operacji plastycznych	13,3
i)	Inne – jakie?...	1,1

Źródło: badania własne.

Wpływ mediów na odbiorców jest zróżnicowany. Wyniki badań świadczą jednak o tym, iż w największym stopniu rzutuje na popadanie w kompleksy, ale jednocześnie według zdecydowanej większości badanych, ma wpływ na wychudzenie. Na trzecim miejscu natomiast kwalifikuje się obniżanie samooceny, ale także według 13,3% respondentów, zwiększa liczbę wykonywania zabiegów, operacji plastycznych.

Kolejną ważną kwestią są modelki występujące w reklamach telewizyjnych i prasowych. Warto byłoby zastanowić się, czy są one wzorem współczesnego kanonu piękna.

Tabela 3. Opinia badanych, czy modelki występujące w reklamach telewizyjnych i prasowych są wzorem współczesnego kanonu piękna

Kategorie odpowiedzi		Ogółem %
a)	Tak	16,7
b)	Nie	53,3
c)	Trudno powiedzieć	30

Źródło: badania własne.

Według ankietowanych zdecydowana większość, czyli 53,3% uważa, że nie są one wzorem współczesnego kanonu piękna. 30% badanych twierdzi, że trudno powiedzieć, natomiast dla 16,7% respondentów są wzorem współczesnego kanonu piękna.

Badani mieli również wskazać, jakie określenia najlepiej opisują kanon piękna ukazywany w mediach. Określenia te prezentują się następująco:

Tabela 4. Opinia badanych na temat modelek prezentujących się w mediach

Kategorie odpowiedzi	Ogółem %
a) Naturalna	10
b) Idealna	15
c) Przeciętna	6,3
d) Sztuczna	23,8
e) Nieprawdziwa	25
f) Szczęśliwa	7,5
g) Niezależna	10
h) Inne-jakie?...	2,5

Źródło: badania własne.

Najlepiej opisującym kanon piękna, ukazywanym przez media określeniem według 25% badanych jest „nieprawdziwa”. Według 23,8% badanych określeniem tym jest „sztuczna”. Na trzecim miejscu natomiast według 15% ankietowanych kanon piękna ukazywany przez media jest „idealny”.

Respondenci mieli zdecydować, czy kampanie reklamowe, z którymi mieli styczność, propagowały naturalny wygląd i kształty kobiety. Na pytanie 6 odpowiadali następująco:

Tabela 5. Opinia badanych na temat kampanii reklamowych

Kategorie odpowiedzi	Ogółem %
a) Tak, często	23,3
b) Rzadko	56,7
c) Nie, nigdy	16,7

Źródło: badania własne.

Zdecydowana większość badanych uważa, że rzadko spotkała się z kampaniami reklamowymi propagującymi naturalny wygląd i kształty kobiety.

Podsumowując jednak pozostałe dwie odpowiedzi, to o 6,6% więcej badanych twierdzi, że kampanie reklamowe promują naturalny wygląd i kształty kobiety.

Cechy zewnętrzne, przy postrzeganiu piękna współcześnie, odgrywają bardzo ważną rolę. Zadaniem badanych było ponumerować poszczególne cechy zewnętrzne kobiet. Jakie atuty według ankietowanych są najważniejsze, gdzie 1 oznaczało priorytetową cechę, a 8 najmniej istotną.

Tabela 6. Opinia badanych na temat cech zewnętrznych kobiet

Kategorie odpowiedzi	Ogółem %							
Szczupła sylwetka	(1) 44,4	(2) 3,7	(3) 18,5	(4) 11,1	(5) 7,4	(6) 3,7	(7) 11,1	(8) -
Długie nogi	(1) -	(2) 18,5	(3) 18,5	(4) 29,6	(5) 22,2	(6) 7,4	(7) 3,7	(8) -
Duży biust	(1) 7,4	(2) 3,7	(3) 18,5	(4) 7,4	(5) 18,5	(6) 14,8	(7) 14,8	(8) 18,5
Wąska talia	(1) 7,4	(2) 22,2	(3) 7,4	(4) 14,8	(5) 14,8	(6) 11,1	(7) 11,1	(8) 11,1
Zgrabne biodra	(1) 3,7	(2) 7,4	(3) 7,4	(4) 18,5	(5) 7,4	(6) 29,6	(7) 11,1	(8) 18,5
Jędrne pośladki	(1) 11,1	(2) 11,1	(3) 14,8	(4) 3,7	(5) 18,5	(6) 11,1	(7) 11,1	(8) 22,2
Długie włosy	(1) 7,4	(2) 18,5	(3) 14,8	(4) 3,7	(5) 7,4	(6) 18,5	(7) 22,2	(8) 7,41
Piękne, zdrowe, białe zęby	(1) 14,8	(2) 14,8	(3) 3,7	(4) 14,8	(5) 3,7	(6) 7,4	(7) 18,5	(8) 25,9
Inne – jakie?	(1) 7,4	(2) 3,7	(3) -	(4) -	(5) -	(6) -	(7) -	(8) -

Źródło: badanie własne.

Poszczególne cechy zewnętrzne, według każdego respondenta, zajmują zróżnicowane miejsca. Dla 44,4% badanych szczupła sylwetka jest cechą najważniejszą, 14,8% badanych uważa, że piękne, zdrowe, białe zęby są cechą zajmującą pierwsze miejsce, 11,1% ankietowanych na pierwszym miejscu stawia jędrne pośladki. Na drugim miejscu według 22,2% badanych jest wąska talia, a także długie nogi oraz włosy, gdzie 18,5% ankietowanych uważa, że powinny zająć drugie miejsce. Na trzecim miejscu według 18,5% ankietowanych powinny się znaleźć szczupła sylwetka, długie nogi i duży biust. Na ostatnim miejscu natomiast, zdaniem 25,9% respondentów, powinny być piękne, zdrowe, białe zęby. 22,2% uważa,

że ósme miejsce powinny zająć jędrne pośladki, 18,5% na ostatnim miejscu stawia duży biust i zgrabne biodra.

■ Wnioski

Badani studenci piękno w większości odnoszą do wyglądu zewnętrznego. Mają świadomość, iż ładny, estetyczny, nienaganny wygląd jest czynnikiem pierwszorzędnym wśród współczesnego społeczeństwa. Pośród badanych znaleźli się natomiast też tacy, którzy piękno adresują do cech charakteru, osobowości, mądrości i miłości. Bardzo ważnym i wzbudzającym szacunek jest fakt, iż dzisiejsza młodzież w dobie wyznawanych hierarchii wartości dostrzega piękno we wnętrzu człowieka.

Media na współczesny kanon piękna mają wpływ niestety w dużym stopniu negatywny. Materiały prezentowane przez kampanie reklamowe i prasowe wygórowały dzisiejsze piękno kobiet, które przez większość społeczeństwa jest nieosiągalne.

Ankietowani są świadomi, do czego doprowadza chorobliwy wzór współcześnie prezentowanego piękna. Priorytetowe miejsca – według badanych – zajmują niestety określenia wywołujące skutki negatywne. Według studentów są to między innymi: popadanie w kompleksy, wychudzenie, obniżanie samooceny, a także wpływ na wzrost liczby wykonywania zabiegów i operacji plastycznych.

Studenci uważają, że modelki występujące w reklamach telewizyjnych i prasowych nie są wzorcami współczesnego kanonu piękna, co można wnioskować już z analizy wcześniejszych pytań.

Podczas określania dzisiejszego kanonu piękna, studenci decydowali się na terminy opisujące ukazywane piękno w sposób negatywny. Pierwszorzędnymi określeniami okazały się nieprawdziwa i sztuczna. Wnioskować można, iż studenci są świadomi, że modelki występujące w reklamach nie są prawdziwe i naturalne, tak jak podczas popularyzowania.

Studenci rzadko spotykali się z kampaniami reklamowymi, które promowały naturalny wygląd i kształty kobiety. Według większości ankietowanych, reklamy nie promują naturalnego piękna kobiet. Sądzić można, że mają oni świadomość, że dana modelka jest upiękuszona i jej ciało poddane zostało wcześniejszym modyfikacjom.

Atuty kobiecości są współcześnie bardzo odmiennie klasyfikowane. Taki walor jak szczupła sylwetka, według prawie połowy badanych jest cechą najważniejszą, natomiast według pozostałych jest atutem kobiety, który mógłby znaleźć

się na przedostatnim miejscu. Po rozbieżności wśród badanych w klasyfikowaniu cech zewnętrznych można wnioskować, że poszczególne cechy dla jednych są najważniejsze, a dla innych są wręcz nieważne. Podsumowując, stwierdzić można, że dla badanych studentów nie ma takich atutów kobiecości, które koniecznie musiałyby znaleźć się na pierwszorzędnym miejscu, aby kobieta była zakwalifikowana jako współcześnie piękna.

■ Bibliografia

- Bielecka G., Dudzik I., *Odbiór współczesnej bajki telewizyjnej przez dzieci w wieku przedszkolnym*, [w:] *Edukacja artystyczna jako twórcza. Perspektywy – dylematy – inspiracje*, M. Kołodziejki, M. Szymańska (red.), Redakcja Naczelna Wydawnictwa Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku, Płock 2011.
- Chałupnik A., *Antropologia ciała: zagadnienia i wybór tekstów*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008.
- Czerniewska K., *Piękno na co dzień – idea rzeczywistości*, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1983.
- Eco U., *Historia piękna*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2005.
- Gajda J., *Antropologia kulturowa*, Wyd. Impuls, Kraków 2015.
- Gołaszewska M., *Estetyka*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Kraków 1975.
- Grześliński A., *Angielski spór o istotę piękna, Zestawienie koncepcji Shaftesbury'ego i Burke'a*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2001.
- Kochan-Wójcik M., Małkiewicz E., *Wizualne mass media a wizerunek własnego ciała u dorastających dziewcząt – przegląd literatury*, [w:] *Psychologia rozwojowa*, A. Oleszkowicz (red.), 2003.
- Kuczyńska A., *Piękno. Mit i rzeczywistość*, Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa 1972.
- Melosik Z., *Młodzież i styl życia: paradoksy pop – tożsamości*, [w:] *Młodzież, styl życia i zdrowie. Konteksty i kontrowersje*, Z. Melosik (red.), Wyd. WOLUMIN, Poznań 2001.
- Mobius H. [z niem. przeł. A. Porębska], *Kobieta baroku*, Wyd. Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1986.
- Tatarkiewicz W., *Dzieje sześciu pojęć*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Tatarkiewicz W., *Historia estetyki, Estetyka nowożytna*, tom 3, Wyd. Arkady, Warszawa 1991.

Tatarkiewicz W., *O doskonałości: wybrane eseje*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1991.

Winniczuk L., *Ludzie, zwyczaje i obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1983.

■ Strony internetowe

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Pi%C4%99kno>,

http://www.filozofia-moja.republika.pl/teksty_platona.pdf

<http://artelis.pl/artykuly/47131/Ewolucja-postrzegania-ciala-kobiety-i-wspolczesny-wymog-bycia-piekny>

<http://www.lowkole.pl/projekty/wokolpatrona/uroda.html>

<http://www.zs1bibl.cba.pl/zd/wystawki/kobietawsztuce3.pdf>

https://pl.wikipedia.org/wiki/Peter_Paul_Rubens

<http://kobiecosc.info/barokowy-ideal-kobiecego-piekna/>

<http://zalicz.net/4800/idea%C5%82-pi%C4%99kna-w-literaturze-baroku-i-o%C5%9Bwiecenia>

<http://kobiecosc.info/oswieceniowa-kobieta-wiele-miala-na-glowie/> http://kobieta.dla-studenta.pl/artykul/Kobieta_ideal_na_przestrzeni_epok,27579.html

<http://kobiecosc.info/subtelna-wrazliwa-z-piekny-mwnetrzem-romantyczny-ideal-kobiety/>

<http://artelis.pl/artykuly/47131/Ewolucja-postrzegania-ciala-kobiety-i-wspolczesny-wymog-bycia-piekny>

http://joemonster.org/art/34194/Jak_przez_ostatnie_100_lat_zmienialy_sie_idealy_kobiecego_piekna

http://nowinylekarskie.ump.edu.pl/uploads/2007/2/173_2_76_2007.pdf

http://polki.pl/ideal-kobiecy-figury-na-przestrzeni-lat,we-dwoje-pielegnacja-i-zabiegi-w-pogoni-za-uroda-artykul,10073418.html?page_no=4

<http://www.zmienna.net.pl/kanon-piekna/>

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:t4VPLKqD608J:www.politykamlodych.pl/app/download/5793120760/Rola%2Bpi%25C4%2599kna%2B-we%2Bwsp%25C3%25B3%25C5%2582czesnym%2B%25C5%259Bwiecie..pdf+&cd=2&chl=pl&ct=clnk&gl=pl>

WPŁYW TECHNOLOGII NA WSPÓŁCZESNĄ KULTURĘ

Streszczenie: Nowe technologie mają na celu polepszenie bytu ludzkości, łatwiejszy dostęp do źródeł czy sposobu komunikowania się. Stały się one częścią życia codziennego, a większość ludzi nie wyobraża sobie bez nich życia. Rozwój technologii wpłynął znacząco na współczesną kulturę. Nowe technologie przyczyniły się do tego, iż kultura stała się towarem. Została ona dopasowana do gustów odbiorców, często zmieniając swoją formę. Technologie udostępniły nam coraz więcej czasu, który daje nam możliwość komercjalizacji kultury.

Słowa kluczowe: kultura, technologie, Internet, mass media, współczesność.

■ Wstęp

„Znakiem rozpoznawczym naszych czasów jest nie tylko imponujący rozwój nowoczesnych technologii, ale także mediów elektronicznych, które nie tylko stanowią główne źródło informacji, kreują obraz współczesnej kultury, ale także odgrywają ważną rolę w kształtowaniu świata wartości współczesnego człowieka”¹.

Już od początku naszego istnienia zmierzaliśmy ku rozwojowi i to w każdym zakresie naszego życia. Miał on nam zapewnić postęp nie tylko w sferze umysłowej, ale także w sferze materialnej. Nowe technologie przyczyniły się do

¹ I. Dudzik, *Filozofia dziecka a brutalizacja we współczesnym filmie animowanym*, [w:] *Rzeczywistość dziecka*, J. Krukowski (red.), Wyd. Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie, Tarnów 2012, s. 383.

tego, popychając nas do przodu w rozwoju. We współczesnym świecie technologie wpływają na każdą dziedzinę naszego życia. Stały się częścią zwyczajnych czynności, jednakże w sposób znaczący wpłynęły one na kulturę oraz sposób jej obierania².

Często zastanawiamy się, czym tak naprawdę jest kultura. Istnieje wiele definicji zarówno filozoficznych, jak i socjologicznych tego pojęcia, które nie są bynajmniej świadectwem niemożności jej poznania. Taki stan rzeczy bierze się z tego, iż kulturę rozpatrujemy z różnych punktów widzenia. Oczywiście bierzemy tu pod uwagę kulturę jako dyscyplinę czy też naukę. A „użyteczność nauki technolodzy traktują przede wszystkim jako jej zdolność do opanowywania zjawisk świata i poddawania ich władzy człowieka”³. Jednak niezaprzeczalnym jest fakt, iż od najdawniejszych czasów kultura towarzyszy każdemu człowiekowi, stanowiąc w pewnym sensie formę jego egzystencji. Wydaje się, że ma ona moc magiczną. Jest również ważnym składnikiem religijnych obrzędów, jak również zasadniczym składnikiem wszystkich manifestacji społecznej wspólnoty w pracy i zabawie, w hołdach składanych tradycji, w obrzędach obyczajowych⁴. „Ta religijna i społeczna rola kultury pozwalała jej wznieść się ponad proste odwzorowywanie świata empirycznego w wiernych i naturalistycznych obrazach; pozwalała tworzyć system reprezentowania go w symbolach i abstrakcjach, w skrótach i znakach, w godłach i amuletach”⁵.

Zanim weszliśmy w wiek globalizacji, dostęp do kultury był bezpośredni. Społeczeństwo tworzyło kulturę wysoką, brało w niej czynny udział, chodzenie do teatru, filharmonii czy muzeum było częścią życia kulturalnego. Obecnie nowe technologie zaczęły popularyzować kulturę masową, równocześnie zmniejszając udział w życiu społecznym kultury wyższej. Kulturę masową możemy określić jako schlebianie typowym gustom, pomijając wartości artystyczne, a tym samym rezygnację z podejmowania ważnych i trudnych tematów⁶. Wpływ kultury masowej

² K. Żuchelkowska, M. Gładyszewska, 2008, *Media a świat wartości nauczycielek przedszkoli*, „Wychowanie na co dzień”, nr 12, s. 11.

³ K. Szewczyk, *Dobro, zło i medycyna. Filozoficzne podstawy bioetyki kulturowej*, Wyd. PWN, Warszawa–Łódź 2001, s. 264.

⁴ M.B. Suchodolscy, *Polska. Naród a sztuka. Dzieje polskiej świadomości narodowej i jej wyraz w sztuce*, Wyd. Arkady, Warszawa 1988, s. 5.

⁵ I. Dudzik, I. Brukwicka, *Kultura a natura – podejście filozoficzno-socjologiczne*, [w:] Materiały konferencyjne II Międzynarodowej Konferencji Naukowej w Przemyśle – *Ekologia – Żywność – Zdrowie*, Przemysł 2006, s. 15.

⁶ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 135.

opiera się „nie tylko na zachęcaniu do nieustannej konsumpcji zmiennych ideałów i mód kulturalnych, ale powoduje, iż tworzy się odrębna sfera wyobraźni ludzkiej, wypełniona wyimaginowanymi światami «niby-realności», na przykład Disneyland”. W konsekwencji powstał termin „przemysł kultury”. Kultura pokazana jest jako produkt, skierowana do masowego odbioru, ulegając komercjalizacji⁷.

■ Termin kultura – pierwotnie i współcześnie

Termin kultura wywodzi się z języka łacińskiego *cultura*, dawniej wiązał się on z hodowlą bydła czy uprawą roli, jego główną cechą było przeistoczenie naturalnego środowiska tak, aby lepiej służyło człowiekowi. W starożytności Cycero w Rozmowach Tuskulańskich sformułował *cultura animi* (*kultura umysłu*), jako filozofie. Koncepcja tego terminu stosowała się do pracy czy do strefy ducha⁸.

Na przestrzeni XVIII i XIX wieku w filozofii wykształciło się pojęcie kultury jako grupy wartości stworzonej przez człowieka. Kultura w najogólniejszym znaczeniu to całość dorobku duchowego i materialnego ludzkości, który został i jest gromadzony w historycznym nurcie rozwoju. Znaczenie to przeciwstawia się naturze (przyrodzie), wielokrotnie utożsamiając się z cywilizacją. Węższe znaczenie tego pojęcia mówi, że kultura jest ogólnym wytworem materialnym i duchowym właściwym danej, wyodrębnionej czasoprzestrzennie określonej grupie społecznej (państwu, plemieniu, warstwie społecznej czy grupie etnicznej), magazynowanych i dopełnianych historycznie w świadomości społecznej, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Kultura rozumiana jest też często jako jedynie duchowy dorobek ludzkości, w której skład wchodzi historycznie stworzone, zobiektywowane i uznane wartości, a także normy czy zasady (moralne, prawne, religijne, obyczajowe) normalizujące wyodrębnione sfery, w których człowiek jest aktywny⁹.

⁷ B. Guzowska, *Status nowych mediów w kulturze współczesnej*, „Colloquium wydziału nauk humanistycznych i społecznych A MW” 2014, nr 4, s. 63.

⁸ W.F. Price, R.H. Crapo, *Psychologia w badaniach międzykulturowych, Czy ludzie wszędzie są tacy sami?*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003, s. 22.

⁹ J. Dębowski, *Mały słownik etyczny*, pod red. nauk. S. Jedynaka, Wyd. Branta, Bydgoszcz 1999, s. 139–140.

Pojęcie kultura odnosi się również do jednostek. Cechuje się znajomością panujących w warstwach wyższych zwyczajów, a także intelektualnym wyrobieniem dowolnej osoby (szczególnie w dziedzinie literatury czy sztuki)¹⁰.

Nowe media, technologie informacyjne szansą czy zagrożeniem dla kultury współczesnej?

Kultura współczesna to kultura epoki globalizacji, która podkreśla wszech- obejmujące znaczenie mediów oraz nowych technologii na każde dziedziny naszego życia. Jest częścią zwyczajnych czynności, jednakże równolegle w sposób istotny wpływających na sztukę i kulturę¹¹. Przekształcenie kultury werbalnej na audiowizualną zostało dokonane na przestrzeni ostatniego stulecia. Zafascynowanie technikami, które stymulowały i wirtualizowały naszą rzeczywistość znacznie wpłynęły na model sztuki, naruszając niezwykłość twórcy i zmieniając rolę społeczną odbiorcy¹².

Większość ekspertów w dziedzinie kultury sądzi, że współczesne technologie informacji oraz komunikowania się stanowią prawdziwą rewolucję. Nie ma jednak zgodności poglądów co do tego faktu. Jedni twierdzą, że jest to tylko zmiana techniczna, która wymaga tylko uregulowania politycznego, ustawowego, a także ekonomicznego. Zdaniem innych – mamy do czynienia z dużym przełomem cywilizacyjnym. W konsekwencji nowy projekt społeczeństwa prawdopodobnie wyłoni się z wiru kulturowego, społecznego czy politycznego, w którym jesteśmy pogrążeni¹³.

Nowe cyfrowe technologie informacyjne, wszechobecne komputery, Internet, a także telefonia komórkowa czy media zmieniły formę uczestnictwa w kulturze. Autorzy bloga „Kultura 2.0” piszą: „Artyści otrzymują nowe, niezwykle narzędzie twórczej ekspresji. Odbiorcy zyskują nowe możliwości uczestnictwa

¹⁰ G. Durozoi, A. Roussel, *Filozofia słownik – pojęcia, postacie, problemy*, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997, s. 143.

¹¹ B. Rejman, K. Rejman, *Człowiek we współczesnej kulturze*, VI Międzynarodowe Seminarium Naukowe Studentów i Młodych Pracowników Nauki, Jarosław 22 listopada 2004 r., A. Jarosz (red.), Wyd. Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu, Jarosław 2004, s. 391–397.

¹² E. Krawczak, *Nowe media a przestrzeń sztuki. Twórca, odbiorca i dzieło*, [w:] *Nie tylko Internet*, J. Muchy (red.), Wyd. NOMOS, Kraków 2010, s. 194.

¹³ F. Mayor, *Przyszłość świata we współpracy z Jerome'em Bindem*, Fundacja Studiów i Badań Edukacyjnych, Warszawa 2001, s. 301.

w kulturze. Menedżerowie kultury sprostać muszą nowym formom zarządzania i dystrybucji, odpowiedzialni za przemysły kultury odkrywają, że sprawdzone modele biznesowe coraz szybciej tracą własność. Przed kierującymi polityką kulturalną wyłania się nowy świat, w którym tak fundamentalne pojęcia, jak: twórczość, dziedzictwo i kulturowa suwerenność wymagają ponownej interpretacji¹⁴. Marek Sokołowski sądzi, że nowe formy przekazu informacji – cyfrowe, wideo-tekstowe, programowe przekształcają się w czasie, całkowicie zależne od techniki – nieodwołalnie wpłyną na strukturę polityki oraz kultury, a także na postawy ludzkie¹⁵.

Internet stał się dla wielu ludzi jedną z możliwości tworzenia kultury, wykraczającej poza granice lokalne. Technologie internetowe umożliwiają tworzenie, a także wejście do dóbr kultury. Otwierają one dostęp do komunikacji między twórcą sztuki a jego odbiorcami, równocześnie przychylają się działaniom twórczym o zupełnie nowym charakterze, np. coraz więcej osób włącza się w projekty artystyczne, dzięki takim serwisom jak YouTube pozyskują one możliwości komunikowania swojej twórczości, a co za tym idzie – budują na tej podstawie więzi biznesowe oraz społeczne. W Niemczech, Stanach Zjednoczonych czy Hiszpanii funkcjonuje tzw. crowdfunding, czyli nowy sposób pozyskiwania środków, które potrzebne są do sfinansowania projektów artystycznych. Takie przedsięwzięcie jest finansowane przez dużą liczbę małych, jednorazowych wpłat, które są realizowane przez osoby zainteresowane projektem¹⁶. Wraz z popularyzowaniem technologii internetowej, rękodzieło w całym rozwiniętym świecie obecnie przeżywa renesans. Istotną rolę odgrywa tu Internet. To dzięki niemu ludzie mogą promować i rozpowszechniać swoje dzieła, jest on też źródłem inspiracji oraz kreatywności. Serwisy internetowe pozwalają twórcom dotrzeć do większego grona odbiorców i tym samym stanowić opłacalne zajęcie, z którego wcześniej utrzymywali się tylko nieliczni¹⁷. Z całą pewnością można powiedzieć, że Internet stworzył szanse na nieograniczony kontakt ze sztuką dla ludzi, którzy dotąd

¹⁴ P.G. Zieliński, *Kultura 2.0, kultura uczestnictwa czy kultura konwergencji?*, „Bibliotekarz” 2007, nr 5, s. 19.

¹⁵ M. Sokołowski, *Kultura, media, komunikacja wiary*, Wyd. Algraf, Olsztyn 2007, s. 11.

¹⁶ http://www.demoservices.home.pl/www/files/Polsk@%202015_Kultura%20a%20technologie_demosEUROPA.pdf f (dostęp: 14.12.2015).

¹⁷ http://www.demoservices.home.pl/www/files/Polsk@%202015_Kultura%20a%20technologie_demosEUROPA.pdf (dostęp: 14.12.2015, godz. 13:12).

byli wykluczeni społecznie. Osoby niepełnosprawne umysłowo czy fizycznie mają możliwość uczestniczenia w kulturze, nie wychodząc z domu.

W Internecie możemy znaleźć wszystko od zbiorów dzieł sztuki po te z zakresu literatury czy muzyki. Znajdziemy tam też takie miejsca, gdzie zaprasza się odbiorcę do tworzenia, jednocześnie pokazując, że sztuka nie jest tylko i wyłącznie dla profesjonalistów. Ewa Krawczak pisze, że „każdy jest artystą, każdy jest kreatorem w rzeczywistym czasie, sieć zapewnia nowe możliwości do wdrażania własnej ekspresji i żąda nowego typu artysty – artystycznego animatora”¹⁸.

Jeszcze kilka lat temu chcąc przeczytać książkę, odbiorca najczęściej musiał odwiedzić księgarnię czy udać się do biblioteki, bywało to często kosztowne, a także czasochłonne oraz wiązało się w przypadku korzystania z biblioteki – z określonym terminem oddania książki. W dzisiejszym świecie, gdzie owe technologie stają się „chlebem powszednim”, czytanie książek stało się prostsze. Wszystko za sprawą audiobooków oraz ebooków. Szybkie tempo życia oraz styl, jaki preferują współcześni ludzie, sprawił, że coraz częściej papierową książkę ludzie zastępują nośnikami elektrycznymi, z których mogą korzystać w każdej sytuacji, jadąc samochodem, czy też idąc na spacer. Obecnie większość tradycyjnych książek zastępowana jest tymi elektronicznymi. Ma to swoje wady i zalety. Do niedawna z elektronicznych książek korzystały osoby z wadami wzroku, dziś wykorzystywane są one niemal przez całe społeczeństwo.

Charakteryzując nowe media, zwracamy szczególną uwagę na takie cechy, jak: wirtualność, interaktywność oraz multimedialność. Wirtualność określana jest jako coś nierzeczywistego, nierealnego, z kolei multimedialność ilustruje zjawisko połączenia dźwięków, obrazów czy tekstów, które można niezależnie łączyć w jedną formę w cyfrowej czy elektronicznej przestrzeni wytworzonej przez komputer czy inne technologie¹⁹.

Cyfrowy zapis, elektroniczne sygnały czy cybernetyczność to wyróżniki nowych mediów, które sprzyjają wielu ludziom w rozszerzeniu sztuki, dając im swobodę odbioru, a także wolność twórczą. Odbiorca przekazów interaktywnych nie działa wbrew sobie, ponieważ może podjąć próbę odszukania własnego miejsca odbioru, może on zmienić swoje personalia tak prosto jak prosto przeskakuje się strony Web. Powoduje to również zmianę ludzkiego spojrzenia na poznanie

¹⁸ E. Krawczak, *Nowe ...*, dz. cyt., s. 197.

¹⁹ Tamże, s. 195–196.

sztuki oraz stosunek do niej, ponieważ może produkować coraz więcej dzieł bez żadnych granic, bowiem operacyjność nie jest w żaden sposób ograniczona²⁰.

Instytucje kulturowe inicjują nowe technologie w wystawach muzealnych. Coraz częściej zwiedzający może zobaczyć reprodukcje dzieł czy mapy drogą urządzeń mobilnych. Karty, które dotychczas opisywały eksponaty, zastępowane są interaktywnymi tabletami²¹.

Najlepszym przykładem wykorzystania nowoczesnych technologii w muzealnictwie jest Wirtualne Muzeum Powstania Warszawskiego. Wycieczkę wirtualną rozpoczyna się od tzw. intro i motto Muzeum. Przy pomocy interaktywnej kamery zaznajamiamy się z chronologicznie prezentowaną historią Powstania Warszawskiego. Prowadzenie kamery oddaje dynamikę i nastrój poszczególnych ekspozycji. Wybrane elementy widziane okiem kamery pozostają interaktywne, pozwalając odbiorcy zbliżyć się i z bliska zobaczyć wybrane eksponaty, umożliwiając także zajrzenie do wnętrza niektórych pomieszczeń. Lokalizacje są dokładnie opisane, możemy również zobaczyć listę eksponatów, które są dostępne w danej lokalizacji, czy zatrzymać się i przejść do wybranego przez nas miejsca. Ekspozycje możemy zwiedzić także z przewodnikiem, który opowiada nam o danych wydarzeniach, lub też bez niego. Zwiedzanie kończy się na rozmowach z powstańcami. Nie ma ograniczenia w wirtualnej ekspozycji. Znaleźć można przedmioty uzbrojenia wojskowego²².

Coraz więcej polskich i zagranicznych muzeów trafia do sieci, internauta bez żadnego wysiłku może znaleźć się w różnych muzeach czy galeriach sztuki. Dzięki temu zaoszczędzi czas, jaki straciłby na dojazd czy oczekiwania w długich kolejkach oraz pieniądze. Niepodważalnie Internet kształtuje szanse na bezgraniczny kontakt ze sztuką, jednak nie dla wszystkich. Wiele opinii wskazuje, że z szans na kontakt ze sztuką poprzez Internet mogą korzystać ludzie, którzy mają określone nawyki oraz potrafią zrozumieć siłę kapitału kulturowego. Brak takiego przygotowania czy też brak wiedzy może stać się przeszkodą w zetknięciu się ze sztuką mimo otwarcia internetowego muzeum w Warszawie czy muzeum w Luwr²³.

Przekroczenie strefy materialnej jest skutkiem nowych mediów. Fizyczność dzieł przestała być ugruntowana. Zaletą jest fakt, że dzieła medialne nie wymagają

²⁰ Tamże, s. 196.

²¹ <http://rynekisztuka.pl/2014/03/11/czy-technologie-zmienila-swiat-sztuki/> (dostęp: 20.12.2015)

²² <http://bibliofilja.blogspot.com/2010/12/jak-nowe-technologie-wpywaja-na.html> (dostęp: 20.12.2015).

²³ K. Krawczak, *Nowe ...*, dz. cyt., s. 197–198.

sprecyzowanego miejsca odbioru. Podróż do muzeum nie będzie konieczna, ponieważ gdy odbiorca będzie chciał, dzieło „przyjdzie” do niego. Coraz większa liczba obrazów staje się elastyczna, są dostosowane do otaczających warunków. Ich przenoszenie nie musi wiązać się z kosztownym zabezpieczeniem, firmami ochroniarskimi czy też z pokonywaniem odległości tradycyjnymi środkami transportu. Odbiorcę coraz częściej cechuje nieruchomość oraz wygoda. Wygodna dziś również staje się percepcja obrazów sztuki. Dotyk palca, kliknięcie prowadzi do przeskakiwania od „tu” do „tam”, wystarczy tylko monitor, procesor, głośnik i klawiatura. Współczesny człowiek iluzyjny odbiór sztuki określa jako realny „skoro klikam, to jestem, a jestem, ponieważ zmieniam świat, który się toczy przed moimi zmysłami”²⁴.

Nowe technologie spowodowały, że dotykiem palca, kliknięciem możemy stworzyć coś równie pięknego i niesamowitego jak kiedyś za pomocą pędzla czy ołówka. Zbliżają się ze sobą różne dziedziny sztuki. Malarstwo, fotografia performance oraz instalacje przenikają się nawzajem, stwarzając unikalne zestawienia. Komputer, Internet oraz telefonia komórkowa pozwoliła ludziom obcować ze sztuką bez wychodzenia z domu, powodując zatarcie dysproporcji między tym co prawdziwe a tym, co wymaginowane, tworząc początek nowych dzieł.

Do pewnego stopnia nowe technologie oraz media wpływają pozytywnie na naszą kulturę, jednak jak wszystko, co otacza naszą rzeczywistość, ma swoje mocne i słabe strony.

Rozpowszechnienie Internetu i komputerów zaprocentowało wzrostem niezależności użytkowników, na wskutek tego doszło do sporu, który miał znaczenie dla kultury XXI wieku. Konflikt interesów, jaki został tym wywołany opiera się na tym, iż wytwórcy, którzy zarabiają na tworzeniu dóbr kultury, traktują je jako produkt, z kolei amatorzy uważają, że kultura nie jest tylko towarem, lecz obszarem komunikacji społecznej, z której inspiracje czerpią nie tylko oni, ale i profesjonalni twórcy, więc wymiana idei na linii nadawca-odbiorca nie mogłaby przebiegać jedynie w jednym kierunku²⁵.

Elektroniczne nośniki komunikacyjne cieszą się ogromnym powodzeniem wśród indywidualnych użytkowników. Każde urządzenie wyposażone jest w tzw. bezpiecznik, który pozwala w każdej chwili przerwać komunikację: „część sieci

²⁴ Tamże, s. 200.

²⁵ M. Filiciak, *Nowe sposoby uczestnictwa w kulturze i prawo autorskie*, [w:] *Media audiowizualne* W. Godzic (red.), Wyd. Akademickie i Profesjonalne: Academica, Warszawa 2010, s. 116.

pozbawi możliwości kontaktu zwrotnego, a więc i szansy sprawiania przykrości”²⁶. Takie poczucie bezpieczeństwa tworzy zasadnicze źródło sympatii do spotkań elektronicznych oraz pozwala eksperymentować ze sposobem widzenia samego siebie w przestrzeni wirtualnej²⁷.

Wiele bibliotek czy muzeów posiada w swoich kolekcjach bardzo cenne zbiory. Są one dostępne w różnym stanie i formie. Nowe technologie dodały im tzw. drugiego życia, a wszystko to za sprawą digitalizacji. Digitalizacja polega na przekształceniu treści analogowej na cyfrową, przede wszystkim pomaga w zabezpieczeniu cennych zbiorów archiwalnych w formie cyfrowej, a później udostępnianiu dokumentów online. Dzięki niej można dokonać interpretacji oryginałów materiałów archiwalnych na podstawie wysokiej jakości kopii cyfrowych, które umożliwiają dotarcie do informacji nieosiągalnych dla ludzkich zmysłów przy badaniu oryginału. Zmiana z analogu do cyfry oznacza, że nośnik treści będzie mógł być bezpiecznie składowany w magazynie archiwalnym, wskutek tego nie będzie zbyt często używany. Treść prezentowana za pomocą cyfrowego wizerunku będzie mogła odtworzyć się na nowo, szeroko udostępniana przez archiwa i przetwarzana przez odbiorcę²⁸. Digitalizacja polskiego dziedzictwa kulturowego ciągle się rozwija, istnieją jednakże na jej drodze przeszkody. Najpoważniejszą z nich są prawa autorskie, z którymi problemy mają polskie biblioteki cyfrowe czy archiwa polskiego radia²⁹.

W nowoczesnym świecie dostęp do technologii umożliwia ludziom remiksowanie, kopiowanie czy redystrybucję jakichkolwiek utworów, powoduje, że dostęp do dzieła czy utworu ma nieograniczoną ilość osób. L. Lessig sądzi, że dostęp jest tak łatwy, że „rządzi raczej kod, nie prawo”³⁰. W społeczności, gdzie technologia cyfrowa nie miała aż takiego rozgłosu, to prawo weryfikowało, czy ktoś i w jaki sposób podlegał prawom autorskim. Dziś te przepisy są w coraz większej mierze egzekwowane przez maszyny³¹.

Nowe technologie zrealizowały marzenia wielu twórców, dzięki nim sztuka wyszła poza tradycyjne narzędzia, zastępując je nowymi generacjami. Jednak

²⁶ Z. Bauman, *Konsumowanie życia*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009, s. 116.

²⁷ B. Guzowska, *Status nowych mediów w kulturze współczesnej*, „Colloquium wydziału nauk humanistycznych i społecznych A MW” 2014, nr 4, s. 66.

²⁸ <http://www.nac.gov.pl/archiwum-cyfrowe/digitalizacja> (dostęp: 23.12.2015).

²⁹ P.G. Zieliński, *Kultura...*, dz. cyt., s. 20.

³⁰ L. Lessig, *Wolna kultura*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2005, s. 175.

³¹ Tamże, s. 175.

zastosowanie nowych technologii sprawiło odciążenie wyobraźni. Założeniem technologii jest bezproblemowość tworzenia, gdyż brakuje tworzywa, które stawiałoby jakikolwiek opór. Materia i ludzkie słabości nie stanowią ograniczenia, gdyż zostają po „tej” stronie ekranu. Po „tamtej” – bliscy bogom ludzie mogą wszystko. W następstwie, podporą postawy estetycznej w miejsce piękna wstawia się tzw. elektroniczną narkotyzację³².

Czym jest kultura w obecnych mediach? Czy nie przybrała ona postaci ordynarnej i wulgarnej? Czy pojęcia teatr, literatura, muzyka i artyści nie przybrały innego znaczenia niż dotychczas? Autor książki *Kultura, media, komunikacja wiary* pokazuje nam, jak dzisiejsze media i nowe technologie wpłynęły negatywnie na współczesną kulturę. W miejsce uspołecznienia sztuki ukazały się papki, namiastki rozrywkowe czy informacyjne, które poprzez media zmierzają ku globalnej wiosce, a także ubezwłasnowolnieniu człowieka. „Odbiorcy (...) otrzymują na ogół jednoznaczną informację, rozrywkę niewymagającą wysiłku myślowego, sztukę swojską i łatwo strawną”. Teatr niegdyś był swego rodzaju sztuką widowiskową, w której aktorzy na żywo dawali przedstawienia dla zgromadzonej publiczności, teatrem też określano budynek czy sam spektakl teatralny. Dziś teatr dorobił się formuły teatru ulicznego, polegającego na żonglowaniu, chodzeniu na szczudłach czy zakładaniu masek, a współcześni aktorzy biorący udział w tego typu widowiskach nie potrzebują dla swoich pokazów sceny teatralnej. Współczesny teatr można porównać do pantonimy, ponieważ aktorzy nie wykorzystują swojego głosu. Ukryty sens tego przedstawienia ma zostać odnaleziony przez widza, w rzeczywistości jest on nieodnaleziony³³.

Słowo literatura kojarzy nam się z książkami, rodzinnymi kronikami, pamiętnikami czy też dziennikami. Rozwój technologii, w tym komputera i Internetu, dotknął również i tę dziedzinę, która została zastąpiona internetowymi blogami, współtworzonych i odczytywanych przez milionów użytkowników surfujących po sieci. W Internecie nie możemy natknąć się na wartościową literaturę, która byłaby poprawna ortograficznie i stylistycznie, a także byłaby oryginalna. Blogi internetowe charakteryzują się specyficzną formą kontaktu (antyliteraturą), treść słowna została wzbogacona emotikonami, ruchomymi tekstami, fotografiami czy też kombinacjami znaków. Założenie bloga nie wymaga dużych kompetencji, a ich autorzy uważają siebie za prawdziwych twórców. Rodzaj tej twórczości

³² E. Krawczak, *Nowe media ...*, dz. cyt., s. 197.

³³ M. Sokołowski, *Kultura, media, komunikacja wiary*, Wyd. Algraf, Olsztyn 2007, s. 28.

pozostaje nieuchronnie wplątany w obieg publiczny, spłaszcza się i spłyca aż do kiczu czy graniczy ze śmiesznością. Większość autorów blogów, która zмага się z niełatwą materią literatury, słowa, a także piękna, nie posiada odpowiedniego wyposażenia czy też bagażu kulturalnego, dzięki któremu mogliby wyłapać liczne błędy i pomyłki, a także nie uzyskać miana grafomanów³⁴.

Muzyka jest jednym ze wskaźników kultury ludzkiej, która wpływa na psychikę człowieka przez dźwięki. Towarzyszyła od zawsze człowiekowi w zabawie, odpoczynku, pracy oraz w obrzędach religijnych. Początkowo służyła ona do celów praktycznych – pomagała w pracy zespołowej, była rodzajem komunikacji, lecz później stała się także elementem tożsamości zbiorowej. Muzyka jest jedną z dziedzin sztuk pięknych. W dzisiejszym świecie tworzenie muzyki przybrało inną formę, można by rzec, że tworzenie jej przeobraziło się w uprawianie.

Skreczowanie jest jednym z nowych zjawisk uprawiania muzyki. Jest to rodzaj sztuki, gdzie Dj (artysta) ma swoją konsolę z gramofonem, na środku niej znajduje się suwak, który przenosi dźwięk z prawej lub lewej płyty. „Twórczość” Dj-a polega na tym, że używa on płyt winylowych i poruszając płytą w przód i tył, miksuje „nowy” rodzaj muzyki, który wydobywa się z tej „starej”. Drugim przykładem pochodzącym ze świata muzyki jest sklapling, czyli użycie fragmentu jednego utworu i wykorzystanie go jako fragment drugiego. Dokonuje się to za pomocą Sammlera (może być to program komputerowy lub urządzenie). Prawdziwi twórcy i kompozytorzy muzyki uznali to za zwykłą kradzież ich koncepcji muzycznych, dlatego warunkiem jest uzyskanie zgody właściciela na wykorzystanie ich dzieł³⁵.

Sztuka tradycyjna nie potrzebuje komputera, idealnym dla niej miejscem jest galeria, teatr czy muzeum. Przeciwnie co do dzieł multimedialnych, które w realnym świecie nie istnieją, ponieważ nie mają całościowego podłoża materialnego, które mogłoby przetrwać w czasie. Technologia jest coraz bardziej rozwinięta, to, co było uznawane kilka lat temu za modne, nowe, dziś nie ma najmniejszego znaczenia. Obecnie dzieła elektroniczne są zapisywane w danych formatach. Jaką mamy pewność, że to, co dziś jest zapisane, będzie możliwe do odczytania za kilka lat?³⁶.

³⁴ Tamże, s. 28–29.

³⁵ Tamże, s. 29–30.

³⁶ E. Krawczak, *Nowe ...*, dz. cyt., s. 200.

Utwór w mediach oraz utwór multimedialny połączony jest z nowym sposobem odbioru i konsekwencjami ze zmianą funkcjonowania ogółu sytuacji estetycznej. Sztuka, która zostałaby przeniknięta przez technologię, mogłaby przestać być sobą. „Sztuka jest formą komunikacji, a zakłada mimo wszystko dwubiegowy układ. Nawet najsubtelniejsza forma musi wydostać się z elektronicznego raju, aby ktoś ją zobaczył, zinterpretował, przeżył i zapamiętał. Bez opuszczania świata wirtualnego żaden kształt nie stanie się dziełem, a nawet dziełem „czystej formy”³⁷.

■ Metodologia badań własnych

Badania przeprowadziłam metodą ankietową, narzędziem badawczym, którym się posłużyłam, był kwestionariusz ankiety. Respondentami byli studenci Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Dobór próby był nielosowy. Rozdano 70 ankiet. Grupę badawczą stanowiły osoby w wieku od 19 do 26 lat – 40 kobiet, co stanowi 80% badanych oraz 10 mężczyzn – co stanowi 20%. Zebrany materiał empiryczny został poddany weryfikacji. W rezultacie analizie poddano 50 ankiet. Badania były przeprowadzone w grudniu 2015 roku, a kwestionariusz badań był anonimowy.

■ Cel badań

Celem przeprowadzonych badań było uzyskanie odpowiedzi na postawione przeze mnie pytania:

1. Czym według ankietowanych jest współczesna kultura?
2. Czym dla studentów są nowe technologie?
3. Jaki wpływ w opinii badanych na współczesną kulturę mają nowe technologie?
4. Jakie korzyści wnoszą nowe technologie na kulturę?
5. Jakie zagrożenia kulturalne niosą ze sobą nowe technologie?
6. Czy dla badanych właściwy odbiór sztuki został zakłócony przez nowoczesne rozwiązania? Tak/Nie (uzasadnij swoją odpowiedź).
7. Czy powrót do dawnych czasów, gdzie technologie nie odgrywały tak dużej roli, byłby możliwy? Tak/Nie (uzasadnij swoją odpowiedź).

³⁷ Tamże, s. 201.

■ Wyniki przeprowadzonych badań

W pierwszym pytaniu ankietowani odpowiedzieli, czym jest współczesna kultura. Dla 38% badanych współczesna kultura to otaczający ich świat, 50% odpowiedziało, iż jest to pozostałość po przodkach, którą przekazujemy z pokolenia na pokolenie. Z kolei 10% studentów uważa kulturę jako sposób wychowania młodego pokolenia. Współczesna kultura to także chodzenie do kina, teatru czy filharmonii, a także uczestnictwo w różnego rodzaju paradach, wystawach muzealnych, imprezach kulturowych oraz dzieło człowieka wystawione na odbiór publiczny. Na postawione pytanie jeden z badanych odpowiedział tak: „To mieszan-ka tradycji, inspiracji, dyskusji i poszukiwanie nowych rozwiązań w dziedzinach sztuki, jak np. pokazy multimedialne, łączenie tradycyjnych warsztatów z możliwością komputera, jak również to, że współczesna kultura nie jest zamknięta w muzeum, teatrze, galerii itd., tylko wychodzi na ulice. Tworzone są przeróżne festiwale, które łączą różne kultury narodowe i zmuszają do dyskusji. Coraz częściej sama sztuka wychodzi do ludzi, a wernisaże czy występy odbywają się w niecodziennych miejscach. Współczesna kultura ma za zadanie socjalizować ludzi, którzy w ferworze pracy i wyścigu szczurów nie mają lub nie chcą wyjść do ludzi i ich poznawać, jak i musi walczyć z wygodą kultury Internetu”.

Według definicji nowe technologie to „potoczne, często używane w mediach określenie na zaawansowane rozwiązania techniczne i zastosowania najnowszych w praktyce, gdzie „nowe” oznacza, że nie były stosowane w ostatnim pięcioleciu”³⁸.

Ponad 66% badanych studentów nowe technologie uważa za sprzęty ułatwiające codzienne funkcjonowanie oraz pomagające „lepiej żyć”. Co trzeci badany uważa, że technologie są częścią otaczającej nas rzeczywistości. Tylko nieliczni uważają je za nieodłączny element odpoczynku czy relaksu.

Nowe technologie wpływają na każdą dziedzinę naszego życia. Są elementem zwyczajnych czynności, ale jednocześnie w sposób znaczny wpływają na współczesną kulturę.

³⁸ https://pl.wikipedia.org/wiki/Nowe_technologie (dostęp: 03.01.2016).

Tabela 1. Ocena wpływu nowych technologii na współczesną kulturę

Lp.	Odpowiedź	Ogół	
		N = 50	%
1.	Pozytywnie	35	70
2.	Negatywnie	15	30

Źródło: opracowanie własne.

Odpowiedzi studentów wskazują na to, że nowe technologie w większości mają pozytywny wpływ na współczesną kulturę. Dzięki technologiom badani mogą uczestniczyć w kulturze nie tylko w sposób pośredni, ale także bezpośredni, np.: nowe technologie „pozwoły na odbiór dóbr kulturalnych dla osób, które do tej pory nie miały do niego dostępu, m.in. osoby niepełnosprawne, osoby mniej zamożne, które dzięki nowym technologiom mogą jednym kliknięciem obejrzeć np. kopułę św. Piotra czy odwiedzić muzeum w Luwr czy powstania warszawskiego”. Do takich wniosków dochodził co drugi badany. Możliwość obejrzenia sztuki teatralnej, filmu czy wystawy muzealnej, niezależnie od miejsca ich przebywania, to według 1/3 studentów najkorzystniejszy wpływ nowych technologii na współczesną kulturę. Dużą popularnością wśród badanych cieszy się fakt, iż nowe technologie umożliwiły rozpowszechnianie treści artystycznych na dużą skalę.

Kolejnym postawionym przeze mnie pytaniem było: Czy dla badanych właściwy odbiór sztuki został zakłócony przez nowoczesne rozwiązania? W opinii badanych zdania zostały podzielone. Poniżej zaprezentowałam wybrane opinie badanych.

„Właściwy odbiór sztuki jest możliwy, gdy odbiorca ma dostateczną wiedzę ogólną, a także pewną wrażliwość, a nowoczesne rozwiązania, takie jak Internet i przekaz multimedialny dają inne wrażenie niż np. obcowanie z płótnem na żywo. Tak czy inaczej, nie zakłóca, ale zmienia, nadaje nowy wymiar – nie zawsze dobry, ale też nie do końca zły, wszystko zależy od konkretnego przypadku. Poza tym sztuka idzie razem z postępem, jak by tak nie było, to by została zapomniana”.

„Nie, ponieważ miłośnicy dotychczasowych rozwiązań pozostaną przy swoich przyzwyczajeniach, jednocześnie nowe rozwiązania mogą stać się iskrą w życiu młodego pokolenia, które w szerszym stopniu będzie chciało zagłębić się nad tematem i to może doprowadzić go do tradycyjnych form kultury”.

„Tak, ponieważ ludzie młodzi w większości nie interesują się sztuką czy kulturą społeczną, spędzają większość czasu przed komputerem, wolą to niż wyjście i spotkanie z przyjaciółmi połączone z różnorodnymi przyjemnościami”.

Jak już wiemy, nowe technologie w pewien sposób oddziałują na otaczającą nas rzeczywistość i naszą kulturę. A czy życie bez nich byłoby możliwe? To pytanie skierowałam do badanych studentów. Jakie zdanie mają badani? Oto wypowiedzi niektórych studentów.

„Moim zdaniem we współczesnym świecie jest to już niemożliwe. Różnorodne technologie ułatwiają nam życie, ale też je zabierają. Komputer, telefon, tablety itp. pochłaniają nas totalnie. Technologie to wygoda, a z wygod trudno jest zrezygnować, bo człowiek szybko się przyzwyczaja. Moim zdaniem, wcześniejsze życie, bez tylu dostępnych gadżetów, było dużo weselsze”.

„Nie, jesteśmy już na tyle wygodni, że utrata technologii spowodowałaby ogromny chaos”.

„Raczej nie, ponieważ technologia ciągle poszerza swoje możliwości i wydaje mi się, że będą powstawały nowe technologie, aby jeszcze bardziej ułatwić ludziom życie”.

„Nie, ludzie są już do szpiku kości przesiąknięci technologiami, które po prostu ułatwiają im życie. Dla wielu ludzi nowe technologie są jak „ręka”, obcięcie jej skutkuje swego rodzaju kalectwem, więc ludzie bez technologii mogliby funkcjonować jak kaleki”.

■ Wnioski

Większość badanych studentów współczesną kulturę traktuje jako uczestnictwo w wystawach muzealnych czy imprezach kulturowych, to także dzieła człowieka, które są wystawione na odbiór publiczny.

Nowe technologie są dla badanych elementem życia, który ułatwia im codzienne funkcjonowanie, a także technologie są wynalazkami, które skutkują poprawieniem jakości życia.

70% badanych sądzi, iż nowe technologie mają pozytywny wpływ na kulturę. Ich zdaniem otworzyły możliwości uczestnictwa w kulturze dla wszystkich osób, w tym także niepełnosprawnych, wykluczonych społecznie, czy osób o niskim statusie społecznym. Technologie umożliwiły ponadto obcowanie ze sztuką niezależnie od miejsca przebywania, dodatkowo dały szansę na rozwinięcie się nowych grup artystów.

Badani mają poczucie tego, iż nowe technologie spowodowały rozpowszechnienie kultury masowej, równocześnie powodując obniżenie znaczenia instytucji kulturalnych w życiu społecznym.

Studenci są świadomi, iż odbiór sztuki wiąże się z pewną wiedzą i wrażliwością kulturalną, a nowe technologie mogą się przyczynić do zainspirowania

młodego pokolenia sztuką, w efekcie pozwolić na bezpośredni udział w życiu kulturalnym.

Badani respondenci jednogłośnie stwierdzają, że życie w dzisiejszych czasach bez technologii byłoby niemożliwe. Ich zdaniem technologie to dla ludzi wygoda, a z niej jest trudno zrezygnować, ułatwiają ludziom życie, oszczędzają czas, ponadto brak technologii w dzisiejszym świecie spowodowałby chaos.

■ Zakończenie

Nowe technologie oraz media zmieniły znaczenie kultury, przekształciły jej sposób odbierania. Wpływ nowych technologii na współczesną kulturę przyniósł pozytywne, a także negatywne skutki. Wraz ze wzrostem rozwoju cywilizacyjnego pojęcie kultura nabrało innego znaczenia. Początkowo wiązało się z hodowlą bydła i uprawą roli, dziś znaczenie tego pojęcia wiąże się z całością dobrobytu materialnego i duchowego ludzkości, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie. Oddziaływanie nowych technologii przekształciło kulturę wyższą w kulturę masową, zmieniając sposób uczestnictwa odbiorców w kulturze. Coraz więcej ludzi bierze udział w kulturze w bezpośredni sposób, który według badanych studentów ma pozytywny aspekt. Internet, komputery czy telefony komórkowe umożliwiły osobom dotychczasowo wykluczonym społecznie dostęp do dóbr kultury. Dzięki nowym technologiom ze sztuki może skorzystać każdy. Internet zapewnia nowe perspektywy własnego wyrażenia, żądając nowego typu artystów. Jednak one spowodowały też liczne zagrożenia. Powstał tzw. „przemysł kulturowy” traktujący kulturę jako towar, który zaspokaja oczekiwania wszystkich odbiorców. Zmieniły one dotychczasowe znaczenia pojęcia teatr, literatura czy muzyka, przekształcając je na te dogodne społeczeństwu.

■ Bibliografia

- Bauman Z., *Konsumowanie życia*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.
- Dębowski J., *Mały słownik etyczny*, pod red. nauk. S. Jedynaka, Wyd. Branta, Bydgoszcz 1999.
- Dudzik I., Brukwicka I., *Kultura a natura – podejście filozoficzno-socjologiczne*, [w:] Materiały pokonferencyjne II Międzynarodowej Konferencji Naukowej w Przemyślu – *Ekologia – Żywność – Zdrowie*, Przemyśl 2006.

- Dudzik I., *Filozofia dziecka a brutalizacja we współczesnym filmie animowanym*, [w:] *Rzeczywistość dziecka*, J. Krukowski (red.), Wyd. Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie, Tarnów 2012.
- Durozoi G., Roussel A., *Filozofia słownik – pojęcia, postacie, problemy*, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997.
- Filiciak M., *Nowe sposoby uczestnictwa w kulturze i prawo autorskie*, [w:] *Media audiowizualne*, W. Godzic (red.), Wyd. Akademickie i Profesjonalne: Academica, Warszawa 2010.
- Goban-Klas T., *Media i komunikowanie masowe*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Krawczak E., *Nowe media a przestrzeń sztuki. Twórca, odbiorca i działo*, [w:] *Nie tylko Internet*, J. Muchy (red.), Wyd. NOMOS, Kraków 2010.
- Lessig L., *Wolna kultura*, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2005.
- Mayor F., *Przyszłość świata we współpracy z Jerôme'em Bindem*, Fundacja Studiów i Badań Edukacyjnych, Warszawa 2001.
- Price W.F., Crapo R.H., *Psychologia w badaniach międzykulturowych, Czy ludzie wszędzie są tacy sami?*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003.
- Rejman B., Rejman K., *Człowiek we współczesnej kulturze*, VI Międzynarodowe Seminarium Naukowe Studentów i Młodych Pracowników Nauki, Jarosław, 22 listopada 2004 r., A. Jarosz (red.), Jarosław 2004, s. 391–397.
- Sokołowski M., *Kultura, media, komunikacja wiary*, Wyd. Algraf, Olsztyn 2007.
- Suchodolscy M.B., *Polska. Naród a sztuka. Dzieje polskiej świadomości narodowej i jej wyraz w sztuce*, Wyd. Arkady, Warszawa 1988.
- Szewczyk K., *Dobro, zło i medycyna. Filozoficzne podstawy bioetyki kulturowej*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa – Łódź 2001.
- Zieliński P.G., *Kultura 2.0, Kultura uczestnictwa czy kultura konwergencji?*, „Bibliotekarz” 2007, nr 5.
- Żuchelkowska K., Gładyszewska M., *Media a świat wartości nauczycielek przedszkoli*, „Wychowanie na co dzień”, 2008, nr 12.

■ Strony internetowe

- http://www.demoservices.home.pl/www/files/Polsk@%202015_Kultura%20a%20technologie_demosEUROPA.Pdf
- <http://bibliofilja.blogspot.com/2010/12/jak-nowe-technologie-wplywaja-na.html>

Justyna Rusinek

ZAGADNIENIE EKSPRESJI ARTYSTYCZNEJ I JĘZYKA ESTETYCZNEGO JAKO MEDIÓW BEZPOŚREDNIEGO BĄDŹ ZAPOŚREDNICZONEGO (NP. SYMBOLEM) ZNACZENIA

Streszczenie: Nasz świat przepełniony jest zagadnieniami związanymi z ekspresją artystyczną i językiem estetycznym. Te formy przekazu widoczne są w różnych wytworach ludzkiej twórczości i działalności. Ludzie często za pomocą zamieszczanej symboliki w swoich utworach chcą przekazać nam istotne informacje, wzbudzić w odbiorcach pożądane emocje czy też zachowania. Autorzy chcą ukazać zarówno piękno, jak i brzydotę, ale również dobro i zło, które są wszechobecne w naszym życiu.

Słowa kluczowe: ekspresja artystyczna, język estetyczny, piękno, brzydota, zło, dobro, symbol, film, poezja, obrazy.

■ Wstęp

Świat artystycznego przekazu stanowi szereg określonych informacji, które zgodnie z zamysłem autorów trafić mają do odbiorcy i wywołać w nim pożądaną reakcję. Nieodłączną częścią tego świata są ekspresja artystyczna i język estetyczny, dzięki którym treści ukazywane są w sposób niebanalny, często z wykorzystaniem symboliki.

Artystyczny świat jest niezwykle bogaty i praktycznie nieograniczony w swej konstruktywności. Każde dzieło tworzone jest przez autora po to, aby przekazać drugiej stronie określony wachlarz emocji i doznań. Autorzy pragną, aby w ich twórczości zostało dostrzeżone ukryte znaczenie gestów, słów czy też barw.

Słowa, gesty, barwy czy zachowania potrafią przenieść odbiorcę w inną rzeczywistość, ukazać to co wcześniej wydawało się błahostką i miało zupełnie inny wydźwięk. Są mediami ukazującymi piękno i brzydotę, dobro i zło. Wyznaczają granice estetyki i ekspresji. Dotyczy to każdego rodzaju sztuki i wszystkich jej aspektów.

Film jako źródło ekspresji artystycznej i przekazu ważnych treści

„W ostatnich czasach zaobserwować możemy, iż wzmaga się troska o wrażliwość i wyobraźnię młodego pokolenia, bowiem problemem staje się zachwianie sfery wartości oraz utrata poczucia podmiotowości”¹. Na przestrzeni ostatnich lat produkcje kinowe w coraz większym stopniu poruszają sprawy trudne, na temat których sporadycznie toczyła się dyskusja lub jej przebieg z góry ukierunkowany był na jeden punkt widzenia. Filmy stają się w ostatnim czasie źródłem przekazu treści istotnych w życiu każdego człowieka.

Roberto Benigni w swoim filmie „Życie jest piękne” ukazuje piekło obozu koncentracyjnego w zupełnie inny sposób niż to było wcześniej robione. Łatwo wywoływać skrajne emocje, gdy epatuje się okrucieństwem, gdy w sposób bezkompromisowy przedstawia się określone kwestie. W tym przypadku pobyt w obozie koncentracyjnym stanowi swoistą grę, którą ojciec wymyśla dla swojego syna, aby ten z uśmiechem przetrwał obozową egzystencję. Kreacja stworzona przez Benigniego pełna jest naturalnej ekspresji, która wszechobecne zło w pewien sposób rozprasza, a nieuniknione przeznaczenie trzyma na dystans. W tym arcydziele ukazana została postawa człowieka, który pomimo przeciwności i czyhających niebezpieczeństw podejmuje walkę o życie swojego syna. Zadać można

¹ I. Dudzik, *Wychowanie estetyczne a możliwości zagospodarowania czasu wolnego współczesnej rodziny w świetle badań ankietowych*, [w:] Środowisko społeczno-przyrodnicze a aktywność fizyczna człowieka (*An individual's physical activity in socio-natural environment*), A. Kaiser, M. Sokołowski (red.), Wyd. Wielkopolskiej Wyższej Szkoły Turystyki i Zarządzania w Poznaniu, Poznań 2010, s. 134.

sobie pytanie, właściwie po co w ten sposób została ukazana ta karta historii? Czy w ogóle taka postawa mogła być realna? Twórca filmu kontekst historyczny umieścił tutaj jako tło. Miejsce akcji posłużyło jako symbol zła, jako symbol czegoś, z czym trzeba się zmierzyć. W centrum znajduje się tutaj człowiek, jego emocje, wola walki, pomysłowość. Odbiorca zagłębiając się w dzieło, ma zauważyć, że w każdym negatywnym zjawisku dostrzec można aspekty pozytywne, że najbardziej nawet okrutne zło nie jest w stanie wyprzeć piękna, które mieszka w człowieku i jest jego integralną częścią².

Przedstawianie ważnych wydarzeń ma na celu dotarcie do jak największej liczby osób, które określoną kwestią w jak największym stopniu mają się zainteresować. Nie jest to zadanie łatwe, gdyż środki przekazu muszą być wysublimowane tak, aby treść nabrała odpowiedniego wydźwięku i wzbudziła ciekawość odbiorcy.

Tak wysublimowany sposób przekazu stosuje Jan Komasa w swoim filmie *Miasto 44*. Język, którym posługują się aktorzy, gesty, które wykonują i chwile, które przeżywają, odnoszą się do każdego, kto śledzi ich historię. Bohaterowie filmu choć mają ten sam cel, w głębi duszy są różni. Każdego z nich trapią inne rozterki, każdy z nich ma inne wartości i poglądy, dlatego każdy odbiorca może się utożsamiać z wybranym bohaterem. Realizm filmu, który Komasa zbudował, stanowi element magnetyzmu, który w sposób dobitny wzbudza uczucie empatii. Dzięki odpowiednio dobranej obsadzie aktorów młodego pokolenia odzwierciedlona została świeżość i gorliwość pokolenia walczącego w czasie powstania warszawskiego. Celem reżysera było zwrócenie uwagi głównie ludzi młodych, którzy traktują film jako środek przekazu wiarygodnej treści. Zastosowanie elementów najnowocześniejszej techniki filmowej sprawiło, że wyrazistość artystycznej ekspresji doprowadzona została do odpowiedniego kształtu i formy, dzięki czemu powstanie warszawskie nabrało nowego symbolicznego znaczenia i wzbudziło zainteresowanie młodych odbiorców³.

Co kieruje ludzkim losem? Jakie są motywy jego postępowania? Co sprawia, że wybierają zło? W *Krótkim filmie o zabijaniu* Krzysztof Kiesłowski zestawia ze sobą dwie śmierci człowieka. Pierwsza z nich to brutalne morderstwo, druga

² K. Żakieta, Życie jest piękne Roberto Benigniego – *subwersywne spojrzenie na Holocaust*, [w:] <http://wiedzaiedukacja.eu> (dostęp: 01.01.2016, godz. 13:18); R. Benigni (reż.) (1997), Życie jest piękne [dvd]

³ B. Hollender, *Od Wajdy do Komasy*, Wyd. Prószyński Media, Warszawa 2014, s. 436–438; D. Karpuk, *Miasto 44 – Jan Komasa kręci film o Powstaniu Warszawskim*, [w:] <http://kultura.newsweek.pl> (dostęp: 01.01.2016, godz. 13:49) J. Komasa (reż.) (2014), *Miasto 44* [dvd]

natomiast to egzekucja w majestacie prawa. W filmie tym reżyser stara się dotrzeć w głąb duszy młodego człowieka, który zagubił sens życia. Letarg i marazm, w jakim się znalazł popycha go do czynu tragicznego, do morderstwa. W trakcie trwania filmu nie pada wiele słów, dialogi nie są rozbudowane, jednak atmosfera niepokoju i napięcia zbudowana przez Kieślowskiego za pomocą ciszy i obrazu zachowanego w czarno-białych barwach przemawia do odbiorcy w bardziej dobitny i bezpośredni sposób. Odbiorca mimowolnie staje się sędzią, w sposób bardziej lub mniej zdecydowany w swoim umyśle przechyla szalę moralności i wydaje wyrok. Śledząc tę historię krok po kroku, przychodzi czas na ostateczne rozliczenie czynów, przychodzi czas na karę za popełnioną zbrodnię. Reżyser zamyka pętlę rozpoczętą na początku filmu, wywołując w odbiorcy emocje dość specyficzne. Z jednej strony ukazuje on poczucie spełnionej sprawiedliwości, z drugiej zaś strony uczucie wewnętrznego rozdarcia spowodowanego tym razem śmiercią mordercy, lecz zupełnie innego niż na początku. Wcześniej człowiek bezwzględny w chwili swej śmierci jednak zagubiony i przestraszony, wzbudzający litość i współczucie⁴.

Ekspresja artystyczna została ujęta także przez Joshe'a Boone'a w filmie *Gwiazd naszych win*. Splatają się tu losy dwóch młodych osób, które pomimo swojego wieku zostały dotkliwie naznaczone przez życie. Dziewczyna choruje na raka tarczycy, chłopak stracił nogę w wyniku choroby nowotworowej. Ich sytuacja życiowa jest ciężka, zdają sobie sprawę z piętna uciekającego czasu, jednak starają się z życia czerpać jak najwięcej. Relacja między tymi ludźmi buduje spiralę wzajemnej bliskości i wsparcia. Każde z nich wie, że gdy nastaną kryzysowe momenty, z pomocą przyjdzie druga strona. Reżyser ukazuje w tym filmie złożoność ludzkiej egzystencji naznaczonej ciężką chorobą. Przedstawia sposoby, jakie stosują bohaterowie filmu, aby choroba nie była w centrum ich życia, lecz tylko dodatkiem do niego. Bezpośrednio ukazany jest obraz tego, że wśród cierpienia i chorobowej brzydoty dostrzec można prawdziwe piękno i dobro, które życiu potrafią nadać głębszy sens. Odbiorca w tragizmie sytuacji dostrzega także nadzieję, która daje do zrozumienia, że pokłady ludzkiej siły są ogromne wtedy, gdy jest wsparcie i zrozumienie bliskiej osoby⁵.

⁴ B. Hollender, dz. cyt., s. 137; H. Kowalska, *Symbol w Dekalogu Krzysztofa Kieślowskiego*, [w:] <http://www.film.org.pl> (dostęp: 01.01.2016, godz. 14:14).

⁵ K. Kandulska, *Gwiazd naszych win*, [w:] <http://film.onet.pl> (dostęp: 01.01.2016, godz. 15:27), J. Boone (reż.), (2014), *Gwiazd naszych win* [dvd].

■ Poezja jako forma estetycznego i ekspresyjnego przekazu

W świecie poezji dostrzec można subtelny przekaz zdarzeń i emocji. W sposób nietuzinkowy przekazywane są zamysły autora, jego punkt widzenia, jego przeżycia. Za pomocą estetycznego języka dawkowane są przemyślenia poety, który chce w jak najdokładniejszy sposób przekazać je odbiorcy.

Wybitny poeta Krzysztof Kamil Baczyński w mistrzowski sposób wykorzystywał słowa, które splecione w konkretny przekaz ukazywały piękno, jak również tragizm sytuacji, których był świadkiem. W przypadku poety tej klasy, jakim jest Baczyński, jedynym sposobem na oderwanie się od ponurej rzeczywistości są wędrówki w obszary literackiej tradycji. To są jego najważniejsze prowincje piękna. Zdobywa je ponownie, są dla niego inspiracją, miejscem, w którym doświadczyć może harmonii, ładu, duchowego ocalenia. Dzięki temu, niejako pośrednio, zostaje przywrócony naturalny porządek świata. Wszystko to znajduje swoje odbicie w językowej ekspresji. Klasyczna rytmika jego wierszy, rozbudowane frazy są ucieczką od okupacyjnego życia. Poeta balansuje w swej twórczości na linii przeciwstawnych uczuć i emocji. Z jednej strony ukazuje radość, miłość, dobro, z innej zaś wędruje do świata przemocy, bólu i rozczarowania. Chce za pomocą tych zabiegów ukazać odbiorcy emocjonalną mozaikę, towarzyszącą zarówno jemu, jak i ludziom, których spotykał na swojej drodze. Jego wiersze mają znaczenie symboliczne, ukazują realia życia, w których heroizm i piękno są przeciwwagą dla wszechobecnego cierpienia⁶.

Wśród twórców poezji o niewątpliwej ekspresji artystycznej w szczególności sposób wyróżnia się jedna postać, a mianowicie Agnieszka Osiecka. Artystka w swojej twórczości nawiązuje przede wszystkim do codziennego świata, który ją otacza. Zwraca uwagę na detale, które przeciętnemu człowiekowi umykają. Ze swoich prywatnych przeżyć tworzy opowieść, na którą składają się jej poszczególne teksty. Jej uniwersalizm i umiejętność indywidualnego podejścia do tematu sprawia, że odbiorcy jej twórczości mogą znaleźć coś dla siebie, mogą znaleźć tekst, który jest w stanie odzwierciedlić sedno obecnych przeżyć. Poruszane w tekstach artystki problemy ujmowane są przez nią w taki sposób, że ich aktualność nie przemija. Wręcz przeciwnie, każdy element jej twórczości odkrywany jest wciąż na nowo. Dzieje się tak za sprawą bardzo dużej popularności poetki, która przekłada się na olbrzymie zainteresowanie jej tekstami w gronie

⁶ K.K. Baczyński, *To jestem cały ja*, Agencja Wydawnicza Ad Oculos, Warszawa–Rzeszów 2007, s. 29.

artystów scenicznych. Po jej twórczość sięgają artyści kilku pokoleń i dokonując swojej interpretacji, trafiają do grona nowych odbiorców. Przekazują tym samym ponadczasowe treści, które poetka w swoich wierszach zawarła⁷.

■ Obrazy jako medium ekspresji artystycznej

Sztuka to wyodrębniona rzeczywistość, artyści tworzący swoje dzieła to jej różnorodne elementy. Wśród wyrazu artystycznego szczególną pozycję zajmują obrazy, które za pomocą postaci, rzeczy i barw przekazują określoną historię i ukrytą w niej symbolikę.

Inspiracją dla wielu malarzy był i jest Jezus Chrystus. Sięgają oni chętnie do kart Biblii, aby w jej fragmentach znaleźć natchnienie, żeby uchwycić element istotny wnoszący wartości do życia człowieka. Lorenzo Lotto w swoim obrazie „Chrystus i jawno grzesznica” uwiecznił moment samosądu, którego celem była prostytutka. Wzburzony tłum pragnie, aby to Jezus wypowiedział wyrok, aby potępił kobietę. Ten jednak uspokaja ich gestem ręki wyciągniętej przed siebie. Daje do zrozumienia, że każdy człowiek może popełnić błąd, że należy mu się druga szansa. Wykonanie wyroku zostawia samym zainteresowanym podsumowując: „kto jest bez winy niech pierwszy rzuci kamień”⁸.

Eugene Delacroix na swym obrazie *Burza na Jeziorze Genezalet* uchwycił ludzki lęk i niepewność. Przedstawia strach człowieka w obliczu sił natury, jego niemoc w konfrontacji z przyrodą. Pomimo tego, że wśród nich znajduje się Chrystus ich nauczyciel, oni nie potrafią powstrzymać narastającej paniki, nie potrafią uporać się z groźbą ewentualnej śmierci. Autor obrazu oprócz przekazu biblijnego stara się w nim ukazać głębszą refleksję. Obraz staje się metaforą ludzkiego życia, w którym także obecne są burze bardziej lub mniej gwałtowne. Daje do zrozumienia, że ich przetrwanie wiąże się z niezachwianą wiarą⁹.

Jednym z obrazów, który w sposób niezwykle indywidualny oddziałuje na odbiorcę, jest *Krzyk* Edwarda Muncha. Ekspresyjność dzieła uwidoczniła została przez autora szczególnie poprzez technikę wykonania obrazu, jak też przez barwy, których użył. Patrząc na postać znajdującą się w centrum obrazu, odbiorca ma wrażenie jakby ten tytułowy krzyk słyszał, ale także mógł sobie go zwizualizować.

⁷ Z. Turowska, *Agnieszki. Pejzaże z Agnieszką Osiecką* [mp3-audiobook], Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2000.

⁸ M. Jover, *Chrystus w sztuce*, Spółka z o.o. Penta, Warszawa 1994, s. 70–71.

⁹ Tamże, s. 85.

Interpretacja treści obrazu w zależności od podejścia odbiorcy może być diametralnie różna. Z jednej strony odnieść można wrażenie, że bohater obrazu jest przerażony, że krzycząc nawołuje pomocy. Wydaje się bezradny i niezdolny do działania. Z innej perspektywy wnioskować można, że bohater obrazu w emocjonalny sposób pragnie podzielić się z odbiorcą jakimś ważnym dla niego zdarzeniem. Obraz zachowany jest w dynamicznej perspektywie. Patrząc na grę barw, dostrzec można ruch i towarzyszące emocje¹⁰.

Bitwa pod Grunwaldem to obraz o bardzo ważnej symbolice i wymowie. Jan Matejko przedstawia jedną z najważniejszych zwycięskich bitew w historii Polski. Nadaje obrazowi swego rodzaju podniosłość, która w połączeniu z informacją historyczną tworzy mieszankę patriotyczną. Bitwa pod Grunwaldem to obraz szczególnie, mogący swoją wymową wywołać pozytywne reakcje w odbiorcy. O ważności obrazu świadczy fakt, że był on w czasie II wojny światowej na liście dzieł sztuki przeznaczonych do całkowitego zniszczenia. Niemcy niszcząc obraz, chcieli zabić symbol zwycięstwa i wiary w możliwości odwrócenia tragicznego wojennego losu¹¹.

■ Metodologia badań własnych

Badania zostały przeprowadzone metodą ankietową, a narzędziem badawczym był specjalnie sporządzony do celów badania kwestionariusz ankiety. Dobór próby był nielosowy, celowy. Respondentami byli nauczyciele Zespołu Szkół Zawodowych im. Króla Jana III Sobieskiego w Przeworsku. Grupę badawczą stanowiły osoby w wieku od 28 do 55 lat (40 kobiet – co stanowi 80% oraz 10 mężczyzn – co stanowi 20%). Rozdano 50 ankiet. Zebrany materiał empiryczny został poddany weryfikacji. Ostatecznie analizie poddano 50 ankiet. Badania były anonimowe, a przeprowadzone zostały w grudniu 2015 roku. Analizie poddano tylko część z zebranego materiału empirycznego.

■ Cel badań

Celem przeprowadzonych badań było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

¹⁰ E. Munch, *Krzyk*, [w:] <http://www.magazynsztuki.pl> (dostęp: 01.01.2016, godz. 13:59).

¹¹ J.S. Majewski, *Bitwa pod Grunwaldem – obraz kochany i ukrywany*, [w:] <http://warszawa.wyborcza.pl> (dostęp: 01.01.2016, godz. 23:35). M. Wróblewska, *Jan Matejko, Bitwa pod Grunwaldem*, [w:] <http://culture.pl> (dostęp: 01.01.2016, godz. 23: 47).

1. W jakim stopniu ekspresja artystyczna i język estetyczny są obecne w życiu respondentów?
2. Jaki wpływ z punktu widzenia nauczycieli wywiera na uczniów ekspresja artystyczna i język estetyczny?
3. W jakim stopniu filmy wpływają na sposób postrzegania świata przez respondentów?
4. Jakie kroki należy podjąć, aby wzbudzić w młodym pokoleniu potrzebę poszukiwania dobra i piękna?
5. Jaką rolę w życiu ankietowanych odgrywa estetyczny język poezji?
6. W jaki sposób respondenci dostrzegają malarską estetykę przekazu?

■ Wyniki przeprowadzonych badań

Artystyczny świat to świat ekspresji i estetyzmu. To medium zarówno bezpośredniego, jak i zapośredniczonego znaczenia. Otaczająca rzeczywistość wymaga innego spojrzenia na sprawy, wymaga głębszej analizy i wrażliwości, która pozwala dostrzec sprawy dotychczas niedostrzegalne.

Poniżej zaprezentowane zostały niektóre wypowiedzi nauczycieli dotyczące znaczenia ekspresji artystycznej oraz języka estetycznego w ich życiu. Na pierwsze zadane pytanie badani odpowiadali następująco:

„Ekspresja artystyczna to doskonałe narzędzie umożliwiające zrozumienie mechanizmów rządzących życiem”.

„Język estetyczny nie jest niestety powszechny w dzisiejszym świecie”.

„Świat ekspresji to ucieczka od rzeczywistości”.

„Estetyka i ekspresja są nieodłącznym elementem życia”.

Ekspresja i estetyka są obecne w życiu człowieka. Stanowią odskocznię od otaczającego świata, wyznaczają ścieżki alternatywne unikające schematów.

Młodzi ludzie poszukują wskazówek, szukają drogowskazów, które mogą być znaczącym elementem życiowych decyzji. Ankietowani na drugie pytanie udzielili następującej odpowiedzi:

„Młodzież obcująca ze sztuką jest niewątpliwie bardziej wrażliwa na potrzeby osób, które spotyka każdego dnia”.

„Niestety uczniowie często wybierają rozrywkę niewymagającą głębszego zastanowienia się”.

„Sztuka i ekspresja artystyczna ma niewątpliwie wpływ na kształtowanie młodych ludzi, pobudza ich wrażliwość oraz motywuje ich do kreatywnego działania”.

„Ekspresja artystyczna na pewno pozwala uczniom na wyrażenie swojej osobowości, pozwala w luźniejszy sposób wyrażać im siebie, swoje zainteresowania”.

Młodzi ludzie poszukują swoich indywidualnych ścieżek. Szukają inspiracji do tego, aby znaleźć swoje pasje i zainteresowania. Inspiracją taką często stają się części składowe świata sztuki.

Produkcje kinowe coraz częściej poruszają problemy ważne dla współczesnego człowieka. Przekraczane są kolejne granice uważane wcześniej za tabu. Filmy pozwalają poszerzyć horyzonty i poznać historie budujące poczucie wartości. Na trzecie pytanie respondenci odpowiadali w następujący sposób:

„W filmach poruszanych jest wiele ważnych kwestii, które zmuszają do refleksji”.

„W dzisiejszych produkcjach nie ma tematów zakazanych. Każdy temat poruszany przez reżyserów daje powód do dyskusji”.

„W dzisiejszych czasach filmy są odważne. Sprawiają, że można spojrzeć na znane tematy w zupełnie inny sposób”.

Produkcje kinowe stają się dzisiaj nośnikiem tematów trudnych. Pozwalają dostrzec rzeczy, wobec których na co dzień przechodzi się obojętnie. Zmuszają do zatrzymania i przemyślenia określonych kwestii.

Przekazy medialne narzucają współczesnemu człowiekowi obraz ciągłego niepokoju, przedstawiają cierpienie obecne na całym świecie. Wzorzec dobra i piękna natomiast notorycznie jest pomijany. Ankietowani odpowiadając na czwarte pytanie, poruszyli następujące kwestie:

„Aby wzbudzić w młodym człowieku potrzebę dobroci i piękna należy naświetlać sytuacje z nimi związane”.

„Dobroć i piękno są w każdym człowieku, trzeba tylko znaleźć odpowiednią ścieżkę do ich odkrycia”.

„Młody człowiek powinien przede wszystkim nauczyć się dostrzegać pozytyw w sytuacjach życiowych, w których się znajduje”.

Świat poezji to swoista odskocznia od codzienności, pozwala dostrzec, że rzeczywistość może być interpretowana w sposób mniej dosłowny, przy użyciu bardziej wyrafinowanych słów. W odpowiedziach respondentów na piąte pytanie przeważały następujące odpowiedzi:

„Język poetycki jest ważnym elementem kształtowania słownictwa, a przy tym wspierała odmianą od mowy potocznej”.

„Poezja przenosi w zupełnie inny świat, świat piękna”.

„Estetyka języka poezji jest niezwykle ważna. To ona zwykły przekaz zamienia w coś pięknego”.

Malarstwo to ostoja ekspresji i estetyki. Pozwala za pomocą barw i obrazów dostrzec szereg ukrytych treści i emocji prześiąkniętych niejednokrotnie symboliką. Ankietowani odpowiadali na pytanie szóste następująco:

„Dzieła sztuki, które podziwiam, są prześiąknięte estetyką. Malarstwo jest pokazem kunsztu artystów”.

„Malarstwo stanowi nieodłączny element kultury, a co za tym idzie przekazuje określone informacje”.

„Estetyka malarskiego przekazu jest niezwykle wyraźna. Każdy artysta w swoim dziele pragnie przedstawić sprawy dla niego ważne w jak najlepszym świetle”.

■ **Wnioski**

Po pierwsze: ankietowani dostrzegają potrzebę estetyki i ekspresji. Zauważają, że w dzisiejszym świecie nie jest ona powszechna, stanowi jednak nieodłączny element życia człowieka.

Po drugie: respondenci dostrzegają fakt, że ekspresja artystyczna pomaga wzbudzić w młodych ludziach wrażliwość. Ułatwia także wyrażanie własnej osobowości, myśli i przekonań.

Po trzecie: respondenci doceniają rolę kinematografii w kształtowaniu zachowań. Zauważają, że twórcy coraz częściej poruszają tematy ważne i godne uwagi. Dzięki czemu naświetlają nam zupełnie inny obraz rzeczywistości.

Po czwarte: ankietowani stwierdzają, że dobro i piękno znajduje się w każdym człowieku. Żeby obudzić je w młodych ludziach należy wskazywać im sytuacje tymi cechami przepełnione, odwracając przy tym ich uwagę od kwestii negatywnych.

Po piąte: badani dostrzegają piękno języka poetyckiego, jego estetyczny wydźwięk. Poezja staje się dla nich odskocznią od rzeczywistości, środkiem przekazu o niebanalnej formie. Dzięki niej każdy z nas bez wyjątku może przenieść się w zupełnie inny świat.

Po szóste: respondenci widzą nieodłączność malarstwa ze sztuką. Dostrzegają jego estetykę i nienaganną formę przekazu treści, a także wielki kunszt artystyczny autorów obrazów.

■ **Zakończenie**

Ekspresja artystyczna i język estetyczny to niezwykle skuteczne media bezpośredniego, jak również zapośredniczonego znaczenia. Doskonałymi nośnikami

ekspresji i estetyki są dziedziny sztuki. Za ich pośrednictwem przekazywane są różnorakie treści, które trafiają do odbiorcy i pozwalają mu dostrzec świat z zupełnie innej perspektywy. Odpowiednie tematy poruszane w filmach, wierszach czy obrazach są doskonałym bodźcem do zastanowienia się nad rzeczami najważniejszymi w życiu każdego człowieka. Pozwalają nam na wyciągnięcie najistotniejszych kwestii związanych z naszym życiem, które w danych utworach przedstawione są za pomocą symboliki. Każda forma wyrażania ekspresji artystycznej czy języka estetycznego pozwala na kształtowanie zachowań młodego pokolenia, na pobudzanie i wzmacnianie w nich pozytywnych emocji, doznań, a także wrażliwości na piękno powstałych utworów, dzieł. Świat szeroko pojętej sztuki to miejsce niepowtarzalne, umożliwiające odbiorcy urzeczywistnienie zmysłowych doznań, to miejsce, w którym każdy znajdzie odpowiedź na nurtujące pytania. Artyści w swej twórczości pragną dostarczyć odbiorcom jak największą gamę emocji i wrażeń, chcą sprawić, aby ich utwory wywarły określony wpływ na obserwatorów. Dzięki sztuce i zawartej w niej ekspresji artystycznej oraz językowi estetycznemu zauważyć można preferencje człowieka, jego stopień wrażliwości, siłę empatii. W uzewnętrznieniu jego zachowań i emocji dostrzec można jego charakter i wnętrze. Dobro i zło, brzydota i piękno są wszechobecne, a sztuka obrazuje je i pozwala dostrzec ich warianty.

■ Bibliografia

- Baczyński K.K., *To jestem cały ja*, Agencja Wydawnicza Ad Oculos, Warszawa–Rzeszów 2007.
- Benigni R. (reż.), (1997), *Życie jest piękne* [dvd]
- Boone J. (reż.), (2014), *Gwiazd naszych win* [dvd]
- Dudzik I., *Wychowanie estetyczne a możliwości zagospodarowania czasu wolnego współczesnej rodziny w świetle badań ankietowych*, [w:] *Środowisko społeczno-przyrodnicze a aktywność fizyczna człowieka (An individual's physical activity in socio-natural environment)*, A. Kaiser, M. Sokołowski (red.), Wyd. Wielkopolskiej Wyższej Szkoły Turystyki i Zarządzania w Poznaniu, Poznań 2010.
- Hollender B., *Od Wajdy do Komasy*, Wyd. Prószyński Media, Warszawa 2014.
- Jover M., *Chrystus w sztuce*, Spółka z o.o. Penta, Warszawa 1994.
- Kandulska K., „Gwiazd naszych win”: i poleją się łzy, [w:] <http://film.onet.pl>
- Karpiuk D., *Miasto 44 – Jan Komasa kręci film o Powstaniu Warszawskim*, [w:] <http://kultura.newsweek.pl>

Komasa J. (reż.), (2014), *Miasto 44* [dvd]

Kowalska H., *Symbol w Dekalogu Krzysztofa Kieślowskiego*, [w:] <http://www.film.org.pl>

Munch E., *Krzyk*, [w:] <http://www.magazynsztuki.pl>

Majewski J.S., *Bitwa pod Grunwaldem – obraz kochany i ukrywany* [w:] <http://warszawa.wyborcza.pl>

Turowska Z., *Agnieszki. Pejzaże z Agnieszką Osiecką* [mp3-audiobook], Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2000.

Wróblewska M., *Jan Matejko, Bitwa pod Grunwaldem*, [w:] <http://culture.pl>

Żakieta K., *Życie jest piękne Roberto Benigniego – subwersywne spojrzenie na Holocaust*, [w]: <http://wiedzaiedukacja.eu>

■ DOBRO I ZŁO W KULTURZE WSPÓŁCZESNEJ

*Celem naszych czynów powinno być czynienie dobra*¹
(Platon)

Streszczenie: Każdy człowiek we współczesnej kulturze postrzega dobro i zło na swój sposób. Dla jednych dobro to różnorodność ludzi, dobre wychowanie, miłość do ojczyzny, styl życia, dla innych zachodzi wtedy, kiedy człowiek ma wartość do kultury, widzi w niej przesłanie. Zło wyrażane jest w równie różny sposób, podobnie jak dobro. Może być to wpływ obcych kultur na polską, narzucanie kanonu piękna, wszelkiego rodzaju mass media, a we współczesności szczególnie Internet, bądź też brak kultywowania tradycji. W badaniach odnajduje również odpowiedzi dotyczące braku szacunku do prawdziwej kultury, tworzeniu kultury bezwartościowej bez prawdziwego przesłania.

Słowa kluczowe: dobro, zło, współczesna kultura, filozofia.

■ Wstęp

Wetyce i filozofii ukształtowały się dwa pojęcia: dobro i zło. Są to wartości, które często ludzie podejmują w różnych badaniach czy dyskusjach. Takich kwestii podejmowali się już ludzie w starożytnym świecie, poszukując odpowiedzi na nurtujące ich pytania, czym właściwie jest dobro i zło? Między tymi dwiema wartościami można zauważyć znaczącą różnicę. W poniższych treściach

¹ <http://gacek33online.republika.pl/08cytaty/02dobroizlo.html> (dostęp: 15.12.2015, godz. 18:15).

przedstawię, jak analizowali to filozofowie starożytni – Platon i Arystoteles, filozof XIII wieku św. Tomasz z Akwinu, jak i bardzo bliski człowiek dla każdego Polaka, św. Jan Paweł II, oraz zastanowię się, czym jest dobro i zło w kulturze współczesnej.

Dobro jest to jedno z podstawowych i najbardziej znanych pojęć etycznych, to czyn moralny, wartość użytecznej rzeczy, właściwy byt, poprawne czyny i zachowania człowieka. Zło to również pojęcie etyczno-filozoficzne, które wiąże się z negatywną, niewłaściwą postawą lub czynem, a więc nieakceptowane z punktu widzenia pewnej hierarchii wartości. Temat dotyczący dobra i zła jest niezwykle szeroki, ponieważ spotykamy się z tymi aspektami każdego dnia.

■ Platon – idea dobra

Interpretację myśli filozofów o dobru rozpocznę od ucznia Sokratesa – Platona. Znany filozof, urodzony w 427 r. p.n.e. prawdopodobnie w Atenach, dużo piszący o etyce jako teorii idei, twórca systemu filozoficznego, zwanego idealizmem platońskim. Platon podzielił dobro na dwa światy: idealny i realny, pierwszy stawiał nieporównanie wyżej nad drugim. Dobra realne nie miały tyle wartości co idealne. Zadawał sobie pytanie: czy w ogóle mogą być uważane za dobra? Po takich rozważaniach upadły poglądy filozofa. Był czas, kiedy twierdził, że ideałem jest filozof, który jest postawiony w hierarchii wyżej niż jakiegokolwiek rzeczy realne. Żyje on obok nich, ale ich nie spostrzega. Miał pesymistyczny pogląd dotyczący zła, ponieważ pisał, iż zło w świecie realnym miało i będzie mieć przewagę nad dobrem oraz jedynym rozwiązaniem, by stać się dobrym jest odejście ze świata. Mimo tego, nie był to ostateczny pogląd Platona. Później zmienił swoje zdanie i uznał, że dobra realne są potrzebne do zdobycia dóbr idealnych. Swoje rozważania etyczne podzielił na trzy części: dobro stanowi hierarchię; szczytem hierarchii nie jest żadne z dóbr realnych, lecz dobro idealne: idea dobra; dobra realne są natomiast początkiem i nieuniknionym etapem w drodze do szczytu. Nauki o dobrach miały wiele wspólnego z naukami o miłości, ponieważ miłość to nic innego jak dążenie do osiągnięcia i posiadania dobra. Pierwszym przedmiotem miłości są dobra realne. Po pewnym czasie rodzi się w duszy świadomość, że większe od piękna ciał jest piękno dusz ².

² W. Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, t. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983, s. 99.

Platon, kiedy dążył do idei dobra, znalazł cechę która definiowała cnotę. „Celem ludzkiego życia jest zdobycie szczęśliwości polegającej na upodobnieniu się do idei Dobra. Środkiem wiodącym do tego celu jest cnota (...)”³. Sokrates określał to jako wiedzę, zaś Platonowi to nie do końca się podobało. Dlatego też zastąpił je innym: cnota odróżnia się od innych ludzkich dążeń, ponieważ mają one realne cele⁴.

Nauczanie Platona o dobru ma dużą wartość, gdyż idea ta stoi na szczycie jego systemu i jest pierwszą wobec wszystkich innych idei. Dobro filozof porównuje do słońca, ponieważ oświeca cały świat oraz jest niezbędne do życia. Idea dobra, według Platona, jest warunkiem istnienia pozostałych idei, choć sama jest ponad istnieniem. Filozof chce nam uświadomić, że jest ona początkiem i końcem w jego systemie, na szczycie hierarchii, jest to pierwsza zasada, dzięki której powstał świat oraz jest definitywnym celem, do którego dążymy. „Celem wszystkich czynów jest dobro i ze względu na nie powinno się wszystko inne robić, a nie dobro dla cegokolwiek innego”⁵. Dobro zostało nam przedstawione w sposób perfekcyjny, niezastąpiony, każdy człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, musi się kierować właśnie tą ideą i tak jak Platon ustawić ją na pierwszym miejscu w swojej hierarchii wartości.

„To, co nadaje prawdę przedmiotom poznania, a poznającemu nadaje moc poznawania, nazywaj Ideą Dobra i myśl sobie, że ona jest przyczyną wiedzy i prawdy, gdy staje się przedmiotem poznania, i choć to jedno i drugie jest piękne i poznanie, i prawda, to jednak, jeśli Dobro będziesz uważał za coś innego i jeszcze piękniejszego od nich, będziesz uważał słusznie”⁶. Jak widać, ten fragment jest kolejnym udowodnieniem, że Platon dobro stawia ponad wszystko. Jest to szczyt w hierarchii świata idei, na których filozof opiera swoje myśli.

■ Arystoteles: największym dobrem jest szczęście

Kolejne poglądy, jakie chciałabym omówić, to filozofia Arystotelesa. Był on uczniem Platona i często krytykował jego idee. Píše, że Platon od czasu do czasu

³ J. Legowicz, *Zarys historii filozofii – elementy doksografii*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1976, s. 78.

⁴ W. Tatarkiewicz, *Historia...*, dz. cyt., s. 100.

⁵ W. Tyburski, A. Wachowiak, R. Wiśniewski, *Historia filozofii i etyki – do współczesności: źródła komentarze*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń 2002, s. 67.

⁶ Platon, *Państwo*, tłum. W. Witwicki, Wyd. ANTYK, Kęty 2003, s. 215.

podkreślał, iż idee są bytem samym w sobie i całkowicie oddzielał świat idei od świata praktyki⁷.

Nauczyciel chciał normować życie wedle idei dobra, zaś Arystoteles twierdził, że jedyne dobro, jakie istnieje, to realne. Naturę dobra znajdziemy nie przez abstrakcyjne myślenie, lecz przez ustalenie, jakie ludzie stawiają sobie cele. Cele mogą być wyższe i niższe: wyższe to te, dla których niższe są środkami. Arystoteles pisał, że środki i cele nie mogą być nieskończone, lecz musi istnieć jeden cel najwyższy, który nie jest środkiem. Cel najwyższy jest największym dobrem. Według niego jest to eudajmonia⁸, czyli stan pełnego, racjonalnie uzasadnionego zadowolenia i satysfakcji z własnego życia, którego osiągnięcie było podstawowym celem każdego rozsądnego człowieka⁹. Arystoteles wiąże dobro z bytem w relacji do pożądania. Uwzględnia pożądanie intelektualne (wola) oraz naturalne jako dążność rzeczy do odpowiedniej dla niej doskonałości. Pożądanie jest subiektywnym kryterium dobra, ponieważ nikt i nic nie dąży do zła, nie pożąda zła. Stwierdził, że dobro jest celem wszelkiego dążenia¹⁰. Jest to cel ostateczny, który prowadzi do tego, aby człowiek był szczęśliwy. Wszystko to zależy od mądrego działania, ponieważ każdy z nas musi umieć wybrać, który uczynek jest dobry albo zły.

Arystoteles twierdzi, że najwyższym dobrem jest szczęście. Tylko czym właściwie jest dla niego to dobro? Filozof rozważa różne kwestie: w medycynie dobrem jest zdrowie, w sztuce zwycięstwo, w budownictwie dom. Dlatego też nie ma jednego wspólnego celu, który moglibyśmy nazwać dobrem. Jeśli jest taka jedna jedyna rzecz dla wszystkich czynności, która jest ostatecznym celem, to wtedy ona byłaby tym dobrem¹¹. Po wielu myślach Arystoteles podsumowuje, iż jedynym celem każdego człowieka jest osiągnięcie szczęścia. Aby to uzyskać potrzebna jest cnota, rozumiana przez filozofa jako umiejętne działanie i „złoty środek” (umiar).

Cnót jest tyle, ile czynności wykonywanych przez człowieka, ponieważ do każdej z nich możemy dopisać pewną cnotę, np. kiedy człowiek potrafi

⁷ E. Martens, H. Schnädelbach (red.), *Filozofia: podstawowe pytania*, tł. K. Krzemieniowa, Wyd. KiW, Warszawa 1995, s. 73.

⁸ W. Tatarkiewicz, *Historia...*, dz. cyt., s. 118.

⁹ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Eudajmonia> (dostęp: 19.12.2015, godz. 16:10).

¹⁰ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Dobro> (dostęp: 19.12.2015, godz. 17:30).

¹¹ Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, przeł. D. Gromska, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1982, s. 4–5.

obdarowywać innych czymś dobrym, to wtedy możemy przypisać to jako hojność. Jest to środek między dwiema skrajnościami: rozrzutnością a skąpstwem. Innym przykładem może być również wtedy, kiedy opanowuje nas strach czy lęk i mamy do czynienia z cnotą zwaną męstwem, jest to środek pomiędzy zuchwalstwem a tchórzostwem. W każdej dziedzinie można znaleźć cnoty i odpowiednie do nich środki¹².

Tak rozumiana cnota daje rozumowi tyle, ile mu potrzeba. W ten sposób każdy człowiek może się starać i dążyć do osiągnięcia największego dobra jakim jest szczęście. Arystoteles uważa, że każdy z nas musi maksymalnie rozwinąć swoje możliwości i umieć samodoskonalić się, aby dojść do tego, co dobre.

■ Święty Tomasz z Akwinu: zło jest brakiem dobra

Św. Tomasz w swojej filozofii głosi, iż człowiek w wyborze dobra musi kierować się wolą i myśleć intelektualnie. Największym Stwórcą jest Bóg i wszystko co od Niego pochodzi, jest dobre. Ostatecznym celem w życiu jest szczęście, ale można go doznać tylko wtedy, kiedy w pełni poznamy Boga. Kiedy dążymy do życiowego celu, czynimy dobro, aby móc zbliżyć się do Stwórcy. Wszystko co istnieje, jest stworzone przez Niego. Zło nie pochodzi od Boga, gdyż jest brakiem dobra. Jeśli coś jest brakiem czegoś, to nie możemy nazwać to bytem, ponieważ jest niczym. Nicości nie można stworzyć. To, co nazywamy złem to ograniczone dobro, coś negatywnego lub coś przeciwnego do pojęcia dobra¹³. Człowiek, który dąży do szczęścia musi zachować równowagę między tym co cielesne jak i duchowne, ponieważ nasze życie stanowi ciało i dusza. Co prawda, jedno nie zależy od drugiego, ale wszystkie dobra cielesne są podporządkowane duchownym. Dlatego też szczęście, które jest tym ostatecznym celem, nie może opierać się tylko na dobrach cielesnych¹⁴. Z rozważań świętego Tomasza wynika, że aspekty duchowne, takie jak: modlitwa, dobre uczynki, religijne życie jest niezbędnym dobrem każdego człowieka, ponieważ dzięki temu poznajemy, zbliżamy się do Boga, który prowadzi nas do szczęścia, a właśnie to jest naszym ostatecznym celem.

¹² W. Tatarkiewicz, *Historia...*, dz. cyt., s. 119.

¹³ W. Tyburski, A. Wachowiak, R. Wiśniewski, *Historia...*, dz. cyt., s. 198–199.

¹⁴ <http://hamlet.edu.pl/tomasz-sw-owartosciach> (dostęp: 28.12.2015, godz. 15:45).

Święty Jan Paweł II: „Ostatecznie zastanawiając się nad złem, dochodzimy do uznania większego dobra”¹⁵

Św. Jan Paweł II, głosząc orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2005 roku, mówił do wiernych m.in. o dobru i złu. Tytuł orędzia to słowa św. Pawła z Listu do Rzymian „Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj”¹⁶. Swoje rozważania opiera na Piśmie Świętym i głosi, iż zło powstało na skutek ludzkiej wolności i poznali go pierwsi ludzie stworzeni przez Boga, czyli Adam i Ewa. Nazywamy to grzechem pierworodnym. Spowodowało to sprzeciwienie się Bogu¹⁷. Grzech ten jest już wrodzony w grzeszność człowieka i skłonność częściej do czynienia złego niż dobrego. Człowiek ma w sobie pewną słabość natury moralnej, która wiąże się z kruchością bytu. Kruchości te to wszelkiego rodzaju doświadczane cierpienia, które Biblia wskazuje jako kara za popełniane grzechy¹⁸. Kolejnym przykładem podanym przez papieża jest zabicie Abła przez swojego brata Kaina. To były pierwsze ciężkie grzechy, a zarazem wydarzenia nazywane złymi, które pociągnęły za sobą kolejne sytuacje na dzieje ludzkości. Odnośnie słów św. Pawła „zło dobrem zwyciężaj”, papież przypomina o śmierci Jezusa¹⁹, jego wielkim cierpieniu i poświęceniu, aby zbawić swoich wiernych, inaczej mówiąc, sprawić, by byli szczęśliwi w Królestwie Niebieskim. Dobrem dla św. Jana Pawła II jest pokój dla każdego z osobna, dla rodzin, narodów i całego świata. Papież wspomina również, iż dobrem dla każdego chrześcijanina powinna być miłość, zarówno do bliźniego, jak i siebie samego²⁰.

Św. Jan Paweł II w swojej książce *Pamięć i tożsamość* odnosi się do słów św. Tomasza, ponieważ nie do końca zgadza się z faktem, iż zło jest zawsze brakiem dobra. Papież stwierdza, że nigdy nie jest ono w pełni nieobecnością dobra. Tłumaczy to w ten sposób, iż zło wyrasta i rozwija się na podłożu dobra. Wyjaśnia

¹⁵ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Wyd. Znak, Kraków 2005, s. 24.

¹⁶ Św. Paweł, *List do Rzymian* (12,21), [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wyd. Pallotinum, Poznań 1990, s. 1287.

¹⁷ Jan Paweł II, *Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj* – Orędzie wygłoszone przez Ojca Świętego Jana Pawła II na Światowy Dzień Pokoju 1 Stycznia 2005, Watykan 08.12.2004, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/pokoj2005_08122004.html (dostęp: 28.12.2015, godz. 19:25).

¹⁸ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość...*, dz. cyt., s. 26.

¹⁹ Tamże, s. 28.

²⁰ Por. K. Rejman, *Kwestie dotyczące rodziny i pracy w myśli społecznej Jana Pawła II. Wybrane aspekty*, [w:] *Błogosławiony Jan Paweł II – droga do świętości*, ks. S. Dyndał (red.), Jarosław 2012, s. 159–171.

to na podstawie przypowieści z Ewangelii św. Mateusza, która głosi opowieść o gospodarzu, którego słudzy pytają – czy wyrwać kłkol z pszenicy, on odpowiada negatywnie, bojąc się, że przy usuwaniu chwastów zniszczą zboże. Święty Jan Paweł II zwraca uwagę na tę przypowieść, ponieważ można zauważyć obecność zła obok dobra, a także dobra obok zła, rośnie to na tym samym podłożu niejako ludzkiej natury. Natura ta mimo grzechu pierworodnego nie została całkowicie zniszczona, zachowała ona zdolność do czynienia dobra, co potwierdza się przez wiele dziejów ludzkości²¹.

■ Metodologia badań własnych

Badania przeprowadziłam w grudniu 2015 roku metodą ankietową, posługując się specjalnie sporządzonym narzędziem badawczym, jakim był kwestionariusz pięciu otwartych pytań. Ankieta była sporządzona w formie papierowej oraz elektronicznej. Grupa badawcza była nielosowa, respondenci to studenci pierwszego roku studiów stacjonarnych, kierunku pielęgniarstwa oraz pierwszego roku drugiego stopnia studiów stacjonarnych, kierunku pedagogiki w Państwowej Wyższej Szkole Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Grupa ta liczyła 30 osób (27 kobiet, co stanowi 90% całości i 3 mężczyzn – 10%) w różnym przedziale wiekowym. Cały materiał empiryczny został poddany analizie.

■ Cel badań

Celem było uzyskanie opinii respondentów na temat znaczenia dobra i zła oraz oddźwięku tych pojęć w kulturze współczesnej. Dokładne pytania, jakie umieściłam na kwestionariuszu, to:

1. Czym dla Ciebie jest dobro? Podaj krótką definicję.
2. Czym dla Ciebie jest zło? Podaj krótką definicję.
3. Co według Ciebie zalicza się do kultury współczesnej?
4. Jakie czynniki wpływają na dobro kultury współczesnej?
5. Co niszczy, negatywnie wpływa na naszą kulturę?

²¹ Jan Paweł II, *Pamięć ...*, dz. cyt., s. 12.

■ Wyniki przeprowadzonych badań

Przy pierwszym pytaniu chciałam sprawdzić jak ankietowani rozumieją dobro, czym właściwie dla nich jest, jak można go krótko zdefiniować. Poniżej przedstawię przykładowe odpowiedzi respondentów na pierwsze pytanie:

„Dobro jest cechą człowieka i świata. Jest to wartość bezwzględna, dzięki której dążymy do ideału”.

„Dobro to przeciwieństwo zła, jest to życzliwość, serdeczność, ciepło”.

„Dobro to wartości, jakie posiada w sobie człowiek, są to postawy, jakimi człowiek kieruje się w swoim życiu”.

„Dobro to światło płynące od drugiego człowieka, to wartość sama w sobie”.

„Dobro jest każdym czynem, który nie narusza wolności drugiej osoby”.

„Dobro jest wtedy, gdy czyny, które robimy, mają dobre konsekwencje”.

„Dobro jest daniem drugiej osobie miłości, troski oraz różnego rodzaju pozytywne czyny i rzeczy materialne”.

„Dobro jest wtedy, gdy przynosi ono korzyści dla każdej strony”.

Słownik języka polskiego definiuje dobro jako pożyteczne, wartościowe, wszelkie środki, niezbędne do rozwoju człowieka²². Bardzo trudno jest napisać czym właściwie dla mnie jest dobro. Myślę, że ludzie mają odrębne zdania na ten temat, ponieważ każdy z nas ma swój własny obraz dobroci i tworzy ją według swoich poglądów etycznych. Wszystkie definicje respondentów interpretują dobro jako coś pozytywnego. Mimo że jest to ubrane w inne słowa, sens i cel jest taki sam. Ludzie kierują się optymistycznymi wartościami, czynami wobec siebie i drugiej osoby. Ważne stwierdzenie, jakie zostało zapisane wśród propozycji, to aby obie strony miały korzyści z danego czynu. Przy tej analizie można zapisać treść przykazania miłości „Będziesz miłował (...) bliźniego swego jak siebie samego”²³. W jakikolwiek sposób nasze czyny nie zostałyby odebrane, każdy z nas kieruje się dobrem indywidualnym jednostki, czyli osobistym. Tym samym w moim mniemaniu można uznać istnienie dobra subiektywnego i obiektywnego. Ankietowani bardzo ogólnikowo piszą o tym, czym jest dla nich dobro. Powtarzają poznane schematy i budują zdania pełne idei piękna i pozytywizmu, z którymi od wieków kojarzone jest pojęcie dobra. Lecz czy aby piękno zawsze jest dobre? Czy pozytywne czyny zawsze owo dobro oddają w całości? Otóż wydaje mi się, że nie.

²² *Słownik języka polskiego*, M. Szymczak (red.), t. 1, Wyd.Naukowe PWN, Warszawa 1978, s. 404.

²³ <http://www.katolicki.net/index.php/droga-do-boga/droga-do-boga-przykazania-milosci.html> (dostęp: 28.12.2015, godz. 12:30).

Dobro jako swoista istota istnienia człowieka powinna odzwierciedlać pragnienia jego duszy, o ile te pragnienia pokrywają się właśnie z tym utartym schematem dobra – bo kimże jesteśmy, żeby się mu sprzeciwiać? Dobro współgra z pojęciem etyki i moralności, chociaż zasady tych dwóch pojęć w imię dobra ogółu, czyli dobra obiektywnego często przekreślają dobro jednostki, czyli dobra subiektywnego. Wyjaśnijmy sobie to na przykładzie skazańca. Jest on winny zabójstwa młodego człowieka. Zabita przez niego osoba była czyimś dzieckiem, może ojcem, mężem, przyjacielem. W imię dobra ogółu ów więzień zostaje skazany na karę śmierci, by nie mógł nigdy więcej krzywdzić nikogo, a być może nawet znowu zabić. Winny umrze za swoją zbrodnię. I w tym momencie następuje odwrócenie, bo przecież ten morderca jest również czyimś synem, być może mężem, ojcem, a może nawet przyjacielem – dla dobra tych jednostek najwłaściwsze byłoby mu przecież darować życie – czyż nie?

Odwieczny dylemat, czyje spojrzenie na dobro jest najwłaściwsze – czy dobro jest w istocie tym, o czym wszyscy mówili i mówią od zarania dziejów, będzie wciąż trwał. Dopóki człowiek nie uzmysłowi sobie, iż sam odpowiada za to, czy dobro mieści się w ramach ogółu i dopóki nie uzna, że jego dobro subiektywnie odzwierciedla dobro ogółu, nie będzie mógł jasno odpowiedzieć sobie na pytanie „Czym dla Ciebie jest dobro?”.

W książce *Historia piękna* umieszczone jest wyjaśnienie dotyczące, czym jest dobro. Umberto Eco napisał, iż opierając się na codziennych sytuacjach czy doświadczeniach, mamy skłonność nazywać dobrem nie tylko to, co nam się podoba, lecz także to, co chcielibyśmy posiadać. Jest wiele rzeczy na ziemi, o których mówimy, że są dobre, np. wzajemna miłość, uczciwe osiągnięcia czy mistrzowska potrawa. W każdym z tych przypadków chcielibyśmy posiąść to dobro. Dobre jest także to, co pragniemy. Gdy słyszymy o jakimś wyjątkowym postępowaniu, staramy się tego dokonać lub pobudzeni wielkim przykładem, obiecujemy sobie, iż osiągniemy coś równie wyjątkowego. Dobrem nazywamy także idealne zasady, które niewątpliwie wiążą się z cierpieniem. Przykładem na takie sytuacje jest śmierć bohatera czy oddanie życia rodzica dla ocalenia swojego dziecka. Takie wydarzenia również mają wiele wspólnego z dobrem, lecz wiele z nas nie chciałoby być wmieszanym w takie doświadczenia²⁴.

Drugie pytanie to, czym dla respondentów jest zło, prośba o podanie krótkiej definicji. Wiele odpowiedzi umieszczonych w kwestionariuszu to

²⁴ U. Eco, *Historia piękna*, tłum. A. Kuciak, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2005, s. 8.

„przeciwieństwo dobra”. Dlatego też postaram się dokładniej zanalizować wyrażone zdania ankietowanych. Oto przykładowe odpowiedzi:

„Zło to negatywne działanie wobec innych ludzi”.

„Działanie wbrew sumieniu”.

„Zło to coś, co każdy omija i nie chce tego doznać”.

„Czynienie krzywdy drugiemu człowiekowi”.

„Zło to łamanie ogólnie przyjętych zasad”.

„Zło są to złe czyny, brak szacunku, niewłaściwe zachowanie”.

„Zło to coś, co wywołuje negatywne emocje”.

„Zło to negatywna postawa człowieka i jego postępowanie”.

„Zło niszczy dobro”.

Słownik języka polskiego definiuje zło jako niezgodność z zasadami moralnymi oraz zasadami współżycia społecznego co przynosi nieszczęście²⁵. Wszystkie odpowiedzi na to pytanie kojarzą nam się z negatywnymi postawami i zachowaniami człowieka wobec drugiej osoby oraz otaczającego go świata. Rodzice wychowują swoje dziecko od najmłodszych lat, wpajając mu pewne wartości i normy, jakie panują w rodzinie i danym środowisku. Tłumaczą również, co jest dobre, czyli godne naśladowania, polecenia lub powielania takich zachowań, oraz co jest złe, czyli negatywne postępowanie, czyny niosące bolesne konsekwencje lub wyrządzanie krzywdy samemu sobie albo innym. Według respondentów pojęcie zło adekwatnie kojarzy się z czymś negatywnym, pociągającym za sobą straszne konsekwencje w postaci czynienia krzywdy drugiemu człowiekowi, a także sobie. Absolutnym warunkiem występowania zła jest występowanie dobra. Bez tej dualności i wzajemnej syntezy nie jesteśmy w stanie określić występowania ani jednego, ani drugiego. Zło podobnie jak dobro występuje pod postacią obiektywną i subiektywną, w zależności od myślenia jednostki. Aczkolwiek zło niesie ze sobą jedynie negatywne emocje i tylko takie konsekwencje za sobą niesie. Zło podobnie jak dobro występuje pod postacią czynu, gestu czy też myśli. Zło można uznać także jako skrzywienie dobra, które gdzieś zmieniło tor. Człowiek jako istota myśląca z natury nie dąży do zła, pojawia się ono niekiedy jako odruch obronny, przekształcając się niekiedy w sposób myślenia skrajnie inny od dotychczasowego. Respondenci pisali również, że zło jest działaniem wbrew sumieniu. Zagłębiając się w treść, można to powiązać z nauczaniem św. Jana Pawła II, który mówił o grzechu. Kiedy popełniamy złe czyny, krzywdzimy kogoś aż człowiek po

²⁵ M. Szymczak, *Słownik języka polskiego*, t. 3, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1981, s. 1029.

pewnym czasie stwierdza, że źle zrobił i żałuje tego. Wtedy też przychodzi pragnienie odpokutowania, czyli poniesienia konsekwencji i postanowienia poprawy lub naprawienia tego czynu. Poprawienie się nie jest prostą i przyjemną sprawą, gdyż życie w grzechu zwykle jest łatwiejsze.

Współcześnie, głównie dzięki dobremu dostępowi technologii oraz wszelkim mediom, dużo widzimy i słyszymy, że częściej podawane są informacje dotyczące zła niż dobra. Przykładami takich wydarzeń są wszelkiego rodzaju wojny, zbrodnie coraz częściej bardzo brutalne, kłamstwa czy oszustwa. Jacek Hołówka w książce *Etyka w działaniu* pisze m.in. o takich problemach, jak samobójstwa, pornografia, prostytucja, przerywanie ciąży czy okrucieństwa. Twierdzi, że historia ludzkości to dzieje okrucieństwa. Religia i moralność próbują ograniczyć zadawanie cierpienia wszelkiemu stworzeniu, lecz nie przynoszą one rezultatów. Widok męczonych ludzi fascynuje nawet osoby łagodne, które nie są skłonne do zachowań agresywnych. Media pokazują zakrwawione ofiary wypadków, napaści, brutalnych bandytów oraz dręczone dzieci. Jest wiele opinii na temat, iż seks na ekranie demoralizuje, zaś okrucieństwo uczy życia. Niewielka ilość społeczeństw otrząsnęła się z tej dzikości²⁶.

Ksiądz Józef Tischner, polski prezbiter katolicki i filozof, uważa, że zło jest pewnego rodzaju zjawiskiem, które grozi i nęci oraz pojawia się między dwojgiem ludzi. Prowadził badania fenomenologiczne (przeżycia z przeszłości), a w wynikach wyszło, że zło przybiera postać groźby (zagrożeniem jest zły człowiek) i pokusy. W zakres tego pojęcia autor odwołuje się do wolności człowieka, zaś wszystko to, co jest nieprzewidziane, nazywa nieszczęściem. Inaczej to pojęcie tłumaczy Ricoeur, ponieważ wyjaśnia, że jest zło moralne, czyli grzech, a także zło niezawinione – dane człowiekowi jako cierpienie. Trzeci rodzaj zła według tego autora to śmierć²⁷.

Analizując trzecie pytanie, rozpocznę od własnej definicji kultury: jest to dorobek materialny i duchowy ludzi, praca człowieka, jego wytwory i myśli, które pozwalają scalić społeczeństwo, czerpie ona dokonania z wcześniejszych pokoleń oraz tworzy nowe, zachęca społeczeństwo do korzystania i wykorzystywania tego w czasie wolnym. Zadając respondentom trzecie pytanie, dotyczące kultury

²⁶ J. Hołówka, *Etyka w działaniu*, Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2001, s. 304.

²⁷ M. Libiszowska-Żółtkowska (red.), *Czego obawiają się ludzie?*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007, s. 25–26.

współczesnej, a dokładniej co do niej zaliczamy, umieszczali w ankiecie następujące odpowiedzi:

„Dzieła sztuki, literatura”.

„Media, sztuka”.

„Media: radio, prasa, telewizja”.

„Elektronika”.

„Kino, teatr, filmowanie, opera, koncerty, wystawy, dobra pisane, kultura osobista”.

„Nowe technologie”.

„Kultura współczesna to wszelkie wytwory cywilizacji, z których możemy dziś korzystać”.

Według respondentów w skład kultury współczesnej wchodzi wszelakie dobra materialne, które są wytworem rąk ludzkich. A więc wynika, iż według ankietowanych to człowiek tworzy współczesną kulturę. A skoro tym twórcą jest każdy z nas, to czyż nie powinniśmy się starać, żeby była ona jak najlepsza, jak najbardziej urodzajna w znamiona naszych idei? Obecna kultura współczesna posiada mnóstwo skrajności – od kiczu poprzez wytwory artystyczne, z pewnością nadające się do kolebki kulturowej dla potomnych. Kultura współczesna cechuje się już brakiem, jak we wcześniejszych wiekach, charakterystycznego dla danego społeczeństwa wzoru postępowania. Bardzo wyraźnie daje się zauważyć obecne zacieranie granic kulturowych, ukazujące podobieństwa między poszczególnymi społeczeństwami, krajami czy też nawet grupami etnicznymi. Włączając tu moją małą dygresję, chce zauważyć, iż obecna kultura staje się kulturą jednego ekranu, gdzie przekraczając granice danego kraju, zamiast czuć świeżość, inność, powiew egzotyki czy też ciekawość różnic pomiędzy nami a mieszkańcami tegoż miejsca, zastajemy już powoli znajome, rodem skopiowane z naszego czy też innego kraju miejsca. Co więcej, odwiedzając kraje po kolei możemy w każdym z nim zastać te kopie, co daje nam wrażenie swojskości, ale też niestety braku zaspokojenia ciekawości. Aczkolwiek pragnienie poznawania innych kultur wciąż jest bliskie człowiekowi, miejmy tylko nadzieję, że w przyszłości, żeby to zrobić wciąż będzie musiał wybrać się w podróż, a nie wyjść na podwórko własnego domu.

Analizując pytanie czwarte dotyczące czynników wpływających na dobro kultury współczesnej, mamy na myśli rzeczy pozytywne, które sprawiają, że to dobro występuje. Dlatego też postaram się przedstawić poniżej przykładowe odpowiedzi studentów na ten temat.

„Prędkość życia, status społeczny”.

„Różnorodność ludzi”.

„Dobre wychowanie, miłość do ojczyzny, człowiek ma wartość do kultury, widzi w niej przesłanie”.

„Propagowanie zdrowia, spotkania z innymi, dzielenie się doświadczeniami”.

„Stosunki rodzinne, społeczne”.

„Styl życia”.

Według respondentów duży wpływ na dobro kultury współczesnej mają przede wszystkim ludzie i ich styl życia, a także różnorodność, która nam tą kulturę ukwieca. Obecnie powstawanie ośrodków kultury oraz ułatwienia dostępu do niej dla nizin społecznych, ma zasadniczy wpływ na wnoszone do niej dobro. Kultura współczesna potrzebuje odbiorcy, ponieważ w dzisiejszych czasach jego brak oznacza brak istnienia danego wytworu. A kim są obecni odbiorcy kultury? No cóż, praktycznie wzór nie zmienia się od wieków. Mecenasami kultury są oczywiście wysoko postawione osoby, które roztaczają opiekę nad daną jednostką artystyczną lub obecnie nawet całą bohemą. I to Ci właśnie ludzie troszcząc się o rozwój sztuki czy też szerzenia idei, mają zasadniczy wkład dobra do kultury współczesnej. Na drugim miejscu z pewnością możemy postawić rząd, który wszelakimi sposobami zachęca nas, ale przede wszystkim młodzież do odbioru tejże kultury, a także do bycia jej czynnymi uczestnikami, którzy mają w niej swój wkład. Co prawda wychodzi to z różnym skutkiem, ale to możemy akurat pominąć. Trzecią jednostką, wnoszącą największe dobro do kultury współczesnej, jest oczywiście jeden pojedynczy człowiek. Spytają Państwo zapewne, co znaczy jeden człowiek? Otóż ten jeden człowiek poniósł w XIX wieku wieść o romantyzmie, w czasie wojny zanucił „Serce w plecaku”, zaś w latach 80. niósł sztandar pod stoczną z patriotycznym hasłem na ustach. Bowiem jeden człowiek wystarczy, żeby przetrwało ziarno kulturowe, dlatego życzymy sobie, by tych pojedynczych jednostek w naszej kulturze było jak najwięcej, ponieważ to oni przekazując to swoim dzieciom i szerząc tą kulturę, wnoszą do niej prawdziwe dobro.

Piąte pytanie odnośnie negatywnych wpływów na naszą kulturę współczesną niesie ze sobą pewne zagrożenia oraz aspekty, które chcielibyśmy pominąć. Dlatego też przedstawię poniżej przykładowe odpowiedzi, jakie notowali respondenci:

„Brak kultywowania tradycji”.

„Mass media (Internet, telewizja)”.

„Relatywizm, modernizm, dekonstrukcja i dehumanizacja sztuki”.

„Narzucanie kanonu piękna”.

„Wpływ innych kultur”.

„Polityka”.

„Brak szacunku do prawdziwej kultury, tworzenie kultury bezwartościowej bez prawdziwego przesłania”.

„Tempo życia powoduje, że odbiegamy od wzorców kulturowych i wychodzimy na tzw. łatwiznę”.

„Wpływ na kulturę polską obcych kultur”.

Czytając wypowiedzi ankietowanych, moim zdaniem można się bezkrytycznie z nimi zgodzić. Negatywny wpływ na naszą kulturę to oczywiście brak kultywowania tradycji, ponieważ to tradycja czyni nas tym, kim jesteśmy, to co wiemy o sobie i swojej historii, brak choćby jej minimalnego kultywowania zetraca podstawową wiedzę o nas samych, o naszej kulturze. Przyczyniają się do tego oczywiście mass media. Rozpowszechniają one drogą telewizyjną, radiową, a w obecnych czasach przede wszystkim internetową, globalizację kulturową, która odbiera nam ową różnorodność i inność, spływając wszystko do jednakowych standardów panujących wszędzie. Jeśli chodzi o poruszane przez respondentów rozpowszechnianie kanonu piękna, to z tym akurat trudno walczyć. Od zarania dziejów to co piękne ludziom wydawało się dobre. Czy tak było w rzeczywistości? Z tym to jest już różnie. Aczkolwiek człowiek ma taką naturę, iż dąży do piękna, perfekcjonizmu. Obecnie wydaje mi się, iż nastąpił swoisty przełom i mimo tego rozpowszechniania kanonu piękna, ludzie zaczynają akceptować odmiennność, wybrakowanie czy zwyczajną brzydkość i jednak mimo wszystko starają się widzieć coś więcej niż opakowanie. Wpływ innych kultur ma również zasadniczy wpływ jeśli chodzi o negatywne czynniki wpływające na kulturę współczesną. Chodzi mi po głowie prosty przykład. Czy mówi coś Państwu słowo amerykanizacja? Otóż taki proces w naszej kulturze ma obecnie miejsce. Święta rodem wzięte z USA, nawyki, powiedzonka, slangi, czy też tworzone neologizmy ze strzępek języka polskiego z angielskim, ale przede wszystkim tzw. show-biznes, który niezmiennie negatywny odcisk zostawia właśnie na naszej kulturze. Kończąc analizę odpowiedzi ankietowanych, zatrzymam się na ostatniej odpowiedzi, którą była polityka. Czy w istocie polityka ma negatywny wpływ na kulturę? Cóż... to zależy, kto z czym ją utożsamia i czy politycy rzeczywiście przykładają się do rozwoju kultury czy raczej jej upadku. W każdym kraju inaczej to wygląda, a jeśli chodzi o nasz, to ocenę pozostawiam Państwu.

■ Zakończenie

Dobro to właściwość każdego bytu, jest zasadą będącą u podstaw wszystkiego, co istnieje. Według Platona, Idea Dobra jest najwyższą, ponieważ każda idea w niej uczestniczy, dlatego też dzięki niej możliwe jest wszelkie poznanie. Arystoteles ujmuje dobro jako cel i przyczynę wszystkich naszych dążeń. Według niego dobro jest środkiem i głównym celem. Wszystkie byty zmierzają do osiągnięcia swojego dobra²⁸. Zło to przeciwieństwo dobra. Ogólnie odnosi się do tego, co zasługuje na potępienie, jest niezgodne z powinnościami, moralnymi normami, jest realizacją wartości negatywnych i nie służy dobru człowieka²⁹.

Po pewnych rozważaniach zawartych w artykule uświadamiamy sobie, iż dobro i zło jest obecne od samych początków istnienia człowieka. Troszkę inaczej rozpatrują to filozofowie, a odmiennie święty Tomasz z Asyżu, jak i święty Jan Paweł II. Badania, jakie przeprowadziłam, skupiły się na pytaniach związanych z ogólnie definiowanymi pojęciami dobra i zła, jak i obecności tych dwóch pojęć w świetle kultury współczesnej. Każdy człowiek stara się w swoim życiu kierować dobrem, gdyż jest to życie zgodne z etyką, prawem, moralnością, jak i z własnym sumieniem. Wykorzystanie rozumu może nas poprowadzić właściwą drogą, choć nie zawsze łatwą. Wymaga to od każdego z nas pracy nad sobą, dobrej woli, wielkiego wysiłku i dzięki temu chęci do dążenia na szczyty hierarchii Idei Dobra, zgodnie z myślami Platona. Obecny świat pochłonięty jest nowościami informatycznymi i technologicznymi. Społeczeństwo postrzega to jako rodzaj wygodniejszego, łatwiejszego życia, a zarazem pełnego korzyści i przyjemności. Właśnie przez to przestaje uznawać obiektywną prawdę, podstawy etyki czy religii. Dlatego też dorobek kulturowy niesie ze sobą zubożenie pod względem duchownym, jak i kategorii etycznych – dobra i zła³⁰.

■ Bibliografia

Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, przeł. D. Gromska, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1982.

Eco U., *Historia piękna*, tłum. A. Kuciak, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2005.

²⁸ J. Hartman (red.), *Słownik filozofii*, Wyd. Zielona Sowa, Kraków 2004, s. 39.

²⁹ *Słownik...*, dz. cyt., s. 255.

³⁰ <http://www.perspektywy.deon.pl/index.php/component/content/article/40-archiwum/104-dobro-i-zo-w-kulturze-wspoczesnej-ankieta-redakcyjna-wypowiedz-stanislaw-stabryly> (dostęp: 06.01.2016, godz.13:50).

- Hartman J. (red.), *Słownik filozofii*, Wyd. Zielona Sowa, Kraków 2004.
- Hołówka J., *Etyka w działaniu*, Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2001.
- Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Wyd. Znak, Kraków 2005.
- Legowicz J., *Zarys historii filozofii – elementy doksografii*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1976.
- Libiszowska-Żółtkowska M. (red.), *Czego obawiają się ludzie?*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007.
- Martens E., Schnädelbach H. (red.), *Filozofia: podstawowe pytania*, tł. K. Krzemieniowa, Wyd. KiW, Warszawa 1995.
- Platon *Państwo*, tłum. W. Witwicki, Wyd. ANTYK, Kęty 2003.
- Rejman K., *Kwestie dotyczące rodziny i pracy w myśli społecznej Jana Pawła II. Wybrane aspekty*, [w:] *Błogosławiony Jan Paweł II – droga do świętości*, ks. S. Dyndał (red.), Jarosław 2012, s. 159–171.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 1, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1978.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 3, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1981.
- Św. Paweł, *List do Rzymian*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wyd. Pallotinum, Poznań 1990.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, t. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983.
- Tyburski W., Wachowiak A., Wiśniewski R., *Historia filozofii i etyki – do współczesności: źródła komentarze*, Wyd. Dom Organizatora, Toruń 2002.

■ Strony internetowe

- <http://gacek33online.republika.pl/08cytaty/02dobroizlo.html>
- <http://hamlet.edu.pl/tomasz-sw-owartosciach>
- <http://www.katolicki.net/index.php/droga-do-boga/droga-do-boga-przykazania-milosci.html>
- http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/pokoj2005_08122004.html
- <http://www.perspektywy.deon.pl/index.php/component/content/article/40-archiwum/104-dobro-i-zo-w-kulturze-wspoczesnej-ankieta-redakcyjna>
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Dobro>
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Eudajmonia>

Karolina Ziemia

CZY CZŁOWIEK JEST SKAZANY NA OBECNOŚĆ ZŁA W SWOIM ŻYCIU?

*Wszystko, co zgubę przynosi i psuje, to zło,
a to, co ocala i przynosi pożytek, to dobro¹*

Streszczenie: Zło jest wszędzie i trudno sobie z nim poradzić. Może przybierać różny charakter i różne rozmiary. Ma wiele postaci, dlatego należy z nim walczyć na różne sposoby. Pojawia się w kontekście doświadczania różnych nieszczęść, katastrof, chorób i śmierci. Człowiek w oparciu o swoją wiedzę, naturalne zdolności oraz umiejętności pozostaje bezradny i bezsilny na pokonanie zła, oraz na jego wytłumaczenie. Gdy spotyka nas zło, próbujemy je wyjaśnić „defektem” otoczenia, lub zazwyczaj szukamy winy u innych ludzi. Zapominamy, że zło obecne w nas ma wpływ na zło, które nas otacza w przyrodzie.

Słowa kluczowe: zło, człowiek, religia, filozofia zła, przejawy zła, przyczyny zła.

■ Wstęp

„Zło polega na zamierzonym zachowaniu się w sposób, który rani, wykorzystuje, poniża, dehumanizuje lub niszczy niewinne jednostki – lub używaniu swojej władzy i siły systemowej, by nakłaniać lub dać przyzwolenie innym do działania w ten sposób w naszym imieniu” – Philip Zimbardo².

¹ Platon, *Państwo*, przeł. W. Witwicki, Wyd. Antyk, Kęty 2003, s. 324.

² P. Zimbardo, *Efekt lucyfera*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 19.

Złem określa się to, co jest przeciwne dobru, dlatego też złem możemy określić wszystko co sprzeciwia się pożądanemu. Każdy człowiek pragnie dobra, dlatego dobro jest celem działania³.

Jedno z najczęstszych pytań, które człowiek sobie w życiu zadaje, dotyczy tego, skąd pojawiło się na świecie zło. Pytanie to pojawia się tak często, jak często mamy styczność z katastrofami, nieszczęściami, chorobą, cierpieniem czy śmiercią bliskiej osoby. Problem istnienia, natury i pochodzenia zła nie został jeszcze ostatecznie rozwiązany⁴. Człowiek jako osoba ograniczona zajmuje miejsce w usystematyzowanej przyrodzie. Mimo że ma wolną wolę, to nie może uniknąć wielu nieszczęść, takich jak np. choroba czy śmierć. Dobro i zło nie mają bytu same w sobie, a istnieją tylko i wyłącznie w człowieku. Zło występujące w postaci terroryzmu, tortur, czy absurdalnej śmierci to koszmar pozbawiony ukrytej rozumności – to cierpienie bez żadnego sensu. Zło przejawia się w śmierci najbliższych osób, w trwodze oraz we własnej udręce i cierpieniu⁵. Pisząc ten artykuł, zrozumiałam, że mimo, iż jestem dość daleka od zrozumienia zła, to trochę je lepiej poznałam.

Mój artykuł ma formę teoretyczno-badawczą. Składa się z pięciu rozdziałów teoretycznych oraz części badawczej. Głównym celem napisania artykułu na temat „Czy człowiek jest skazany na obecność zła w swoim życiu?”, była chęć uzyskania odpowiedzi na to istotne pytanie, które wielu ludzi sobie zadaje.

■ Religijne wyjaśnienie zła

Wszystkie religie starożytne miały na celu uwolnienie i wybawienie człowieka od zła. Ostateczne zwycięstwo nad złem upatrywano w życiu pozagrobowym. Egipcjanie żyli w świadomości, że po śmierci będą sądzeni za swoje dobre i złe czyny⁶. Religia perska przedstawia świat jako pomieszanie dobra ze złem, prawdy z fałszem, ciemności ze światłością. Pomieszenie to występuje na wszystkich strukturach, na szczycie których po stronie dobra występuje Ormuzd, a po stronie zła – Aryman. Między tymi Bogami trwa walka w kosmosie i człowieku.

³ A. Andrzejuk, *Prawda o dobru. Problem filozoficznych podstaw etyki tomistycznej*, Edycja internetowa wydania pierwszego, Warszawa 2000, s. 124.

⁴ K. Jasiński, *Logos i ethos*, Wyd. UPJPII, Kraków 2015, s. 41.

⁵ B. Baczko, *Hiob mój przyjaciel. Obietnice szczęścia i nieuchronność zła*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 35–45.

⁶ M.A. Krąpiec, *Dlaczego zło? Rozważania filozoficzne*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2005, s. 25.

Ormuzd zwycięży, bo zło oczyści się w spalającym ogniu⁷. W religijno-filozoficznych systemach Indii od zła można uwolnić się poprzez reinkarnację. Jest to powtórne wcielenie, a rodzaj kolejnego wcielenia zależy od jakości poprzedniego życia. Wiara w reinkarnację związana jest z poglądem o nieodzowności nagrody i kary po śmierci człowieka⁸. W religii chrześcijańskiej zło zaistniało podczas buntu jednego z aniołów – Szatana, który pociągnął do buntu inne anioły. Szatan obdarzony wolną wolą, odrzucił nieodwracalnie i ostatecznie związek z Bogiem poprzez pychę. W dniu ostatecznym Bóg osądzi wszystkie czyny zbuntowanych aniołów⁹. Człowiek zbuntował się Bogu, gdyż posłuchał Szatana, a nie Boga. Przez to nieposłuszeństwo ściągnął na siebie grzech pierworodny, przez który człowiek widząc dobro, skłania się do wyboru zła¹⁰. Bóg, by wybawić człowieka od zła, zesłał swojego syna Jezusa Chrystusa. Chrystus poprzez swoją śmierć i zmartwychwstanie dał ludziom nadzieję na życie wieczne, o ile będą spełniać dobro w życiu doczesnym¹¹. Św. Tomasz z Akwinu uważał natomiast, że nie ma zła zupełnego, gdyż jeśli coś istnieje – to samo w sobie jest dobre. Twierdził, że zło jest zależne od dobra, gdyż tylko na podstawie dobra możemy stwierdzić braki i niedomagania, które stanowią zło¹². Akwinata określił dobro jako pożądanie człowieka, dlatego złem jest wszystko co sprzeciwia się pożądaniu¹³.

■ Filozoficzne spojrzenie na zło

Starożytni filozofowie interesowali się problemem zła, starając się wniknąć w jego naturę. Sokrates nauczyciel Platona – twierdził, że wiedza pomaga być dobrym człowiekiem. Głosił, że poprzez dobre poznanie zła i trafne wybory możemy wyeliminować ze swojego otoczenia zło, które często myli nam się z dobrem¹⁴. Uważał, że istota człowieka spoczywa w jego umyśle. To umysł sprawia,

⁷ M.A. Krąpiec, *Dlaczego...*, dz. cyt., s. 27–28.

⁸ Tamże, s. 32.

⁹ Pismo Święte, *Księga Ezechiela 28, 1–19*, Wyd. Pallottinum, Poznań 2008, s. 1148–1149.

¹⁰ Pismo Święte, *Księga rodzaju 3, 1–17*, Wyd. Pallottinum, Poznań 2008, s. 26–27.

¹¹ Pismo Święte, *Ewangelia według Św. Łukasza, 23, 44–45; 24, 1–9*, Wyd. Pallottinum, Poznań 2008, s. 1388–1389.

¹² A. Andrzejuk, *Prawda o dobru. Problem filozoficznych podstaw etyki tomistycznej*, Edycja internetowa wydania pierwszego, Warszawa 2000, s. 185.

¹³ Tamże, s. 124.

¹⁴ E. Gilson, T. Langan, A.A. Maurer, *Historia filozofii współczesnej*, Wyd. PAX, Warszawa 1977, s. 115.

że człowiek jest człowiekiem i to on wznosi go nad zwierzęta. Życie człowieka winno być rozumne, czyli zgodne z naturą. Przejawem rozumności jest sposobność decydowania o własnym życiu – o jego jakości. Człowiek podejmuje wybory opierając się na wiedzy¹⁵.

Platon uważał, że największe zło stanowi brak wiedzy sprzężony z nieświadomością siebie. Człowiek żyjący z dala od prawdy, zaspokajający cielesne pragnienia, niewahający się niegodziwych uczynków zasługuje według Platona na karę. Według Niego, kara jest koniecznym środkiem uzdrowienia duszy z jej win, lecz nie oznacza to, że dusza stanie się doskonała. Koncepcja Platona dotyczy teorii poznania. Wszelkie wysiłki w dążeniu poznania prawdy zmierzają do doskonałości, a wiedza umożliwia doskonalenie duszy. Filozof nakazywał dążyć do budowania w sobie i innych „idealnego Państwa”, w którym nigdy nie przestaniemy martwić się o duszę swoją oraz dusze innych „obywateli”¹⁶. Platon twierdził, że wiedza ma dwojaki wymiar. Dotyczy ona przedmiotu badanego oraz obszaru ich istnienia. Zmysły mogą również brać udział w tworzeniu prawdziwej wiedzy¹⁷.

W etyce Arystotelesa zauważamy pewną chwiejność co do interpretacji zła¹⁸. Według niego, człowiek korzystający z rozumu żyje doskonale. Czerpie więcej przyjemności, ponieważ jest wolny od głupoty. Filozof określa zło jako niegodziwość, czyli niewłaściwe pragnienie, bo niezgodne z naturą¹⁹.

■ Przejawy zła

Zło nie posiada bytu i pojawia się dookoła nas w różnej postaci. Przejawy zła są tak mnogie, jak mnogie są byty, w których brakuje elementów mu należnych. Święty Tomasz uważał, że zło można określić w jakimś bycie, lub jego działaniu²⁰.

Podział hierarchicznego wyróżnienia zła został zrealizowany przez R. Verneaux'a. Wyodrębnił on kolejno po sobie następujące i nakładające się na siebie

¹⁵ J. Skrzypek-Faluszczyk, *Ocalenie od zła w filozofii Platona*, WAM, Kraków 2010, s. 32–33.

¹⁶ Tamże, s. 8–9.

¹⁷ J. Jaskółka, Światy możliwe jako uprawomocnienie filozofowania: PLATON, WUW, Wrocław 2000, s. 113.

¹⁸ R. Wiśniewski, *Aksjologia zła. W sprawie zmiany perspektywy filozofia wartości*, WUMK, Toruń 1997, s. 154.

¹⁹ R. Wiśniewski, *Koncepcja zła w etycznych pismach Arystotelesa*, Comer – Press, Inowrocław 1992, s. 73–74.

²⁰ M. A. Krąpiec, *Dlaczego ...*, dz. cyt., s. 101–102.

postacie zła: zło kosmiczne, zło w postaci śmierci, zło w postaci bólu, zło w postaci smutku, zło estetyczne, zło logiczne, zło moralne²¹.

Zło kosmiczne to koniec, kres wszelkich zmian w strukturze rzeczywistości. Kres ten przejawia się całkowitą biernością i brakiem rozwoju wpisanymi w byt. To zło cechuje się zasięgiem całkowitym, absolutnym, czyli kosmicznym. Dotyczy tylko istot żywych i jawi się jako kres ich istnienia. Doświadczenie bólu jest złem uświadomionym, a poziom świadomości zależy od podmiotu doświadczającego. Ból występujący na płaszczyźnie zarówno intelektualnej, jak i psychicznej może prowadzić do rozpacz. Rozpacz pojawia się wtedy, gdy człowiek ma zbyt rozległe ubytki we własnej strukturze i nie ma nadziei, że odzyska to, co zostało utracone. Jest najwyższym przejawem bólu psychicznego²². W życiu intelektualnym człowieka należy wyodrębnić podstawy obecności zła zarówno w ujęciu woli, jak i intelektu. Braki w funkcji intelektu noszą nazwę „błędu” lub „fałszu”. Błąd jest sprzecznością ludzkiego poznania z rzeczywistością. Intelektualne poznanie człowieka może być usprawione bądź nieusprawione. Istotą ludzkiego intelektu jest prawda, której początek widzimy w pierwszych zasadach²³. Zło moralne rozpatrujemy w trzech płaszczyznach. Pierwszą płaszczyzną jest człowiek, jako podmiot moralności. Drugą jest układ rzeczy, a trzecią pierwszy układ idei²⁴.

■ Przyczyny zła

Przyczyną zła jest powstanie braków w bycie, które można wskazać. Sam brak nie ma bytowości, a więc nie może mieć przyczyny. Istnieją pozytywne byty z brakami i te braki nazywamy złem. Byt zły można ująć tylko jako byt pozytywny z brakami²⁵.

Arystoteles opisuje przyczyny zła jako koncepcje czterech przyczyn:

1. Materialnej – znajduje się w podmiocie. Zła nie można poznać odrywając je od podmiotu. Złem nazywamy nieobecność jakiejś form w podmiocie. Walka o dobro w podmiocie odbywa się za pomocą dostarczania takich dóbr podmiotowi, za których pomocą człowiek przezwycięży zło.
2. Formalnej – zło jako brak, nie ma przyczyny formalnej.

²¹ Tamże, s. 103.

²² Tamże, s. 105–115.

²³ Tamże, s. 119–123.

²⁴ Tamże, s. 125.

²⁵ Tamże, s. 141–142.

3. Celowej – przyczyna całowa powstaje, gdy znamy przyczynę sprawczą. Jest przejawem zniekształcenia lub braku w strukturze poznawczej przedmiotu
4. Sprawczej – podział zła w odniesieniu do bytu dzieli się na aspekt statyczny i dynamiczny. W aspekcie statycznym wszelki ubytek bytu pochodzi z zewnątrz podmiotu. W aspekcie dynamicznym wszelki ubytek pochodzi z samego podmiotu. Niedoskonałość człowieka jest powodem powstania bytów intencjonalnych lub moralnych²⁶.

Zło dla człowieka jest niewytłumaczalne z przyczyn wewnętrznych, jest czymś irracjonalnym, nie bytowym. Człowiek może przezwyciężyć zło dobrem²⁷.

■ Zło w człowieku

Człowiek czyniący zło, staje się jeszcze bardziej zły. Jest głównym zagrożeniem dla gatunku ludzkiego. Żli ludzie po dojściu do władzy sprawują kontrolę nad społeczeństwem i mogą powodować nieobliczalne szkody. Nakłaniają ludzi, poprzez wzbudzenie w nich uczucia nienawiści, lęku i oburzenia, by ryzykowali własnym życiem, mordując innych. Adolf Hitler oraz Józef Stalin dysponowali tysiącami osób, którzy dla nich torturowali oraz zabijali. Podwładni wypełniali rozkazy nie tylko własnowolnie, lecz nawet czerpali z tego satysfakcję²⁸.

Myślę, że wszyscy znamy ludzi złośliwych, nikczemnych, egoistów, oraz pozbawionych uczuć. Często przyczyną takich zachowań są zaburzenia osobowości o charakterze trwałym²⁹. Człowiek skłania się do dobra, jak i do zła, oraz jest odpowiedzialny za swoje czyny. Czyniąc zło, traci siebie samego w próbie ucieczki przed balastem człowieczeństwa i często upada poniżej poziomu zwierzęcia³⁰. „Można by sobie życzyć, by zepsucie człowieka posuwało się tylko do zezwierzęcenia, człowiek jednak może niestety stać tylko poniżej lub powyżej zwierzęcia”³¹.

²⁶ Tamże, s. 142–160.

²⁷ Tamże, s. 164.

²⁸ E. Fromm, *Serce człowieka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa – Wrocław 2000, s. 12–16.

²⁹ B. Bandelow, *Bestia. Dlaczego zło nas fascynuje?*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2014, s. 25.

³⁰ E. Fromm, *Serce ...*, dz. cyt., s. 149.

³¹ F.W.J. Schelling, *Filozoficzne badania nad istotą ludzkiej wolności i sprawami z tym związanymi*, przeł. B. Baran, Wyd. Inter Esse, Kraków 2003, s. 87.

■ Metodologia badań własnych

Badania zostały przeprowadzone metodą ankietową, a narzędziem badawczym był specjalnie sporządzony do celów badania kwestionariusz ankiety. Dobór próby był niecelowy, celowy. Respondentami byli studenci pierwszego roku drugiego stopnia studiów stacjonarnych kierunku Pedagogika Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Grupę badawczą stanowiły kobiety w wieku od 22 do 25 lat. Rozdano 30 ankiet. Badania były anonimowe, a przeprowadzone zostały w styczniu 2016 roku. Analizie poddano cały materiał empiryczny.

■ Cel badań

Głównym celem moich badań było uzyskanie odpowiedzi na pytanie postawione na początku mojej pracy, które brzmi: Czy człowiek jest skazany na obecność zła w swoim życiu? Do uzyskania odpowiedzi na to pytanie zadałam respondentom między innymi następujące pytania??

1. Jak często ankietowani reagują na krzywdę, a jak często oczekują wsparcia, gdy ich krzywda spotyka?
2. Czy ankietowani potrafią wybaczać, w takim samym stopniu jak oczekują tego od innych?
3. Czy studentki często postępują wbrew sumieniu?
4. Czy studentki często robią coś dobrego dla innych?
5. W czym według studentek przejawia się najwięcej zła?
6. Czy ankietowani uważają, że ludzie są skazani na obecność zła?
7. Czy studentki uważają, że ludzie powinni mówić o złu, które ich spotkało?

■ Wyniki przeprowadzonych badań

W pierwszym pytaniu z mojej ankiety prosiłam respondentów o napisanie autorskiej definicji zła. Uzyskałam następujące odpowiedzi:

Tabela 1. Zdefiniuj, czym według Ciebie jest zło

Zdefiniuj, czym według Ciebie jest zło		
Odpowiedź	%	Liczba odp.
Zło jest przeciwieństwem dobra.	10%	3
Jest to zachowanie danej osoby odbiegające od normy.	3,33%	1

Zdefiniuj, czym według Ciebie jest zło		
Odpowiedź	%	Liczba odp.
Czymś, co powinno być negowane.	3,33%	1
Coś co krzywdzi innych ludzi, a także siebie.	3,33%	1
Złem jest obojętność na krzywdy i cierpienie innych.	3,33%	1
Zło to wyrządzenie krzywdy drugiej osobie, np. pozbawienie życia czy kłamstwo.	3,33%	1
Jest brakiem dobra.	3,33%	1
Czymś przykrym.	3,33%	1
Czynem złym niezgodnym z prawem/własnym sumieniem.	3,33%	1
To coś, czym nie powinniśmy się kierować w naszym życiu.	3,33%	1
Coś sprzeczne z dobrem.	3,33%	1
Czymś, co nie jest dobre.	3,33%	1
Zło to wszystko co sprawia, że człowiek jest bezsilny.	3,33%	1
Czynienie czegoś niezgodnego z regułami i obowiązującymi zasadami.	3,33%	1
Zło to część życia każdego człowieka, objawiająca się przy nadarzającej się okazji.	3,33%	1
Zło to przeciwieństwo dobra.	3,33%	1
Przeciwieństwem dobra.	3,33%	1
Zło to coś, co nas złego spotyka.	3,33%	1
Według mnie zło jest to przeciwność dobra.	3,33%	1
Zło - to czynienie drugiemu człowiekowi krzywdy.	3,33%	1
Zło jest przeciwieństwem dobra, fałszem, krzywdzeniem innym bądź przyzwoleniem na krzywdę innych.	3,33%	1
Krzywdzenie innych, robienie czegoś co jest zabronione.	3,33%	1
Zło jest działaniem wbrew sumieniu.	3,33%	1
Zło jest czymś co nas przykrego spotyka.	3,33%	1
Zło jest przeciwieństwem dobra.	3,33%	1
Zło jest negacją dobra.	3,33%	1
Dla mnie zło to celowa przykrość, jaką sprawiają sobie ludzie nawzajem.	3,33%	1
Zło jest czynem lub stanem, który w bliższym lub dalszym czasie rani i krzywdzi ludzi. Zło możemy wyrządzić sobie sami, lecz często dotyka nas powodowane zachowaniami innych ludzi.	3,33%	1

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej osób, bo aż 40% podaje najprostszą, ale zarówno klarowną definicję zła – „zło jest przeciwieństwem dobra”. 33% respondentów uważa, że zło ujawnia się w krzywdzeniu innych, oraz we wszelakim cierpieniu, które dotyka zarówno nas, jak i innych. Pozostałe osoby definiują zło jako odbiegające od norm zachowanie człowieka, działanie niezgodne z prawem i wbrew własnemu sumieniu.

Tabela 2. Jak często, gdy widzisz zło, reagujesz?

Jak często, gdy widzisz zło, reagujesz?		
Odpowiedź	%	Liczba odp.
Zawsze, gdy tylko coś zauważę.	36,67%	11
Czasem potrafię zareagować, lecz nie zawsze.	56,67%	17
Gdy widzę coś złego, to odwracam głowę.	3,33%	1
Pomagam tylko wtedy, gdy mam w tym interes.	3,33%	1

Źródło: opracowanie własne.

Ankietowani różnie reagują, gdy widzą zło. Najliczniejszą grupą, bo 56,67%, stanowią osoby które tylko czasem reagują na krzywdy. 36,67% studentek nigdy nie przechodzi koło zła obojętnie. Tylko jedna osoba nie potrafi, lub nie chce zareagować na zło, jak również jedna osoba myśli tylko o korzyściach materialnych. Myślę, że ludzie nie zawsze reagują na zło, bo żyją w ciągłym pośpiechu i nie mają czasu na pomoc. Bardzo motywujące jest to, że aż 94% studentek potrafi reagować na zło – szkoda tylko, że nie zawsze.

Tabela 3. Gdy spotyka Cię krzywda, to czy liczysz na wsparcie?

Gdy spotyka Cię krzywda, to czy liczysz na wsparcie?		
Odpowiedź	%	Liczba odp.
Tak	76,67%	23
Nie	23,33%	7

Źródło: opracowanie własne.

Znacznie większa liczba ankietowanych, bo aż 76,67%, liczy na wsparcie, gdy dzieje im się krzywda. Zaledwie 23,33% ankietowanych nie liczy na pomoc. Myślę, że ludzie częściej oczekują pomocy od innych, niż sami ją dają. Liczą na wsparcie, bo nie chcą zostać z problemem sami. Osoby, które nie liczą na pomoc

innych, to prawdopodobnie osoby zamknięte w sobie. Często mogą to też być osoby „zadufane”, które nie liczą na pomoc, gdyż „same sobie poradzą lepiej”.

Tabela 4. Jak często postępujesz wbrew sumieniu?

Jak często postępujesz wbrew sumieniu?		
Odpowiedź	%	Liczba odp.
Bardzo często	3,33%	1
Często	20%	6
Rzadko	60%	18
Nigdy	16,67%	5

Źródło: opracowanie własne.

Ankietowani w 60% rzadko postępują wbrew sumieniu. Drugą grupę – 20% stanowią osoby, które często nie słuchają sumienia. Trzecia grupa – 16,67% to osoby, które zagłuszyły swoje sumienie i bardzo często robią mu coś wbrew. Najmniejszą grupę stanowi jedna studentka, która zawsze słucha swego sumienia. Sumienie jest głosem rozumu i to ono wyznacza działania. Człowiek ma wolną wolę i może postąpić zgodnie z sumieniem, lub je „zagłuszyć”. Przykre jest to, że ponad 76% respondentek bardzo rzadko lub nigdy postępuje zgodnie z sumieniem.

Tabela 5. Potrafisz wybaczyć innym zło Tobie uczynione?

Potrafisz wybaczyć innym zło Tobie uczynione?		
Odpowiedź	%	Liczba odp.
Tak	80%	24
Nie	20%	6

Źródło: opracowanie własne.

Studentki w znacznej liczbie potrafią wybaczać, bo aż w 80%. Mniejszą grupę – 20%, stanowią dziewczyny niepotrafiące wybaczyć. Nie można wyzywać się na człowieka za jego błędy. Nie popełnia błędów tylko ten, co nic nie robi i nic nie mówi. „Błądzić to rzecz ludzka, przebaczać – boska”.

Tabela 6. Czy uważasz, że ludzie powinni sobie wybaczać?

Czy uważasz, że ludzie powinni sobie wybaczać?		
Odpowiedź	%	Liczba odp.
Tak	86,67%	26
Nie	3,33%	1
Nie wiem, ponieważ	10%	3
Odpowiedzi wpisane przez respondentów:		
• To indywidualna kwestia. • Nie wiem, czasami krzywdy wyrządzone są za duże. • To zależy od wyrządzonej krzywdy, od dalszego zachowania się osoby, która źle postąpiła itp.		

Źródło: opracowanie własne.

Prawie wszystkie studentki, bo ponad 86% uważają, że ludzie powinni sobie wybaczać. Tylko jedna respondentka uważa, że przebaczenie nie ma sensu. Poszczególni ankietowani stanowiący grupę 10% uważają, że przebaczenie jest kwestią indywidualną i powinno zależeć od tego, jaką krzywdę nam wyrządzono, ponieważ czasem krzywdy są zbyt wielkie. Ankietowani uważają „wybaczenie” za coś dobrego i w bardzo dużej liczbie wybaczą i oczekują przebaczenia. Ludzie powinni sobie wybaczać, bo bez wybaczenia nie istniało by dobro na świecie.

Tabela 7. Jak często robisz coś dobrego dla innych?

Jak często robisz coś dobrego dla innych?		
Odpowiedź	%	Liczba odp.
Bardzo często	30%	9
Często	50%	15
Rzadko	20%	6
Nigdy	0 %	0

Źródło: opracowanie własne.

Ankietowane studentki znacznie częściej robią coś dobrego dla innych, niż nie robią. Najliczniejszą grupę – 50% stanowią kobiety, które często robią coś dobrego. Bardzo często czyni dobro 30% respondentek. 20% kobiet rzadko robi coś dobrego dla innych. Nie ma studentki, która by nie czyniła dobra innym ludziom. Ludzie z natury są dobrzy i pomagają innym bezinteresownie. Czerpią radość, gdy widzą zadowolenie u „obdarowanych”. „Dobro zawsze powraca ze zdwojoną siłą”.

Tabela 8. W czym według Ciebie przejawia się zło?

W czym według Ciebie przejawia się zło?		
Odpowiedź	%	Liczba odp.
W chorobie	3,33 %	1
W śmierci	6,67 %	2
W gwałcie	66,67 %	20
Inne – jakie?	23,33 %	7
Odpowiedzi wpisane przez respondentów:		
• Wszystkie wyżej wymienione odpowiedzi.		1
• W krzywdzącym traktowaniu innych.		4
• W postępowaniu wbrew zasadom moralnym, w ludzkiej chciwości, w mijaniu się z prawdą.		2

Źródło: opracowanie własne.

Ankietowani mając do wyboru śmierć, chorobę i gwałt uważają, że zło przejawia się najbardziej w tym trzecim (66,67%). Drugą najczęstszą odpowiedzią, korzystając z możliwości własnej wypowiedzi, było „w krzywdzącym traktowaniu innych”. Niewiele osób widzi zło w śmierci i chorobie. Tę teorię opieram na tym, że tylko jedna osoba zaznaczyła „wszystkie wymienione wyżej odpowiedzi”. Dwie studentki uważają, że zło przejawia się w postępowaniu wbrew zasadom moralnym.

Tabela 9. Jak myślisz, czy człowiek jest skazany na obecność zła?

Jak myślisz, czy człowiek jest skazany na obecność zła? Dlaczego?		
Odpowiedź	%	Liczba odp.
Zło jest wszechobecne.	3,33%	1
Jest. Dlatego, że jest ono wszechobecne; w mediach, wśród ludzi.	3,33%	1
Tak. Nie da się przeżyć życia bez zła. Zło zawsze w jakiś sposób nas dotyka i pozwala nam na kształtowanie podejścia do świata.	3,33%	1
Tak, zło zawsze towarzyszyło człowiekowi, począwszy od choroby po wyrządzane krzywdy drugiej osobie	3,33%	1
Nie jest skazany.	3,33%	1
Oczywiście że tak. Ponieważ w dzisiejszym świecie jest dużo zła.	3,33%	1
Nie jest, dlatego że ma wolną wolę.	3,33%	1
Zło jest wszędzie.	3,33%	1
Nie.	3,33%	1

Jak myślisz, czy człowiek jest skazany na obecność zła? Dlaczego?		
Odpowiedź	%	Liczba odp.
Myślę, że człowiek nie jest skazany tylko na obecność zła, ponieważ nie każdy jest zły, nie każdy czyni tylko zło... Są też dobrzy ludzie, lecz niestety jest ich coraz mniej. Nasuwa się tutaj mądra myśl – nie wystarczy urodzić się człowiekiem, trzeba jeszcze być człowiekiem.	3,33%	1
Tak, bo zdarzają się zli ludzie.	3,33%	1
Tak już został stworzony wszechświat.	3,33%	1
Tak, ponieważ ludzie mają już to w naturze.	3,33%	1
Jeśli się nie zmieni to tak.	3,33%	1
Myślę, że człowiek jest skazany na obecność zła w swoim życiu, ponieważ świat przepełniony jest złem. Jedynie od nas zależy czy będziemy wybierać między większym a mniejszym złem. Rzadko kiedy możemy wybrać to, co będzie dla nas i innych dobre.	3,33%	1
Tak jest skazany, nawet jeśli sam go sobie nie zafunduje, to nie jest odpowiedzialny za czyny innych ludzi, którzy mogą wyrządzić mu zło.	3,33%	1
Tak, ponieważ bez niego nie ma dobra.	3,33%	1
Sądzę, że zło pozwala nam czasem dostrzec dobro, dzięki temu, że doświadczamy zła, bardziej doceniamy to, co dobre i piękne.	3,33%	1
Tak, bo zło jest obecne na świecie.	3,33%	1
Tak, ponieważ świat jest przepełniony złem i tylko my sami możemy unikać większego zła.	3,33%	1
Tak, ponieważ dzisiejszy świat jest pełen nienawiści.	3,33%	1
Nie jest skazany. To zależy od osoby czy potrafi się powstrzymać od robienia czegoś czego nie powinna.	3,33%	1
Tak, ponieważ jest ono nieuchronne.	3,33%	1
Tak, ponieważ na świecie zło przebiło dobro.	3,33%	1
Uważam, że człowiek, mimo dobrych chęci, niejednokrotnie stawiany jest przed wyborem między złem a złem, są sytuacje, gdzie nie można wybrać dobra, dlatego człowiek jest skazany na obecność zła w swoim życiu.	3,33%	1
Tak, ponieważ to nieodłączny element życia.	3,33%	1
Tak, ponieważ dzięki temu może docenić dobro.	6,66%	2
Człowiek jest skazany na obecność zła, ponieważ prawie wszystko, co nas otacza, składa się z dobra i zła. Nie sposób tego zła oddzielić od dobra. Dzięki temu, że spotykamy się ze złem, bardziej doceniamy dobro.	3,33%	1
Tak, bo życie w społeczności, a zło jest jednym z przejawów życia w grupie.	3,33%	1

Źródło: opracowanie własne.

Prawie wszyscy ankietowani uważają, że człowiek jest skazany na obecność zła. Najwięcej ankietowanych (40%) uważa, że jest tak, gdyż zło jest wszechobecne. W dzisiejszym świecie można spotkać zło w postępowaniu ludzkim, w mediach i nie tylko. Ponad 13% uważa, że człowiek jest skazany na zło, gdyż jest ono obecne w społeczności. Nawet starając się żyć jak najlepiej i tak możemy spotkać się z przejawami zła u innych. 10% respondentek uważa, że przez pryzmat zła dostrzegamy dobro. 17% ankietowanych uważa, że człowiek nie jest skazany na zło. W dzisiejszym świecie jest zbyt dużo zła, świat jest pełen nienawiści, a zło jest nieodłącznym elementem życia. Człowiek niejednokrotnie musi wybierać między większym a mniejszym złem, gdyż czasem nie można wybrać tego, co będzie dla nas i dla innych dobre.

Tabela 10. Jak myślisz, czy ludzie powinni mówić o złu które ich dotknęło?

Jak myślisz, czy ludzie powinni mówić o złu, które ich dotknęło?		
Odpowiedź	%	Liczba odp.
Tak, ponieważ,	63,33%	19
odpowiedzi wpisane przez respondentów:		
• gdy zaczną mówić to może się okazać, że wcale nie jest to takie złe; • łatwiej będzie im pokonać to zło; • mogą znaleźć pomoc w trudnych sytuacjach; • pozwoliliby im to „wyrzucić” z siebie negatywne emocje z tym związane; • inni mogą mu pomóc, a przynajmniej współczuć i mogą wyciągnąć wnioski z Twojego doświadczenia; • gdy komuś powiemy o czymś złym, co nas spotkało, łatwiej będzie nam przezwyciężyć problem; • wtedy inni ludzie wiedzą, co złego spotyka innych ludzi i czego oni by sami nie chcieli doświadczać; • dzięki temu ludzie uświadomią sobie czym jest zło; • inni mogą się uczyć na doświadczeniu innych; • mówiąc o tym możemy liczyć na pomoc; • powinni przestrzegać innych i oznajmiać innym że zło można spotkać wszędzie i wśród ludzi nawet przypadkowych; • by uchronić innych przed tym; • to może ich uwolnić i pomóc im; • inni mogą pomóc i pocieszyć; • nie powinno się tego w sobie skrywać.		

Jak myślisz, czy ludzie powinni mówić o złu, które ich dotknęło?		
Odpowiedź	%	Liczba odp.
Nie, ponieważ,	10%	3
odpowiedzi wpisane przez respondentów:		
• nie zawsze mogą liczyć na pomoc drugiego człowieka; • bo to jest trudne; • każdy powinien mówić o złu tylko wobec zaufanych osób.		
Mam różne zdanie na ten temat ponieważ,	26,67%	8
odpowiedzi wpisane przez respondentów:		
Zależy czego to zło dotyczy; • zależy od rodzaju zła; • wszystko zależy od sytuacji; • u niektórych mówienie o przykrych wspomnieniach wywołuje przygnębienie; • wszystko zależy od sytuacji, w której znalazł się człowiek; • to zależy od zła wyrządzonego i od stanu psychicznego człowieka dotkniętego złem; • bo z jednej strony o gwałcie trzeba mówić, ale takie błahostki jak np. wyzwanie kogoś to bez sensu.		

Źródło: opracowanie własne.

Ponad 63% respondentek uważa, że ludzie powinni mówić o złu, które ich spotkało. Jako główny powód, wśród tych respondentek, podawane jest to, że inni ludzie mogą korzystać z doświadczeń osób skrzywdzonych oraz że mogą zdobywać wiedzę jak się bronić przed tym złem. Kolejnym powodem dla czego powinno mówić się o złu jest ulga w cierpieniu. Poprzez rozmowę łatwiej „wyrzucić” z siebie żal i przezwyciężyć problem. Otwierając się przed innymi, można liczyć na wsparcie i pomoc.

10% ankietowanych uważa, że nie powinno się mówić, lub mówić tylko w kręgu zaufanych osób o złu, które nas dotknęło. Według nich mówienie o tym jest trudne, a nie zawsze można liczyć na wsparcie drugiego człowieka.

Około 27% respondentek ma wielostronne zdanie na temat konwersacji o złu. Najwięcej z nich, bo 17% uważa, że konwersacja ta powinna zależeć od rodzaju zła, które nas spotkało.

■ Wnioski

Po pierwsze: ankietowani częściej oczekują pomocy od innych, niż sami ją dają. Na pytanie dotyczące Ich reakcji na krzywdy innych odpowiadali najczęściej (56%), że starają się pomóc, lecz to zależy od danej sytuacji. Znacznie więcej

respondentek, bo 77% liczy na wsparcie, gdy spotyka je krzywda. Dużo prościej jest przyjąć od kogoś pomoc, gdyż nie wymaga to od nas żadnego zaangażowania. Wyciągnięcie ręki do drugiej osoby zobowiązuje do dobrego uczynku, niekiedy poświęcenia i oddania, a to często przychodzi z trudem.

Po drugie: respondenci częściej oczekują przebaczenia (90%), niż same potrafią wybaczyć (80%). Niektóre respondenci uważają, że przebaczenie to indywidualna kwestia zależna od danej sytuacji. Niestety, często oceniamy innych, a nie potrafimy krytycznie popatrzeć na siebie. Uważamy, że inni powinni przebaczać, a często sami nie potrafimy przebaczyć innym. Jednak respondenci potrafiące na równi przebaczać, jak i oczekiwać przebaczenia, stanowią największą grupę.

Po trzecie: studentki rzadko postępują wbrew sumieniu. Wśród ankietowanych były osoby, które zawsze postępują zgodnie z sumieniem, jak i osoby zagłuszające jego głos. Postępowanie wbrew sumieniu często prowadzi do popełniania błędów, a tym samym do żałowania czynów przez nas popełnionych.

Po czwarte: ankietowani w znacznej większości czynią dobro innym, lecz w różnym stopniu nasilenia. Najwięcej respondentek regularnie stara się świadczyć dobro. Myślę, że jest to spowodowane tym, że gdy sami doświadczymy dobra, to potrafimy je przekazać dalej.

Po piąte: według największej liczby respondentek (67%) zło przejawia się w gwałcie. Pozostałe osoby uważają, że zarówno krzywdzące traktowanie innych, postępowanie wbrew zasadom moralnym, jak i śmierć czy choroba są przejawami zła.

Po szóste: studentki w zdecydowanej większości uważają, że ludzie są skazani na obecność zła. Jako główny powód przytaczają jego wszechobecność. Zwracają uwagę, że nawet człowiek starający się o jak najlepsze życie, nie jest chroniony przed złem pochodzącym od innych.

Po siódme: respondenci w większości myślą, że powinno mówić się o swoich przykrych doświadczeniach. Jako główny powód podają możliwość uniknięcia zła, poprzez korzystanie z doświadczeń innych. Zdecydowanie mniejsza grupa studentek ma różne zdanie na ten temat. Uważają, że o złu, które nas dotknęło powinno się mówić tylko wśród zaufanych osób i powinno to zależeć od jego rodzaju.

Po przeanalizowaniu całych badań myślę, że człowiek jest skazany na obecność zła w swoim życiu. Zło ma różną postać i nie jesteśmy w stanie się przed nim uchronić. Jeśli nawet sami tego zła nie czynimy innym, to nie znaczy, że ktoś nam

tęgo zła nie uczyni. W każdym złu można znaleźć jakąś naukę i naszym zadaniem jest to ujrzeć, by nie czynić innym tego samego. Zło, które może nas napotkać w życiu może być dla nas bardzo ważną lekcją, która pozwoli nam docenić dobre rzeczy w życiu.

■ Zakończenie

Dobro i zło są obecne w życiu człowieka od dawien wieków. Bardzo trudno jest rozgraniczyć, co jest dobrem, a co złem, ponieważ często to co dla jednego jest dobrem, druga osoba może traktować jako zło. Każdy człowiek, który chce rozróżniać dobro od zła musi w swoim życiu wyznaczyć normy, granice i posiadać jakieś wartości, którymi się będzie kierował, choć często będzie to prowadziło do wielu wyrzeczeń oraz poświęceń. Należy jednak pamiętać, że człowiek to istota niedoskonała. Dlatego też nie wszystkie decyzje i wybory są trafne. Człowiek skazany jest przez całe życie na podejmowanie decyzji, ale należy pamiętać, aby te wybory były przemyślane i zgodne z sumieniem. Jak mówił Paulo Coelho: „Dobro i Zło mają to samo oblicze, wszystko zależy jedynie od momentu, w którym staną na drodze człowieka”³². Ludzie chcący żyć zgodnie z własnym sumieniem muszą egzystować zgodnie z Chrystusem i jego nauką, bo tylko ta nauka daje możliwość dobrego podejmowania decyzji i nie poddawania się pokusie – złu. Złem określa się to, co jest przeciwne dobru, dlatego też złem możemy określić wszystko co sprzeciwia się pożądanemu. Każdy człowiek pragnie dobra, dlatego dobro jest celem działania³³. Zło nie stanowi samodzielnego bytu, a różne postaci zła można wyróżnić poprzez byt, w którym pojawia się jakiś brak. Zło nie posiadając przyczyn, staje się irracjonalne dla człowieka. Jeśli nie jesteśmy w stanie przezwyciężyć zła, to powinniśmy starać się o jak największe dobro, by zrekompensować straty powodowane złem. Zło można przezwyciężyć tylko dobrem³⁴. Całe życie człowieka winno być ukierunkowane na zaspokojenie chęci poznania prawdy³⁵. Zło zawsze będzie próbowało zaistnieć w naszym życiu.

³² P. Coelho, *Demon i panna Prym*, Drzewo Babel, Warszawa 2002, s. 56.

³³ A. Andrzejuk, *Prawda ...*, dz. cyt., s. 124.

³⁴ M. A. Krąpiec, *Dlaczego ...*, dz. cyt., s. 257–259.

³⁵ Skrzypek-Faluszczyk, *Ocalenie od zła w filozofii Platona*, WAM, Kraków 2010, s. 35.

■ Bibliografia

- Andrzejuk A., *Prawda o dobru. Problem filozoficznych podstaw etyki tomistycznej*, Edycja internetowa wydania pierwszego, Warszawa 2000.
- Baczko B., *Hiob mój przyjaciel. Obietnice szczęścia i nieuchronność zła*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Bandelow B., *Bestia. Dlaczego zło nas fascynuje?*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2014.
- Coelho P., *Demon i panna Prym*, Drzewo Babel, Warszawa 2002.
- Fromm E., *Serce człowieka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa–Wrocław 2000.
- Gilson E., Langan T., Maurer A.A., *historia filozofii współczesnej*, Wyd. PAX, Warszawa 1977.
- Jaskółka J., Światy możliwe jako uprawomocnienie filozofowania: PLATON, Wyd. WUW, Wrocław 2000.
- Jasiński K., *Logos i ethos*, Wyd. UPJPII, Kraków 2015.
- Krapiec M.A., *Dlaczego zło? Rozważania filozoficzne*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2005.
- Platon, *Państwo*, przeł. W. Witwicki, Antyk, Kęty 2003.
- Pismo Święte, *Ewangelia według Św. Łukasza*, 23, 44–45; 24, 1–9, Pallottinum, Poznań 2008.
- Pismo Święte, *Księga Ezechiela* 28, 1–19, Pallottinum, Poznań 2008.
- Pismo Święte, *Księga rodzaju*, 3, 1–17, Pallottinum, Poznań 2008.
- Schelling F.W.J., *Filozoficzne badania nad istotą ludzkiej wolności i sprawami z tym związanymi*, przeł. B. Baran, Wyd. Inter Esse, Kraków 2003.
- Skrzypek-Faluszczyk J., *Ocalenie od zła w filozofii Platona*, Wyd. WAM, Kraków 2010.
- Wiśniewski R., *Koncepcja zła w etycznych pismach Arystotelesa*, Comer – Press, Inowrocław 1992.
- Wiśniewski R., *Aksjologia zła w sprawie zmiany perspektywy filozofia wartości*, Wyd. WUMK, Toruń 1997.
- Zimbardo P., *Efekt lucyfera*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2012.